

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE EKÜMENİK PATRİKLİĞİN İNŞASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

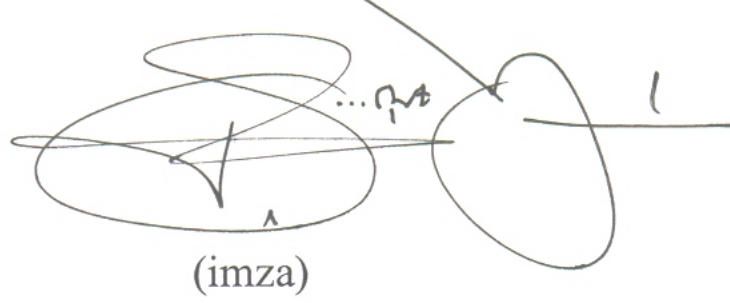
Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Şevket YAVUZ

Hazırlayan
Veli Akın

Çanakkale – 2007

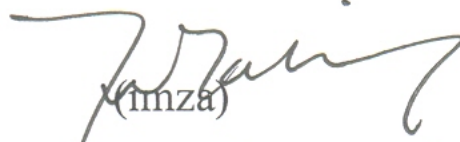
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Veli AKIN'a ait "Küreselleşme Sürecinde Ekümenik Patrikliğin İnşası" adlı
çalışma, jürimiz tarafından Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı'nda
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

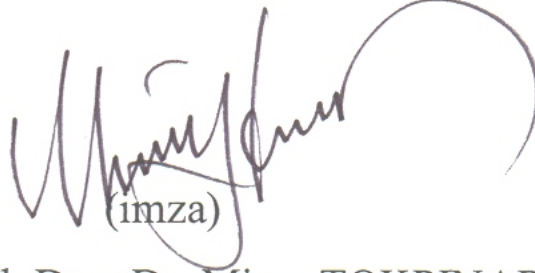
(imza)

Başkan: Yard. Doç. Dr. Şevket YAVUZ (Danışman)

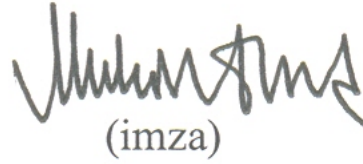
(imza)

Üye: Yard. Doç. Dr. Mahmut SALİHOĞLU

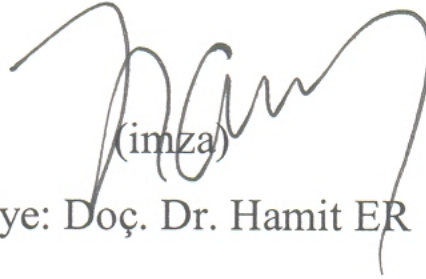
(imza)

Üye: Yard. Doç. Dr. Mirza TOKPINAR

(imza)

Üye: Doç. Dr. Muhsin AKBAŞ

(imza)

Üye: Doç. Dr. Hamit ER

ÖZET

Çalışmamız; küreselleşme sürecinde Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin ekümeniklik iddialarını ve bu iddiaların dayandığı tarihî ve dinî kaynakları incelemeyi hedeflemektedir.

Çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde genel hatlarıyla Hıristiyanlığın doğuşu ve Ortodoksluğun oluşum dinamikleri ve süreçleri incelenmiştir.

İkinci bölümde “ekümenik” kavramının tanımı ile Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin ekümeniklik iddialarını dayandırdığı tarihî ve dinî kaynaklar incelenmiştir.

Üçüncü bölümde Fener Rum Patrikhanesi'nin Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti dönemlerindeki konumu genel hatlarıyla incelenmiştir.

Dördüncü bölümde ise; küreselleşme sürecinde, özellikle 1991 yılından itibaren Bartholomeos'un patrikliğindeki Fener Rum Patrikhanesi'nin ekümeniklik iddiaları ve faaliyetleri tarihsel çerçeve ve küreselleşme ekseninde incelenmiştir.

ABSTRACT

This study aims at studying the ecumenical claims The Greek Orthodox Patriarchate of the Phanar in the process of Globalization and at investigating the historical and religious sources of these claims.

Our study is composed of the four sections: In the first chapter, the inception of Christianity and the constitutive dynamics and processes of Orthodoxy were analyzed.

In the second chapter, the definition of "ecumenism" and the historical and religious foundations of ecumenical claims proposed by the Phanar were analyzed.

In the third chapter, the status The Greek Orthodox Patriarchate of the Phanar in the Ottomans and in the Republic of Turkiye was investigated within a general framework.

In the last section, in the process of Globalization and especially in the aftermath of 1991 with the patriarchate of Bartholomeos, the ecumenical claims and praxes of the Phanar Rum Patriarchate within a historical framework and globalization variables were also analyzed.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR.....	vi
ÖNSÖZ.....	vii
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
HİRİSTİYANLIĞIN DOĞUŞU VE MEZHEPLERİN ORTAYA ÇIKIŞI.....	3
I. HİRİSTİYANLIĞIN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ.....	3
I.1. PAVLUS VE İLK CEMAAT AYRILIKLARININ ORTAYA ÇIKIŞI.....	6
I.2. HİRİSTİYANLIĞIN AVRUPA'DA GELİŞİMİ.....	8
I.3. İMPARATOR KONSTANTİN VE HİRİSTİYANLIĞIN DEVLET DİNİ OLMASI.....	8
II. HİRİSTİYAN MEZHEPLERİ.....	10
II.1. KATOLİK MEZHEBİ.....	10
II.2. ORTODOKS MEZHEBİ.....	12
II.3. PROTESTAN MEZHEBİ.....	13
III. ORTODOKS MEZHEBİ'NİN OLUŞUMU VE EKÜMENİKLİK İDDİALARININ TARİHSEL ARKA PLANI.....	15
III.1. GREK KÜLTÜRÜNÜN ETKİLERİ VE YUNANLILARIN HIRİSTİYANLAŞTIRILMASI.....	15
III.2. DOĞU VE BATI HİRİSTİYANLIĞININ AYRILMASI.....	17
III.3. ORTODOKSLUĞUN FARKLILAŞMA SÜREÇLERİ.....	18
III.4. ORTODOKS KİLİSELER VE FENER RUM PATRİKHANESİ.....	21
İKİNCİ BÖLÜM.....	23
FENER RUM PATRİKHANESİ VE EKÜMENİKLİK.....	23
I. FENER RUM PATRİKHANESİ'NİN İDARİ YAPISI.....	23
II. EKÜMENİKLİK NEDİR?.....	24
III. BİZANS DÖNEMİ VE FENER RUM PATRİKHANESİ'NİN EKÜMENİKLİK İDDİALARINI DAYANDIRDIĞI TARİHİ VE DİNİ KAYNAKLAR.....	27
III.1. İLK EKÜMENİK KONSİLLER VE BİZANS KİLİSESİ'Nİ PATRİKLİĞE YÜKSELTME TEŞEBBÜSLERİ.....	29
III.1.A. İZNIK KONSİLİ.....	29

III.1.B. İSTANBUL MAHALLİ KONSİLİ (SİNOD) VE İSTANBUL KİLİSESİ'NİN EPİSKOPOSLUKTAN PATRİKLİĞE ÇIKARTILMASI.....	32
III.1.C EFES KONSİLİ.....	33
III.1.D. KADIKÖY KONSİLİ: GÜCÜN DİNE MÜDAHALESİ VEYA EKÜMENİKLİĞE EVRİLİŞ SÜRECİ.....	35
III.2. FENER RUM PATRİKHANESİ AÇISINDAN EKÜMENİK KAVRAMININ DİNİ KAYNAĞI.....	38
III.3. EKÜMENİKLİK İLE MİLLÎ KİLİSE OLMA ARASINDA FENER PATRİKHANESİ.....	40
III.4. İKONOKLAZM DÖNEMİ.....	41
III.5. BATI-DOĞU KİLİSELERİ'NİN KOPUŞUNDAN BİZANS'IN LATİNLER TARAFINDAN İSTİLA EDİLMESİNE.....	42
III.6. DOĞU VE BATI KİLİSELERİNİ BİRLEŞTİRME ÇABALARI.....	44
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	46
OSMANLI DEVLETİ VE TÜRKİYE CUMHURİYETİNDE PATRİKLİKLİĞİN KISA SERÜVENİ: İHYADAN GÜÇ İLE BERABERLİĞE.....	46
I. OSMANLI DÖNEMİNDE FENER RUM PATRİKHANESİ'NİN DURUMU.....	46
I.1. PATRİKHANE İMTİYAZLARI VE SONUÇLARI.....	49
I.2. MEGALO İDEA VE PATRİKHANE'NİN DÜNYEVÎ GÜÇ ARAYIŞLARI.....	52
I.2.A. MORA İSYANI VE PATRİKHANE'NİN ROLÜ	57
I.2.B. SAVAŞ YILLARINDA PATRİKHANE.....	61
I.2.C. LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI VE FENER RUM PATRİKHANESİ'NİN STATÜSÜ.....	67
II. TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE FENER RUM PATRİKHANESİ'NİN KONUMU VE ROLÜ.....	71
II.1. ATHENAGORAS VE PATRİKHANE'NİN KÜRESELLEŞME ÇABALARI.....	73
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	78
KÜRESELLEŞME, DİN VE EKÜMENİKLİK İDDİALARI.....	78
I. DİN VE KÜRESELLEŞME.....	78
II. KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE BARTHOLOMEOS PATRİKLİĞİNDE PATRİKHANE'NİN GÜÇ ARAYIŞLARI.....	80
II.1. PATRİKHANE'NİN “VATIKANLAŞMA” MACERASI VE KAYNAKLARI.....	93
III. EKÜMENİKLİĞİN TARİHSEL SINAMASI.....	99
III.1. HEYBELİADA RUHBAN OKULU VE PATRİKHANE.....	99

III.2. KÜRESEL SÜREÇTE HEYBELİADA RUHBAN OKULU'NU AÇMA GİRİŞİMLERİ.....	104
III.3. HEYBELİADA RUHBAN OKULU'NUN HUKUKÎ DURUMU.....	109
IV. KÜRESEL GÜÇ “MERKEZİ”NİN EKÜMENİK PATRİKLİK İDDİALARINI DESTEKLEME SEBEPLERİ.....	111
IV.1. AVRUPA BİRLİĞİ, TÜRKİYE VE PATRİKHANE.....	112
IV.2. ABD'NİN “YENİ DÜNYA DÜZENİ”NDE PATRİKHANE'NİN ÖNEMİ.....	117
IV.3. RUSYA, PATRİKHANE VE ORTODOKS DÜNYASI'NIN HÂKİMİYETİ MÜCADELESİ.....	120
IV.4. VATİKAN'IN FENER POLİTİKASI VE MİSYONERLİK.....	122
V. EKÜMENİKLİK VE TÜRKİYE: BİR YOL HARİTASI DENEMESİ.....	126
SONUÇ.....	130
KAYNAKÇA.....	135
EKLER.....	146

KISALTMALAR

AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.:	Adı Geçen Eser
a.g.m:	Adı Geçen Makale
AKPM:	Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi
ATO:	Ankara Ticaret Odası
bkz.:	Bakınız
BM:	Birleşmiş Milletler
C.:	Cilt
Çev.:	Çeviren
GOP:	Genişletilmiş Ortadoğu Projesi
HRO:	Heybeliada Ruhban Okulu
Hız.:	Hazreti
İÖ:	İsa'dan Önce
İS:	İsa'da Sonra
MEB:	Milli Eğitim Bakanlığı
S.:	Sayı
s.:	Sayfa
sav:	Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
SSCB:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM.:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC.:	Türkiye Cumhuriyeti
TDV.:	Türkiye Diyanet Vakfı
THY:	Türk Hava Yolları
vb.:	ve benzeri
YÖK:	Yüksek Öğretim Kurumu

ÖNSÖZ

Fener Rum Ortodoks Kilisesi; Bizans Kilisesi adıyla Hıristiyanlık tarihinde ayrılan ilk kilise/mezheptir. Tarihî olarak 1054 yılında ikiye ayrılan Batı'daki Katolik Kilisesi ile Doğu'daki Ortodoks Kiliseleri, Roma ve Bizans Kiliseleri tarafından temsil edilmeye çalışılmıştır. Aslında iki kilisenin birbirinden ayrılması dinî sebeplerden ziyade siyasî sebeplerden olmuştur. Çünkü dinî bir kelime olan “Ekümeniklik” politik bir kavram halinde tarihin birçok döneminde siyasî hâkimiyet mücadelelerinin bir aracı olarak kullanılmıştır.

Araştırmamız bir giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde; konumuz hakkında özet bilgi verdik. Bu bağlamda Ortodoksluğun tarihsel dönüşüm süreçlerini ve dinamiklerini politik ve materyal bağımlı değişkenlerin etkilerini eksene alarak değerlendirmeye gayret ettik.

Birinci bölümde; Ekümeniklik iddialarının daha iyi anlaşılması için ana hatlarıyla Hıristiyanlığın doğuşu, gelişimi ile Doğu-Batı Kiliseleri'nin ayrılma sebeplerini açıkladık. Patrikhane'nin Ortodoks kilisesinden/mezhebenden olması sebebiyle Ortodoksluk hakkında özet bilgi verdik. Ayrıca Fener Patrikhanesi mensuplarının Rum olması dolayısıyla Yunanlıların Hıristiyanlaştırılmasını ve Grek kültürünün Hıristiyanlığa etkisini temel parametreleriyle inceledik.

İkinci bölümde; Patrikhane'nin idarî yapısı hakkında özet bilgi verdik. Daha sonra “ekümenik” terimini açıkladık. Ayrıca Fener Patrikhanesi'nin ekümeniklik iddialarının temelini teşkil eden Doğu Roma İmparatorluğu dönemindeki konsilleri ve bu konsil kararlarının imparatorluğun çöküş sürecine katkısını inceledik. Bu

bölümde Fener Patrikhanesi'nin ekümeniklik iddialarını dayandırdığı dinî kaynaklardan bahsettik.

Üçüncü bölümde; Patrikhane'nin Osmanlı döneminde elde ettiği imtiyazları ve bu imtiyazların sonuçlarının neler olduğuna kısaca temas ettik. Osmanlı'nın son döneminde, özellikle savaşlar zamanında Patrikhane'nin sergilediği dostane olmayan tutum ve ilgili pratikleri bu bölümde inceleyerek, Lozan Antlaşması ile Patrikhane'nin bugünkü hukukî statüsünün belirlenmesi üzerinde durduk. Ayrıca Patrikhane'nin Türkiye Cumhuriyeti'ndeki faaliyetleri ve Bartholomeos'un patrik olmasına kadar geçen süreç bu bölümde incelenmiştir.

Dördüncü bölümde; Bartholomeos'un Patrikliğindeki Fener Patrikhanesi'nin küreselleşme sürecindeki faaliyetlerini araştırdık. Bartholomeos'un "Küresel Patrik" olmak için elde etmeye çalıştığı ekümeniklik statüsünden ve İstanbul'un "Vatikanlaşma"sı sürecinden bu bölümde bahsettik. Ayrıca küresel güç "merkezi"nin, Patrikhane'nin ekümeniklik iddialarını destekleme sebeplerini irdeledik. Son olarak ise; Fener Patrikhanesi'nin ekümeniklik iddialarına karşı izlenebilecek bir yol haritası denemesi ve çözüm yollarını ortaya koymaya çalıştık.

Patrikhane'nin küreselleşme sürecindeki faaliyetleri hakkında sistematik olan ve teolojik unsurları göz önünde tutan hemen hiçbir eser bulunmamaktadır. Bu anlamda tezimizin mütevazı da olsa bir boşluğu doldurabilmesini umut ediyoruz.

Fener Rum Patrikhanesi'nin ekümeniklik iddiaları hakkında yapılan akademik çalışmalarda ekümenik kavramının dinî kaynağına çok fazla değinilmemiştir. Biz tezimizde kavramın her şeyden önce dinî bir terim olduğunu; bu sebeple de Patrikhane'nin ekümeniklik iddialarının politik açılım yönünden kabul edilmediğini belirttik. Yine ekümeniklik iddiası ile ilgili olarak farklı hipotezler ve daha gerçekçi çözüm yolları sunduk. Bu anlamda çalışmamızın "Dinler Tarihi" açısından bir boşluğu doldurmasını ummaktayız. Gelecekte dünya ve Türkiye açısından ekümeniklik

kavramı önem arz ettiği için bu çalışmamızın bilim dünyasına katkı sağlayacağı kanaatindeyiz.

Tezimizi yazarken Hıristiyanlık tarihi, Doğu Roma/Bizans İmparatorluğu tarihi, Osmanlı tarihi ve Ortodoksluk hakkındaki kaynaklarından faydalandık. Bunun yanında konumuzun güncel olması sebebiyle dijital ve internet kaynaklarından sıkça istifade etme yolunu seçtik.

Araştırmamızın en önemli bölümü şüphesiz küreselleşme süreçlerinin yoğunluk kazandığı 1991 yılı ve sonraki tarihlerdir. Fener Patrikhanesi'nin 1991 yılından sonraki faaliyetleri; özellikle küresel süreçte Bartholomeos'un patrik olmasından başlayarak günümüze kadar geçen zaman dilimini kuşatacak tarzda konumuzu inceledik. Bununla beraber ekümeniklik iddialarının daha iyi anlaşılabilmesi için ve ekümenik kavramının tarihî süreçte kullanıldığı anlamının önemine bağlı olarak bu iddiaların tarihî seyrine de değindik.

Konumun tez olarak tespit edildiği günden son halini aldığı bu güne kadar yönlendirmeleri ve tavsiyeleri ile tezimin oluşmasında büyük katkısı olan değerli danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Şevket YAVUZ'a, tez kaynaklarına ulaşma ve teknik konulardaki yardımlarından dolayı kıymetli arkadaşlarım Muhyettin İĞDE ve Ahmet İ. SEYREK'e teşekkürü bir borç bilirim.

Veli AKIN

Kumkale-ÇANAKKALE

14.12.2007

GİRİŞ

Küreselleşen dünyamızda siyasî otoriteler en çok dinî kavramlar üzerinde durmaktadırlar. Bu dinî kavramlar bazen büyük toplumların yönetilmesi veya dünyadaki dengelerin değiştirilmesi açısından büyük önem taşırlar. Günümüzde güncelliğini koruyan ve uzun yıllarda koruyacağı düşünülen kavramlardan biride “**ekümeniklik**” kavramıdır.

Ekümeniklik, Fener Rum Patrikhanesi'nin bütün Ortodoks Hıristiyanlarının liderliğini üstlenmesi anlamına gelmektedir. Buna göre Fener Rum Patrikhanesi'nin Ortodoks Kiliseler arasında bir koordinatör rol oynaması ve diğer kiliselerin yetki alanları dışında söz sahipliğinin kabul edilmesi istenmektedir. Bu sayede Fener Rum Patriği, “ekümen” sıfatı ile Türkiye dışında da 250 milyon civarındaki Ortodoks Hıristiyanın yetki alanlarına sahip olacaktır. Yani İstanbul Başpiskoposu, “**Evrensel Patrik**”tir ve bütün Hıristiyan Ortodoks Kiliselerin yüce başı olarak, inanç ve Hıristiyan ahlakı ile kilise hukukuna kadar tüm konularda Özerk Ortodoks Kiliseleri'nin başları ile görüşmelerde bulunabilecektir. Bu konularda “evrensel patriğin” görüşü ve yetkisi üstün sayılacaktır. Patrik ayrıca kendi kilisesine bağlı olan başpiskoposları atamada, dinsel atama törenleri yapmada, bunları yargılayıp, görevlerine son vermede, başpiskoposların yetkilerini aşan bütün kilise sorunlarını çözümlenmede tek yetkili kurum olacaktır.

Fener Rum Patrikhanesi'nin ekümeniklik iddiası küreselleşme süreçlerine bağlı olarak, 1990'dan sonra yoğunlaşmış olsa da aslında bu iddia daha da eskilere dayanır. İS 451 yılında yapılan Kadıköy Konsili'nden itibaren, Doğu Roma/Bizans devlet kilisesi olarak bu iddiayı dillendirmiş; ancak tarih içerisinde en güçlü olduğu dönemlerde bile bu iddiası söylemden öteye geçememiştir. Bunun tek sebebi de ekümeniklik vasfının her şeyden önce siyasî değil, dinî bir statü ve teolojik bir hedef olmasıdır. Siyasî bir statü olsaydı, Antakya ve İskenderiye Kiliseleri bu statüyü

alırken, büyük bir imparatorluğun başkent kilisesinin bu statüyü alması muhakkak olmalıydı.¹

Gerek Bizans, gerek Osmanlı'nın son döneminde ve gerekse Cumhuriyet tarihinde ekümeniklik statüsü hep siyasî olarak kullanılmış ve bu amaçla tarihe oldukça acı hatıralar bırakan süreçler yaşanmıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren de ekümeniklik iddiasının küreselleşen dünya içerisinde yine siyasî hedeflere ulaşmak maksadıyla kullanılmak istendiği bir gerçektir. Öyle görünüyor ki; ABD'nin "Genişletilmiş Ortadoğu Projesi"nde(GOP), Ekümenik Patrikliğin önemli bir yeri vardır. AB ise küresel süreçlerde Amerika karşısında yeni güç dengesi olarak var olabilmek için Patrikhane'nin ekümeniklik iddialarının en büyük destekleyicisi görünümündedir. Öte yandan Katolik Kiliselerin lideri konumundaki Vatikan, Türkiye ve Ortadoğu'da misyonerlik faaliyetlerinin yapılabilmesi için Fener Rum Patriği ile tarihsel kopuklukları tamir çabasındadır. Bununla beraber Vatikan, Rum Ortodoks Kilisesi'nin ekümeniklik iddialarını kabul etmekten oldukça uzaktır.

Fener Patrikhanesi'nin en büyük destekçisi ve yönlendiricisi, kendisini Bizans İmparatorluğu'nun mirasçısı olarak gören Yunanistan'dır. Yunanistan'ın *megalo idea*(muhteşem ülkü) olarak adlandırdığı bu düşünce, Bizans'ın yeniden diriltilmesi anlamına gelmektedir. Bu dirilişin baş aktörü de imparatorluğun merkezindeki topraklarda varlığını sürdüren Fener Patrikhanesi olacaktır. Görünen o ki, bu teolojik aynı zamanda politik kodlu yeniden inşa hedefine ulaşmak için Patrikhane, dünyadaki yaklaşık 250 milyon Ortodoks Hıristiyan'ın lideri olmak ve sur içinde Vatikan tarzı bir dinî devlet kurmak istemekte; ekümeniklik iddiası ile de bu amacını evrensellik formlarıyla gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

Bununla beraber Patrikhane'nin ekümeniklik iddiasının temellerini tarih içerisinde aramak gerekmektedir. Bu noktada, Hıristiyanlık tarihinin ve bu tarihî seyir içerisinde Fener Rum Patrikhanesi'nin tarihi ile ekümeniklik iddialarının tarihsel ve teolojik parametreleri ele alınmalıdır.

---

¹ (1)ÇELİK, Mehmet: Türkiye'nin Fener Patrikhanesi Meselesi, İzmir-1998, s.44.

BİRİNCİ BÖLÜM

HIRİSTİYANLIĞIN DOĞUŞU VE MEZHEPLERİN ORTAYA ÇIKIŞI

Hıristiyan sözcüğünün kökeni, İbranice'deki "kutsal yağ ile ovulmuş, kutsanmış "**maşiah**"(mesih) kelimesinin Yunanca karşılığı olan **Khristos** kelimesinden türemiştir; dolayısıyla da Hıristiyan kelimesi; "Mesih'in yandaşı", "Mesih'e bağlı" anlamına gelir.²

İki milyara yaklaşan nüfusuyla mensuplarının sayısı bakımından dünyanın en büyük dini olan Hıristiyanlık; bugün Katolik, Ortodoks ve Protestan kiliselerinden meydana gelen üç büyük kilise/mezhep ve daha küçük çaptaki birçok hizip ve tarikattan oluşmuş çeşitli cemaatlere ayrılmış durumdadır.³

I. HIRİSTİYANLIĞIN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

Doktrinsel kaynakları göz önüne alınırsa, Hıristiyanlık her şeyden önce İsa Mesih anlayışı üzerine temellenen bir inanca sahiptir. Ana fikri Yeni Ahit'teki inanca göre, İsa Mesih hem Tanrının oğlu hem de insanlığın kurtarıcısıdır. Tanrı insanlığı günahattan kurtarmak için "biricik oğlunu" yeryüzüne göndermiştir.⁴ İsa Mesih; "ilahî planı" yürürlüğe koyacak şekilde insanlığı kurtarışının sembolü olarak önce çarmıha gerilmiş, sonra da "ölüler arasından kıyam" ederek Tanrı/Baba'nın yanındaki yerini almıştır.⁵

Hıristiyan inancının merkezindeki bu doktrin, Hıristiyan teolojisi içerisinde işlenerek daha sonraları çeşitli mezheplerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Öte

² CHALLENGE, Felicien: (Çev. Samih TIRYAKIOĞLU), *Dinler Tarihi*, İstanbul-1960, s.179; <http://tr.wikipedia.org/wiki/H%C4%B1ristiyanl%C4%B1k>, (31.03.2007).

³ (1)DEMİRCİ, Kürşat: "Hıristiyanlık", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.12, Ankara-1998, s.328.

⁴ Yuhanna, 3: 16

⁵ Yuhanna, 3: 20-21

yandan, kiliselerin derin ayrılıklarına sebep olan temel ayrılış konuları—birkaç konu dışında—inançla ilgili meselelerden değil; aksine daha çok siyasî sebeplerden kaynaklanmıştır. Bu sebeple asıl konumuz olan Fener Rum Patrikhanesi'nin “**ekümenik patriklik**” iddiaları bu çalışmada dinî kaynağının yanında politik bağlamda ele alınacaktır.

Miladi 30 yıllarında Roma İmparatorluğu üç kıtaya hâkim durumdaydı. İmparatorluk birçok dini içinde barındırıyor ve bu dinlere karşı o dönemlerde az rastlanabilen genel bir hoşgörüyü sahipti.⁶ Roma'nın hâkim olduğu bölgelerden birisi de Filistin idi ve bölgede Yahudiler yaşıyordu. Aslen Yahudi bir aile kökeninden gelen İsa, bu toplum içinde dünyaya gelmiş ve orada büyümüştür. İlk mesajlarını sunmaya başladığı zaman İsa, “Semavî Melekût'un yakın olduğunu, bunun için tövbe etmelerini emrederek, vaftizci Yahya'nın saflarına katılmıştır.”⁷

İsa mesajlarında Yahudilerin bazı dinî uygulamalarına karşı çıkıyor, insanları iyileştiriyor ve onların kalplerine hitap ediyordu. Aslında onun tebliğine çalıştığı yeni bir din değil, önceki dinî geleneğin tortularından ayıklanmasıydı. O, Yahudi milletinın umutlarını ve kader çizgilerini üzerinde taşıyan bir reformcu idi.⁸ İsa, Tevrat dolayımında hahamların, Musa'nın getirdiği şeriatı ve ahlakî umdeleri bozduğunu söyleyerek onlarla mücadele ediyordu. Kısacası İsa, kendisini Musa dininin bir yenilikçisi gibi görüyordu.⁹ Etrafına toplanan havariler de, Musa şeriatına sıkı sıkıya bağlı olan, havraya muntazam devam eden kimselerdi.¹⁰

İsa üç yıl kadar süren tebliğ döneminde kendisine birçok taraftar bulmuştu. Bunlardan on iki tanesi esas kadrosunu oluşturuyor, en mahrem konuları onlarla konuşuyordu. Bunlara “Havariler Topluluğu” deniyordu. Hıristiyanlaşmadaki bu hızlı artış genel olarak iki muhalefetle karşılaştı: Birincisi, Yahudilerden gelen reaksiyon ki; Yahudiler onun yeni öğretilerini kabul etmiyor ve onu Yahudilik içinde

⁶ (1)ÇELİK, Mehmet, a.g.e., s.45.

⁷ Matta, 3: 3-11

⁸ (1)ÇELİK, Mehmet, a.g.e., s.45.

⁹ (1)ÇELİK, Mehmet, a.g.e., s.45.

¹⁰ Rasullerin İşleri, 3: 3-5

bir fitneci olarak görüyorlardı. İkincisi, Filistin'i yönetimleri altında tutan Romalılardan gelen muhalefet ki; bu yeni oluşumun askerî ve siyasî yönden güçlenmesinden duyulan endişeden kaynaklanıyordu.¹¹

Hıristiyan kaynaklarına göre; bu muhalefetlerin nirengi noktasında Yahudilerin kışkırtmalarıyla 33 yılında İsa çarmıha gerilerek öldürülmüştür. İsa'nın cesedi annesi ve şakirtleri tarafından teslim alınarak cuma günü akşam öncesi gömüldü. Annesi ve şakirtleri pazar günü sabah erkenden kabir ziyaretine gittiklerinde, kabrin açılmış, üzerine sarılmış kefen bezlerinin etrafa atılmış halde ve cesedin mezarda olmadığını gördüler. Endişe ile cesedi ararken İsa kendilerine göründü ve Tanrı'nın yanına çıkacağını söyledi. Daha sonraki günlerde de İsa yakınlarına ve şakirtlerine görünmeye, mesajlar vermeye devam etti.¹²

İsa'nın dünyadan ayrılmasıyla havariler ve diğer inananlar Yahudiliğe bağlı kaldılar, mabede gitmeye devam ettiler; fakat ek olarak özel evlerde kendi dualarını yapıyorlar, kardeşlik toplantıları düzenliyorlardı. Dürüst tavırlarına rağmen İsa'ya inananların çoğalmasında Yahudilerin hoşuna gitmiyordu. Şammas İstapan adlı şakirt, Mesih'in Eski Ahit'i lağvettiği konusundan söz edince, Yahudiler onu taşıdılar ve öldürdüler. Bu olaydan sonra Hıristiyanlara baskı ve zulümler artarak devam etti. Bunun üzerine Havariler ve inananlardan birçoğu Kudüs'ü terk ederek dünyanın her tarafında Hıristiyanlığı yaymaya çalıştılar.¹³ Hıristiyanlığı yaymaya çalışan ve dünyanın dört bir yanında kiliseler kuran Havariler ekümeniklik iddiası açısından çok önemlidir. Çünkü *bir kilisenin ekümenik olabilmesi için bu on iki havariden biri tarafından kurulması gerekiyordu*. Bu anlamda da Fener Patrikhanesi'nin ekümeniklik iddialarının tartışılmasının temelini havarilerin kurdukları bu kiliseler oluşturmaktadır.

İsa'ya inananların bir kısmı da, İsa'nın üvey kardeşi Yakup'un başkanlığında Kudüs'te kalarak teşkilatlandılar ve onun mesajını insanlara ulaştırmaya çalıştılar.

¹¹ AYDIN, Mehmet: Hıristiyanlık Kaynaklarına Göre Hıristiyanlık, Ankara-1995, s.18.

¹² Markos, 16, Luka, 24

¹³ BIHLMAYER, K.-TUCHLE, H.: (Çev. Antun GÖRAL) Hıristiyanlık, İstanbul-1971, s.18.

Yahudi kökenli bu Hıristiyanlara **Ebionitler**(Yoksullar) denmektedir. Bu cemaat Pavlus'un fikirlerine şiddetle karşı çıkmakla beraber liderleri olan Yakup, her zaman uzlaştırıcı bir tavır izlemiştir. Yakup'un 66 yılında şehit edilmesiyle cemaat eski canlılığını muhafaza edememiş ve 70 yılında gerçekleşen Kudüs'teki büyük savaştan önce Kudüs'ten Doğu Ürdün civarlarına göç etmişlerdir. Burada varlıklarını 450 yılına kadar sürdüren cemaat, daha sonra bölünme ve ayrılımlarla güçleri zayıflayarak tarih sahnesinden silinmiştir.¹⁴

I.1. PAVLUS VE İLK CEMAAT AYRILIKLARININ ORTAYA ÇIKIŞI

İsa'nın dünyadan ayrılmasıyla, içinde Havarilerin de bulunduğu ve Yakup'un başkanlık ettiği Yahudi kökenli Hıristiyanlar olarak niteleyebileceğimiz Kudüs cemaati oluşmuştu. Bu cemaat, tüm kontrol ve baskılara rağmen yine de bir bütünlük sergiliyordu. Bu yapı Pavlus'un etkin bir aktör olarak devreye girmesiyle farklılaşarak ihtilafların doğmasıyla çözülmeye başladı.

Hıristiyanlığın ilk önemli teologu ve şekillendiricisi olan Pavlus, yaklaşık olarak 10 yıllarında, günümüz Türkiye sınırları içerisinde yer alan Tarsus'ta doğan ve aslen Yahudi olan bir Roma vatandaşıdır. Pavlus kendisini, "doğumunun sekizinci günü sünnet olan, İsrail soyundan, Benyamin kabilesinden özbeöz bir İbrani" olarak tanımlamıştır.¹⁵ Geleneksel olarak din eğitimini Tarsus'ta alan Pavlus, Yeni Ahit yazarlarından Luka'ya göre yüksek din eğitimi almak için ailesi tarafından Kudüs'e gönderilir. Burada dönemin önemli din bilgini *Hilel*'in torunu ve Ferisi mezhebinin önde gelen hocalarından *Gamaliel*'in öğrencisi olmuştur.¹⁶ Gamaliel'in yanında yetişen Pavlus, rivayete göre Ferisi cemaati içinde yüksek kurul toplantılarını izleyen ve alınan kararlarda etkili olan bir konuma gelmiştir.¹⁷

¹⁴ SARIKÇIOĞLU, Ekrem: Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, Isparta- 2004, s.307.

¹⁵ Filipililer, 3: 5

¹⁶ Rasullerin İşleri, 22: 3

¹⁷ Rasullerin İşleri, 8: 1

Pavlus önceleri, gerek İsa'nın yaşadığı dönemde ve gerekse sonraki dönemlerde Hıristiyanlara zulmeden tarafta yer almaktaydı. İsa'nın ölümünden yaklaşık 4 yıl sonra Pavlus, Şam ve civarındaki İsa yanlılarını tespit edip Kudüs'deki merkezî Yahudi otoritesine bildirmek için Şam'a bir yolculuk gerçekleştirdiği sırada dinî tecrübe yaşamış ve kendi ifadesiyle "İsa Mesih'in peygamberi" olmuştur.¹⁸

Pavlus'un Hıristiyan olmasıyla bu yeni dine değişik fikir ve yorumlar eklenmiştir. Örnek olarak şu husus oldukça önemlidir: Onun Helenistik felsefe ve ölen-dirilen kurtarıcı tanrılar düşüncesini merkeze alan "Hint-Mısır dinleri" hakkında hatırı sayılır bilgilere sahip olmasının,¹⁹ bu yeni dini, söz konusu eksende tasarlamada rolü olmuştur. Onun ortaya attığı yeni görüşlerle karşılaşan cemaat üyeleri arasında huzursuzluklar çıktı. Bu sebeple mevcut huzursuzlukları gidermek maksadıyla 48/49 yıllarında "**Havariler Konsili**" toplanır. Bu konsildeki tartışma konusu, din değiştireceklerin yeni Hıristiyan cemaatinde Yahudi adetlerine uyup uymayacakları idi. Çünkü Havariler hidayeti amele bağlı görüyorlardı. Fakat hareket noktaları kendini kabul ettiremedi. Konsil sonunda Pavlus taraftarlarına taviz verilmek zorunda kalındı.²⁰

Öte yandan, Pavlus ile beraber Hıristiyanlık, putperestler ve Yahudi olmayan uluslar arasında yayılmaya başlamıştır. O, daha çok Hıristiyan olan paganların(Putperest) problemleriyle uğraşıyordu. Ona göre Hıristiyan olan putperestlerin Yahudi şeriatine uymaları zorunlu değildi. Pavlus bu görüşleriyle Yahudiliğin bir mezhebi olarak ortaya çıkmış olan Hıristiyanlığı yeni bir din haline getirmiştir. Bu yeni dini pagan toplumların arasında yaymaya çalışmış ve başarıya ulaşmıştır. Pavlus'un liderliğini yaptığı Hıristiyanlık, İS I. yüzyılın ortalarından itibaren Avrupa'da özellikle köylü ve köleler arasında yayıldı. Bunun en önemli sebeplerinden biri, Hıristiyanlıktaki kurtuluş doktrininin ezilen bu sınıfların ilgisini çekmesiydi.²¹

¹⁸ Rasüllerin İşleri, 26: 16-18

¹⁹ KATAR, Mehmet: "Hıristiyanlık", *Yaşayan Dünya Dinleri*. Ankara-2007, s.87.

²⁰ SARIKÇIOĞLU, Ekrem, a.g.e., s.310-311.

²¹ CHALLENGE, Felicien, a.g.e., 194; DEMİRCİ, Kürşat: a.g.e., s.332.

I.2. HİRİSTİYANLIĞIN AVRUPA'DA GELİŞİMİ

Hıristiyanlık daha çok Roma topraklarında yayılmıştır. İlk zamanlar Roma İmparatorluğu bu hareketi yeni bir din olarak değil, Yahudilik içinde bir mezhep olarak görüyordu. Ancak Hıristiyanlık açıktan açığa Roma düzeninin ideolojik olarak dayandığı Putperestliğin hiçliğini iddia ederek, imparatorun tanrısal özelliğini kaldırmaya yönelince Roma'nın toleransı tükenmişti.²² Hıristiyanlık ilk büyük zulmü *Neron(54-68)*'un tahtta bulunduğu süre içinde gördü. Bu dönemde Pavlus Yahudiler tarafından linç edilmek üzere iken, İS 57 yılında Kudüs'ten Roma'ya getirilmiştir.²³ Burada bir müddet hapis yattıktan sonra İS 67 yılında idam edilmiştir.²⁴ Neron ile başlayan nefret ve zulüm Hıristiyanlığı daha da güçlendirdi. Bu dönemden itibaren Hıristiyanlık örgütlü bir harekete dönüştü. İmparator *Decius(240-251)* döneminde Roma piskoposu *Fabian* öldürüldü. Bu dönemde Hıristiyanlar zorla Roma dinine (paganizm) döndürülmeye çalışıldı; kısmen de başarıya ulaşıldı ve bazı cemaat mensupları putperest oldular veya öyle göründüler.²⁵ Bu zulümler Konstantin'in imparator olmasına kadar devam etti. Buna karşılık Hıristiyanlık daha çok yayıldı ve daha sistemli hale geldi.

I.3 İMPARATOR KONSTANTİN VE HİRİSTİYANLIĞIN DEVLET DİNİ OLMASI

306 yılında imparator olan *I. Konstantin(306-337)*, 313 yılında "*Milano Tolerans Bildirisini*" yayımlayarak Hıristiyanlara özgürlükler tanıdı. Milano fermanından hemen sonra kiliseye şu imtiyazlar verilmiştir: Zulüm ve baskı döneminde müsadere edilen kiliseye ait tüm mal varlığı iade edildi. Devletin resmi dinine bahşedilen imtiyazların aynısı Hıristiyanlığa tanındı. Ruhban sınıfı genel hizmetlerden muaf tutuldu. Kiliselere ve manastırlara vakıf elde etme hakkı tanındı.

²² AYDIN, Mehmet, a.g.e., s.21.

²³ KATAR, Mehmet, a.g.e., s.89.

²⁴ SARIKÇIOĞLU, Ekrem, a.g.e., s.317.

²⁵ (1)DEMİRCİ, Kürşat, a.g.e., s.332.

Pazar günü resmi tatil olarak kabul edildi. Piskoposlara özel haklar tanındı.²⁶ Din adamları, din eğitimi yapan öğrenciler ve her sınıftan ruhbanlar askerlikten, kilise ve dinî kurumlar vergiden, din adamları sınıfına mensup olanlar her türlü devlet memuriyetinden ve Hıristiyanlar putperest şenliklerine katılmaktan muaf tutuldular. Kilise, tahsisat adı altında devletten her yıl külliyetli miktarda yardım almaya başladı. Ayrıca kilisenin elde ettiği haklar bununla kalmayıp hukukî sahada da bazı haklar elde etmişlerdir. Devlet hukukunun dışında, kilisenin kendine özgü dinî kökenli bir hukuk anlayışı vardı. Devlet, piskoposlara kendi mahkemelerinin dışında, kilisenin de mahkemelerini kurma hakkı verdi. Bu şekilde kilise icraî ve kazaî alanda devlet içinde yarı özerk bir duruma geldi.²⁷

Konstantin'in Hıristiyanlığı niçin kabul ettiği tartışmalı olsa da, kilise onun İsa'yı rüyasında görmesiyle Hıristiyan olduğunu kabul eder.²⁸ Fakat, tarihin kaydettiğine göre, Konstantin ancak hayatının sonunda vaftiz olmayı kabul etmiştir.²⁹ Konstantin, Doğu Roma İmparatorluğu'nun baş şehrini Kostantinapolis(İstanbul) yapınca, burası önemli bir kilise merkezi haline gelmiştir.

Hıristiyanlığı Doğu Roma Devleti'nin resmi dini olarak tanıyan ilk imparator *I. Theodosios(379-395)*'tur. Onun zamanında başta Aryusçuluk olmak üzere farklı Hıristiyan görüşleriyle mücadele edilmiştir. Aryusçuluğun İsa'nın Tanrı'nın oğlu olmadığı görüşlerine karşın Theodosios, 325 İznik Konsili'nde kabul edilen Baba'nın oğlu olduğu fikrini benimsemiş ve aksi fikirleri sapkın olarak addetmiştir.³⁰

I. Konstantin'den itibaren Hıristiyanlık hızla yayılmıştır. Fakat Roma'nın Doğu ve Batı olarak iki ana coğrafyaya ayrılması Hıristiyanlığın kaderini belirlemiştir. Bu tarihten itibaren Batıda Hıristiyanlık Latin kökenine bağlanıp Avrupa coğrafyasını şekillendirmiş, Doğu'da ise Doğu Roma merkez olmak üzere Grek mirasına sahip çıkarak Anadolu coğrafyasındaki Hıristiyanlığı oluşturmuştur.

²⁶ BIHLMEYER, K.-TUCHLE,K., a.g.e., s.62.

²⁷ (1)ÇELİK, Mehmet, a.g.e., s.51.

²⁸ (1)DEMİRCİ, Kürşat, a.g.e., s.332.

²⁹ BIHLMEYER, K.-TUCHLE,K., a.g.e., s.62.

³⁰ AYDIN, Mehmet, a.g.e., s.22.

Bu şekilde Batı ve Doğu kiliseleri arasındaki ayırım belirginleşmeye başlamıştır. V. yüzyılda kuzeyden gelen barbar kabileleri Batı Roma'yı yıkmışlar ve Hıristiyanlığın yetki merkezinin dağılmasına sebep olmuşlardır. Bununla birlikte Batı kilisesi, kendisini koruma amacıyla barbar kabileleri Hıristiyanlaştırmıştır. Bu sayede gelecekte devlet olan bu kabilelerin üzerinde siyasî bir güce kavuşmuştur. Bu gücünü Orta Çağ dönemi boyunca sürdürmüştür. Doğu da ise, kilise devletin gözetimi altında kalmakla beraber Slavlar, özellikle Bizans Kilisesi'ne bağlı iki kardeş misyoner *Kril*, (ö.869) ve *Methodius* (ö.855) sayesinde Hıristiyanlaştırılmıştır.³¹

II. HİRİSTİYAN MEZHEPLERİ

Miladi I. asrın ilk çeyreğinde doğan Hıristiyanlık, Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altında ancak IV. yüzyılda resmi bir din özelliğine kavuşabilmiştir. Üç yüzyıla yakın bir zaman içinde bir yandan Yahudiliğe, bir yandan Roma'ya karşı belli strateji ile hareket etmiş, bir yandan da o dönemin en güçlü cereyanları olan Maniheizm, Mitraizm gibi cereyanlarla mücadele etmiştir. Hıristiyanlık, 313 yılında Konstantin'in Milano Fermanı ile belli bir özgürlüğe kavuşmuş ve XI. yüzyıla kadar çalkantılı da olsa toparlanmaya devam etmiştir. XI. yüzyılda bu kilise birliği bozulmuş, Roma Kilisesi ve Bizans Ortodoks Kilisesi adlarıyla iki büyük kilise meydana gelmiştir. Böylece Katolik Mezhebi ve Ortodoks Mezhebi doğmuştur. Daha sonra Batı Kilisesi bünyesinde XVI. yüzyılda Protestanlık hareketi ortaya çıkmıştır.³² Bugün Hıristiyanlık üç ana mezhep etrafında şekillenmiştir.

II.1. KATOLİK MEZHEBİ

Günümüzde Hıristiyanlığın en yaygın kolunu oluşturan, kimliğini kesintisiz biçimde sürdürmüş en eski kilise topluluğudur. Katolik adı II. yüzyıldan sonra

³¹ (1)DEMİRCİ, Kürşat, a.g.e., s.333.

³²AYDIN, Mehmet, a.g.e., s.113.

evrensel Hıristiyan kilisesini yerel cemaatlerden, heretik(bölücü) mezheplerden ayırmak için kullanılan *Katholikos*(evrensel) sözcüğünden türemiştir.³³

Katolik Kilisesi kendisinin evrensel Hıristiyanlığı temsil ettiği iddiasındadır. Buna göre Roma Kilisesi, İsa'nın baş havarisi ve halefi olan *Petrus* tarafından kurulmuştur. Petrus 42 yılının sonlarında Roma'ya gelmiş ve burada bir cemaat oluşturmuştur. Bir müddet sonra Hıristiyanlığın baş mimarı Pavlus da Roma'ya gelmiş ve ikisi burada Hıristiyanlık faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.³⁴

Pavlus ve Petrus daha sonra Roma yangını bahanesiyle burada öldürülmüşlerdir. Bu konuyla Katolik Kilisesi Petrus ve Pavlus'un Roma'da şehit edilmelerini öne sürerek kendisinin diğer kiliselerden daha üstün olduğunu iddia etmektedir. Bu iddiaya göre, İsa'nın baş havarisi ve yeryüzündeki halefi olan Petrus, diğer havarilerin ve tüm Hıristiyanların önderi olduğu gibi, Petrus'un kurduğu kilise de diğer havarilerin kurduğu kiliselerin önderi konumunda olmalıdır. Petrus'un kurduğu Roma Kilisesi'nde Petrus'un yerine geçen ve ona halef olan papalar da İsa'nın halefi Petrus'un ve dolayısıyla İsa'nın yeryüzündeki temsilcisi konumundadır.³⁵

Roma Kilisesi bu temsilciliğinin ve diğer kiliseler karşısındaki üstünlüğünün bütün Hıristiyanlar tarafından kabul edilmesi gerektiğini savunmaktadır.³⁶ Buna karşın Fener Rum Patrikhanesi bütün Ortodoksların lideri olduğunu iddia etmektedir. Fakat her iki iddia arasındaki temel fark şudur: Katolik Kilisesi ana mezhep olarak dünyadaki bütün Hıristiyanların kendisine tabi olması gerektiğini iddia ederken, Fener Rum Patrikhanesi sadece Ortodoksların liderliğine talip olmaktadır.

³³ GÜNAY, Tuncer: Misyonerler ve Fener Rum Patrikhanesi, Ankara-2002, s.56.

³⁴ KATAR, Mehmet, a.g.e., s.102

³⁵ KATAR, Mehmet, a.g.e., s.103.

³⁶ KATAR, Mehmet, a.g.e., s.104.

Katolik Mezhebi'nin başlıca özelliklerini şöyle özetleyebiliriz:³⁷

- a) Dinî başkan Papa'dır. Papa, İsa'nın vekili Petrus'un halefi'dir.
- b) Papa yanılmaz otoritedir. Roma diğer kiliselerin ruhanî merkezidir ve hepsinden üstündür.
- c) Kilise evrenseldir, onun dışında kurtuluş yoktur.
- d) Kutsal Ruh, Baba ve Oğul'dan çıkar. Katolik Kilisesi bu konuda Ortodoks Mezhebi'nden ayrılır. Ortodokslara göre Kutsal Ruh Baba'dan çıkar.
- e) İsa'da ilahî ve insanî iki tabiat vardır.
- f) Gelenek kabul edilir.
- g) İsa gibi Meryem de günahsızdır.
- h) Azizler de Tanrı katında sözcü olur, şefaatte bulunabilir.
- i) Sakramentler(kilise ayinleri) yedi tanedir. Ruhban sınıfı evlenemez. Ruhban sınıfı dışında olanlardan evlenenler boşanamaz.
- j) Yirmi bir konsil ve kararlarının ekümenik (evrensel) olduğunu kabul ederler.
- k) Cuma günü et ve yağlı yiyecekler yemezler.
- l) Son yargı gününü, cenneti, cehennemi ve araf'ı kabul ederler.
- m) Ayin dili Latince'dir (1965'deki II. Vatikan Konsili'nde değişik dillerde yapılmasına izin verilmiştir.)³⁸

II.2. ORTODOKS MEZHEBİ

Hıristiyanlık İsa'nın ölümünden sonra Pavlus aracılığı ile önce Doğuda yayılma imkanı bulmuştur. Antakya, İskenderiye ve Kudüs Kiliseleri Doğu Hıristiyanlığı'nın merkezleri olmuşlardır. IV. yüzyılda Konstantin'in Hıristiyan olmasıyla beraber Doğu Hıristiyanlığı Doğu Roma İmparatorluğu'nun başkentinde

³⁷ Doğrudan alıntılar sekiz santim içeriden(indent) olarak yazılmıştır.

³⁸ TÜMER, G. - KÜÇÜK, A.: Dinler Tarihi, Ankara-1993, s.270-271.

olan Bizans(İstanbul) Kilisesi'ne bağlı olarak gelişmiştir. Bizans Kilisesi, Yeni Roma'nın başkentinde olmanın avantajını kullanarak Roma'dan sonra ikincilik statüsünü elde etmeye çalışmıştır. Bizans Kilisesi İmparatorların organize ettiği konsillerde bu statüyü dinî ve siyasî olarak onaylatmak istemiştir. Fakat bu durum ikinciliği kaptıran İskenderiye Kilisesi'ni ve kendisine rakip olacağı endişesini taşıyan Roma Kilisesi'ni rahatsız etmiştir. Daha sonra tarih içerisinde birçok anlaşmazlık sebebiyle 1054 yılında Batı Kilisesi ile Doğu Kilisesi birbirinden tamamen ayrılmıştır. Doğu Kiliseleri, doğru inanç anlamına gelen Ortodoks Mezhebi olarak adlandırılmıştır.

Fener Rum Patrikhanesi'nin ekümeniklik iddialarının tarihsel arka planının daha iyi anlaşılabilmesi için Ortodoks Mezhebi'nin oluşum ve gelişimini geniş bir şekilde ele almak gerekmektedir. Bu açıdan Ortodoks Mezhebi'nin oluşumunu ve Fener Rum Patrikhanesi'nin ekümeniklik iddialarının tarihsel arka planını bir sonraki kısımda daha geniş bir şekilde inceleyeceğiz.

II.3. PROTESTAN MEZHEBİ

XVI. yüzyılda Batı Hıristiyanlığı bünyesinde kendini gösteren bir reform hareketinden doğmuş olan Protestanlık, başlangıçta kendini yeni bir mezhep olarak takdim etmemiştir. Reform hareketlerini başlatan *Augustin* tarikatı rahiplerinde *Marthin Luther*'dir. 31 Ekim 1517'de Almanya'nın *Wittenberg* saray kilisesinin kapısına 95 maddelik meşhur bildirisini asma hareketin kıvılcımı olmuştur.³⁹ Protestan kelimesi ilk başlarda reform taraftarlarına verilmiş bir isimdi. Ancak bu reformculara Protestan denmesi daha sonra olmuştur. Azınlıkların dini durumunun çoğunluğun kararı ile belirlenmesini 1529'da dinî azınlıklar protesto etmişler ve bu tezahüratı yapanlara "*Protestan*" denmiştir.⁴⁰

³⁹ SARIKÇIOĞLU, Ekrem, a.g.e., s.350.

⁴⁰ AYDIN, Mehmet, a.g.e., s.129-130.

Böylece Protestan adı Hıristiyanlığın yeni kolunun üyelerini belirtmek için kullanılmaya başlandı. Bu isim reformcu Hıristiyanlığın birçok türünü kapsamaması nedeni ile yaygınlaştı. Fakat her bir reformcu kilise Evangelizm, Anglikanizm, Lutheranizm, Calvinizm, Zwinglianizm, Baptistizm ve Metodizm gibi farklı isimlerle anılmaktadır.⁴¹

Protestan Kiliseleri'nin yapıları çeşitlidir. Cemaate önem verirler ve "İsa'nın bedeninin şekillendiği yer cemaattir" görüşündedirler. Aralarındaki çeşitlilik ve bazen kopukluk, birlik özlemini doğurmuş ve bu özlemler günümüz "**Kiliseler Birliği**" ruhunun doğmasına ve gerçekleşmesine yol açmıştır. Bu birliğin amacı bütün Hıristiyan Kiliselerini birleştirmektir. Fener Rum Patrikhanesi 1948'de kurulan Dünya Kiliseler Birliği(*The World Council of Churches*)'nde Anglikan ve Lutherilerle birlikte bu hareketin kurucusu olmuştur. Patrikhane, diğer Doğu kiliselerinin buraya üyeliğini teşvik etmektedir.⁴² Katolik Kilisesi ise bu birliğe temkinli yaklaşmaktadır.

Protestan Mezhebini, Katolik ve Ortodokslardan ayıran başlıca özellikleri şöyle sıralayabiliriz:

- a) Papaya benzer bir dinî otorite kabul etmezler. Hıristiyanlık hakkında bilgi sahibi olan herkesin değerlendirme yapabileceği görüşündedirler.
- b) Kilisenin kutsal kitap yorum yetkisi yoktur. Her Hıristiyan kutsal kitabı yorumlayabilir.
- c) Sakramentlerden yalnız vaftiz ve komünyonu(ekmek şarap ayini) kabul ederler.
- d) Kilise görevlilerinin günah çıkarma yetkisini kabul etmezler.
- e) Anglikanlar dışındaki mensuplar haç çıkarmazlar.
- f) İbadet ve ayinlerini ana dillerinde yaparlar. Araf'a ve ebedî cezaya inanmazlar.

⁴¹ GÜNAY, Tuncer, a.g.e., s.71.

⁴² SARIKÇIOĞLU, Ekrem, a.g.e., s.359.

g) Katoliklerin Meryem inancına katılmazlar ve Azizleri kabul etmezler.

h) Teslis gibi ana konularda diğerkiliselerden farkları yoktur.⁴³

III. ORTODOKS MEZHEBİ'NİN OLUŞUMU VE EKÜMENİKLİK İDDİALARININ TARİHSEL ARKA PLANI

İsa'nın yeryüzünden ayrılmasından sonra Hıristiyanlık Roma topraklarında yayılma imkanı bulmuştur. O dönemde Roma'nın Doğu bölgelerinde daha çok Grek kültürü hâkimdi. Yeni din yayılırken bu kültürün etkisinde kalmıştır. Bu etkileşimle beraber Doğu Hıristiyanlığı farklı bir gelişim göstermiştir.

III.1. GREK KÜLTÜRÜNÜN ETKİLERİ VE YUNANLILARIN HIRİSTİYANLAŞTIRILMASI

Hıristiyanlık Kudüs'te doğmasına rağmen Pavlus'un sayesinde Yahudi olmayan putperestler arasında özellikle Grek dünyasında daha çok yayıldı. Bu gelişim sürecinde yeni Hıristiyan olan paganların çok köklü kültürlerinden ve felsefelerinden de etkilenmiştir. O dönemde toprakları Avrupa'dan Kudüs'e kadar yayılmış olan Roma İmparatorluğu'nda iki kültür hâkimdi. Birisi Batı Avrupa topraklarına hakim olan Latin kültürü, diğeri ise daha çok Doğu Avrupa ve Ortadoğu topraklarını etkilemiş olan Grek(Yunan) kültürüdür. Latin Avrupası'nda Hıristiyanlığın ana mezhebi sayılan Katolik Kilisesi, diğerkilise Doğu bölgelerde ise Ortodoks kiliseleri teşekkül etmiştir.

İlk dönem Hıristiyan geleneğinin büyük bir kısmı, Grek kültürünün etkisi altında kalan fikirlerden teşekkül etmiştir. Grek düşünce sisteminin temelini ihtiva eden Yunan felsefesi; Hıristiyanlığı çok erken dönemlerde etkilemeye başlamıştır.

---

⁴³ TÜMER, G.- KÜÇÜK, A., a.g.e., s.273.

Hıristiyanlık, Yunan felsefesi ile Latin dünyasına göre Grek dünyasında daha erken bir zamanda karşılaşma imkanı bulmuştur. Bu karşılaşma neticesinde, Yunan düşüncesinin Hıristiyanlığa etkilerinin ilk izleri Apostolik(Havariler) dönemde görülmüştür. Bu anlamda Yeni Ahit yazılarının Grek dilinde yazılması ve bu dilin kullanımı ile birlikte Yunan felsefesinden miras kalan kavramlar yeni dinin içerisine sirayet etmiştir. Grek iklim coğrafyasındaki bu Hıristiyanlaşma, Hıristiyan liturjisini, ibadet şekillerini, dogmalarını ve diğer sistemlerini etkilemiş, Grek kültürü ile karışık bir karakter oluşturmuştur. Nitekim Latin kilise babalarının öncülerinden *Tertullian*, Kudüs ile Atina arasındaki kültürel etkileşime dikkat çekmiş ve bunu Grek kültürü ile kutsal kitap geleneğinin karışımı olarak göstermiştir. Grek kültürünün Hıristiyanlık üzerindeki bu belirleyici etkisi Hıristiyanları kendi aralarındaki görüş ayrılıklarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.⁴⁴

Rumlarla Hıristiyanların ilk karşılaşması I. yüzyıla dayandırılmakta ve Pavlus'un faaliyetleriyle yakından ilişkilendirilmektedir.⁴⁵ Daha sonra IV. yüzyılda Yuhanna İncili'nin yazarı St. John'la Rumlar arasında Hıristiyanlık tam anlamıyla yerleşmiştir. 321 yılında İmparator I. Konstantin'in Hıristiyanlığı kabul etmesi bu dinin Yunanca yayılmasına neden oldu. Hıristiyanlık Yunan dili ve kültüründen oldukça etkilendi. "Her Hıristiyan biraz Helen'dir" anlayışı bu ilk dönemin etkisi ile oluştu.⁴⁶ Kanaatimizce bunun nedeni daha çok, Hıristiyanlığın kutsal metinlerinin Grekçe olmasıdır. Hıristiyanlık Helenistik kültürde doğmuş ve şekillenmiştir. Pavlus Roma vatandaşıdır ama kullandığı dil Grekçedir. Bu bağlamda Fener Patrikhanesi'nin ekümeniklik iddialarının felsefesini Ortodoks Hıristiyanlığının Grek kültürüyle yoğrularak oluşmasında da görebiliriz.

⁴⁴ YILDIRIM, Münir: Yunanistan ve Ortodoks Kilisesi, Ankara-2005, s.12-13.

⁴⁵ YILDIRIM, Münir, a.g.e., s. 33.

⁴⁶ ALKAN, Hakan: Fener ve Türk Ortodoks Patrikhaneleri, İstanbul-2003, s.14.

III.2. DOĞU VE BATI HİRİSTİYANLIĞININ AYRILMASI

Doğu ve Batı Hıristiyanlığının ayrılması IX. asrın ortalarında, sonra da kesin olarak 1054 yılında olmuşsa da bu tarih resmi tarihtir. Esas itibariyle, kilisenin I. yüzyılın sonundan itibaren Avrupa topraklarında yayılmasıyla birlikte, ayrılıkların da ortaya çıkmaya başladığını söyleyebiliriz.⁴⁷ Batı Roma İmparatorluğu'nun 476 tarihinde yıkılmasından sonra ayrılık kendini göstermeye başlamıştır. Nihai olarak ise XI. yüzyılda iki kilisenin birbirini aforoz etmesi ile bu ayrılık tam anlamıyla gerçekleşmiştir. Böylece Bizans Kilisesi Ortodoks (Orthodoxe: Gerçek imanı muhafaza eden) vasfını elde edecek ve kendine Rum Ortodoks Kilisesi(Grek Orthodox Church) unvanını verecekti. Roma Kilisesi de Katolik (birlik içinde evrensellik) vasfını kendine layık görerek, Roma Katolik Kilisesi(Roman Catholic Church) adını alacaktı. Fakat her iki kilise de, diğerinin üstlendiği vasfa, kendisinin layık olduğunu her zaman iddia edecekti.⁴⁸

Bizans topraklarındaki kilisenin Ortodoks Kilisesi adıyla Roma Kilisesi'nden ayrılmasının belli başlı sebepleri şöyle sıralanabilir:

a) Farklı kültürel zeminler: Bizans coğrafyası Helenistik kültür etkisindeydi. Başta Anadolu olmak üzere Grek kültürün etkisindeki Ortadoğu coğrafyasında ibadet dilinin Grekçe olması Latin litürjisi ile yeterince ayrılık sebebiydi.

b) Doğuda devletin kiliseyi kontrolü: I. Konstantin'den itibaren kilise devletin kontrolü altındaydı. İkonaklazm problemleri sırasında imparatorların tutumu Roma Kilisesi'nin tepkisini çekmiş, bunu kiliseye müdahale olarak yorumlamıştır.

c) Charlemagne'm Papa tarafından imparator ilan edilmesi: Papa III. Leon'un 800 yılında Charlemagne'ı Hıristiyanlığın kralı ilan etmesi, kuzey halklarının Roma tarafından Hıristiyanlaştırılması anlamına geldiği için bu Bizans'ı rahatsız etmiştir.

⁴⁷ (2)DEMİRCİ, Kürşat: Bir Hıristiyan Mezhebi Olarak Ortodoksluğun Teolojisi, İstanbul-2005, s.17.

⁴⁸ AYDIN, Mehmet, a.g.e., s.25.

d) Slav halklarına yönelik misyon faaliyetleri konusunda iki kilisenin birbirini ağır eleştirilerle itham etmeleri.

e) Daha geç bir ayrılık sebebi ise XI. yüzyılın ortasında Papa'nın Güney İtalya'daki Grek kilise geleneklerini Latinleştirmeye çalışması sonucunda ortaya çıkmıştır.⁴⁹

f) İki kilise arasında inanç konusunda da bir ayrılık noktası olmuştur: Bu konu da Kutsal-Ruh(Saint Esprit) ile ilgili tartışmadır. Batı Kilisesi bu problemi bir genel konsilde “Yuhanna İncili'ndeki” İsa'nın “Ruh, Baba'dan çıkar” sözüne,⁵⁰ Latince “Filioque” kelimesini ilave etmiştir. Filioque oğuldan demektir. Böylece Kutsal Ruh'un çıktığı yer olarak Roma Katolik Kilisesi, Baba ve Oğlu, Bizans Ortodoks Kilisesi ise sadece Baba'yı kabul etmiştir.

g) Doğu ve Batı kiliselerini birbirinden tamamen ayıran iki çok önemli olay vardır. Bunlardan birincisi: 1054 yılında iki kiliseyi birleştirme teşebbüsü başarısız olmuş ve Bizans Patriği ile Roma Papalık elçisi arasında karşılıklı aforozlaşma ile sonuçlanmıştır. İkincisi ise: 1204 yılında meydana gelen IV. Haçlı seferidir. Bu sefer ile Batı, Bizans üzerine saldırmış büyük bir çılgınlık ile yakıp yıkmıştır. Ortodoks ikonaları(dini resimler) parçalanmış, rahipler asılmış, Bizans Patriği'nin tahtı üzerinde fahişeler oynatılmıştır.⁵¹

III.3. ORTODOKSLUĞUN FARKLILAŞMA SÜREÇLERİ

Grekçe “*orthos*” ile “*doxa*” kelimelerinden gelen ve “doğru inancı” ifade eden Ortodoks terimi genel kullanımda bir dinin öğretisine, ilkelerine, doktrin ve dogmasına, geleneksel olarak kabul edilen düşüncelerine uygun, düşünce ve inanç tarzını ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu genel anlamıyla her inanç ve düşünce topluluğu kendisini doğru inanç ve düşüncenin sahibi “**Ortodoks**” olarak görmektedir. Özel anlamda ise bu terim, Hristiyan toplumunun XI. yüzyılda Doğu ve Batı şeklinde ayrılmasından sonra ortaya çıkan Grek ve Slav ağırlıklı Doğu

⁴⁹ (1)DEMİRCİ, Kürşat, a.g.e., s.334.

⁵⁰ Yuhanna, 15: 26

⁵¹ AYDIN, Mehmet, a.g.e., s.26.

Hıristiyanlığı ifade etmede kullanılmaktadır. Ortodoks terimi Doğu ve Batı ayrışmasından önce, Hıristiyanlığın ilk beş yüzyılında ana kitleden ayrılmış olan Ermeni ve Süryani gibi diğer Doğulu kiliseler tarafından da kullanılmakla birlikte bu terim, genellikle İstanbul'daki Fener Patriği'nin unvan üstünlüğünü tanıyan ve onunla birlikte hareket eden özerk veya bağımsız yerel kiliselerin oluşturduğu Hıristiyan grubunu tanımlamak için kullanılmıştır. Bu mezhebe bağlı kiliseler inanç ve öğretilerini, ekümenik(evrensel) kabul ettikleri ilk yedi konsilin almış olduğu kararlara dayandırmaktadır.⁵² Ortodoks Kilisesi'nin ekümenik konsil olarak kabul ettiği bu yedi konsil şunlardır:

- a) I. İznik Konsili (325)
- b) I. İstanbul Konsili (381)
- c) Efes Konsili (431)
- d) Kadıköy Konsili (451)
- e) II. İstanbul Konsili (553)
- f) III. İstanbul Konsili (680-681)
- g) II. İznik Konsili (787)

Bu yedi konsili hem Katolikler, hem de Ortodokslar "Genel Konsil" olarak görmektedirler. II. Vatikan Konsili'ne kadar varan bundan sonraki on dört konsil'i Ortodoks Kilisesi "Genel Konsil" olarak görmez. Ortodoks Kilisesi, ilk yedi konsil'e "**Hikmetin Yedi Sütunu**" olarak bakar.⁵³ Bu konsillerin kararları emredici güçtedir. İznik ve İstanbul Konsil kararları iman esasları arasında yer alırken, diğerleri ilahiyatla ilgili düşünceler olarak kabul edilir. Özellikle Kadıköy Konsili'nde(451), İmparator *Marcian*'ın baskısıyla Bizans Kilisesi'nin *apostolik* (Havarilere dayanan) bir patriklik olduğunun sunulması, Fener Rum Patrikhanesi'nin ekümeniklik iddialarına kaynaklık etmektedir.

Ortodoks Kilisesi birçok millî kiliseden oluşmaktadır. Bu kiliseler "**Autokephal**"(tek başlı) olarak vasıflandırılırlar ve başlarında bulunan kişiye

⁵² KATAR, Mehmet, a.g.e., s.111.

⁵³ AYDIN, Mehmet, a.g.e., s.121.

“**Patrik**” derler. Bilhassa İstanbul Patriği, tarihî konumu sebebiyle daha itibarlı görülmektedir. Çünkü Bizans Kilisesi İmparatorluğun başkentinde bulunmanın ve İmparatorun siyasî desteğini elde etmenin verdiği avantajla statüsünü geliştirmiş ve kendisine ait yönetsel haklarla Hristiyan dünyasının en etkili merkezi haline gelmiştir.⁵⁴ Autokephal Kiliselerin başlıcaları İskenderiye, Antakya, Kudüs ve İstanbul Patrikhaneleri’dir.⁵⁵ Bu kiliselere ilaveten Kıbrıs, Gürcü, Bulgar, Sırp, Rumen, Yunan ve Arnavut kiliselerini de sayabiliriz. Çoğu, yüzyıllar boyunca devlet kilisesi olarak faaliyet göstermişlerdir.⁵⁶

Ortodoks kiliseler genel olarak Katolik Kilisesi’nin kabul ettiği yedi sakramenti kabul etmektedir. Bu sakramentler; Vaftiz, Evharistiya, Konfirmasyon, Evlenme, Tövbe, Son Yağlama gibi kilise sırlarıdır.⁵⁷ Ortodoksları diğer kiliselerden ayıran başlıca özellikleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Ruhanî başkanları Patrik veya başpiskoposlar’dır.
2. Papa’nın üstünlüğünü kabul etmezler.
3. İlk yedi konsil dışındaki konsilleri ve kararlarını kabul etmezler.
4. İkonalara hürmet ve tazimde bulunurlar.
5. Papazlar evlenebilir. Keşişler, piskoposlar ve Patrikler evlenemezler. Boşanmaya bazı şartlarla izin verilir.⁵⁸
6. Cennet ve Cehennemi kabul ederler fakat Araf’ı reddederler.
7. Noel ve Paskalyayı Katoliklerden farklı zamanlarda ve kısmen farklı vurguyla kutlarlar.⁵⁹

⁵⁴ KATAR, Mehmet: a.g.e., s.114.

⁵⁵ SARIKÇIOĞLU, Ekrem, a.g.e., s.358.

⁵⁶ SARIKÇIOĞLU, a.g.e., s.358.

⁵⁷ AYDIN, Mehmet, a.g.e., s.124.

⁵⁸ SARIKÇIOĞLU, Ekrem, a.g.e., s.359.

⁵⁹ KATAR, Mehmet, a.g.e., s.118.

III.4. ORTODOKS KİLİSELER VE FENER RUM PATRİKHANESİ

Ortodoks dünyasında bağımsız birim olarak, dördü tarihî olmakla beraber, dokuz Patriklik ile dört bağımsız(autokephal) ve üç özerk(otonom) olmak üzere toplam on altı kilise mevcuttur. Tarihî Patriklikler şehir adlarıyla anılırken, diğer kiliseler ülke ve ulus adlarıyla anılır. Patrikhaneler ve bağımsız kiliseler birbirlerinin içişlerine karışamazlar. İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Yunanistan'daki temsilcisi Pergamos(Bergama) Metropolitisi *İoannis*'e göre, iki grup Ortodoks Kilisesi (Otosefal ve Otonom) arasındaki en temel fark bağımsızların kendi kiliselerinin başındaki kişiyi diğer hiçbir kiliseye danışmadan seçebilmeleri, özerklerin liderlerinin ise İstanbul Patrikhanesi tarafından belirlenmesidir.⁶⁰

Tarihî Patrikhaneler: a)İstanbul Patrikhanesi, b)İskenderiye Patrikhanesi, c)Antakya Patrikhanesi, d)Kudüs Patrikhanesi,

Ulusal Patrikhaneler: a)Rusya Patrikliği, b)Sırbistan Patrikliği, c)Romanya Patrikliği, d)Bulgaristan Patrikliği, e)Gürcistan Patrikliği.

Bağımsız (Otosefal) Kiliseler: a)Kıbrıs Kilisesi, b)Yunanistan Kilisesi, c)Polonya Kilisesi, d)Arnavutluk Kilisesi.

Özerk (Otonom) Kiliseler: a)Çekya ve Slovakya Kilisesi, b)Finlandiya Kilisesi, c)Estonya Kilisesi.⁶¹

Tarihî olan İstanbul, İskenderiye, Antakya ve Kudüs Patriklikleri yüzyıllardan beri farklı dinlerin çoğunluğu oluşturduğu devletlerin ve toplumların içerisinde yaşamaya devam etmektedirler. Bir diğer grubu ise Kıbrıs, Yunanistan ve Finlandiya Kiliseleri oluşturmaktadır. Gelişmiş batı toplumlarındaki bu kiliseler, gündelik yaşamdaki kurumsallaşmış rolleri ve devletçe resmen onaylanmış statüleri ile farklı bir grup oluşturmaktadır. Asıl büyük grubu ise Doğu bloğunun çöküşüyle gelişmeye başlayan, ancak geleceği henüz net görünmeyen Rus, Sırp, Bulgar, Gürcü, Romen, Çek, Slovak, Macar, Polonya ve Arnavut Kiliseleri oluşturmaktadır.

⁶⁰ MACAR, Elçin: Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi , İstanbul- 2003, s.1.

⁶¹ MACAR, Elçin, a.g.e., s.24.

Ortodoks Kilisesi, kilisenin iyi bir şekilde tanzimi için, mahallî cemaatlerin metropol şeklinde ve metropollerin de Patriklik şeklinde bir araya gelmesini savunmaktadır.⁶²

İstanbul'un Yeni Roma'nın başkenti olmasından sonra 451 yılında yapılan Kadıköy Konsili'nde **Pentarsi**(beş başlı, beşli) yönetim anlayışı oluşmuştur. Bu anlayışa göre Hıristiyanlığın beş önemli merkezi vardır. Bunlar Roma, İskenderiye, Antakya, İstanbul ve Kudüs'tür. Bunlardan birincisi Roma, daha sonra İstanbul, daha sonra da İskenderiye, Antakya ve Kudüs gelmektedir. Fakat bu anlayış gerek Roma ve gerekse diğer Patriklikler tarafından kabul görmemiştir. Çünkü Bizans Kilisesi bir havari tarafından kurulmadığı için apostolik kilise olarak kabul edilmemiştir.⁶³

Patrikhane, pentarsi anlayışına göre dinî merkezlerin hiyerarşik yapısını Roma, İstanbul, İskenderiye, Antakya olarak kabul etmekteyken Roma ile ayrılmalarından sonra Roma'yı ikinci plana koymuştur.⁶⁴ Bugün öyle görünüyor ki Fener Patrikhanesi II. Vatikan olma gayesiyle bütün Ortodoks Kiliselerin kendisine bağlı olmasını istemektedir. İleride de görüleceği gibi Rum Patrikhanesi'nin bu isteği başta Antakya ve İskenderiye Patriklikleri olmak üzere diğer Ortodoks kiliseler tarafından kabul edilmemiştir. Fener Patrikhanesi'nin ekümeniklik iddialarına karşı Rus Ortodoks Kilisesi nüfusunun Rum Patrikhanesi'nden çok fazla olduğunu söyleyerek kendisinin ekümenik patrikliğe daha layık olduğunu düşünmektedir. Zira bugün Ortodoks nüfusun 250 milyon civarında olduğu tahmin edilmekte ve bunun 200 milyonuna yakını Rus Ortodokslardan oluşmaktadır.

⁶² MACAR, Elçin, a.g.e., s.24.

⁶³ EROĞLU, A. Hikmet: Ökumenizm ve Fener Patrikhanesi, Ankara-2005, s.166-167.

⁶⁴ AYDIN, Mehmet, a.g.e., s.121.

İKİNCİ BÖLÜM

FENER RUM PATRİKHANESİ VE EKÜMENİKLİK

İstanbul Rum Patrikhanesi 1600'den beri Fener Sempti'nde bulunmaktadır. Bu nedenle kısaca Fener Patrikhanesi olarak adlandırılır. Türkiye'de Ortodoks Rum Cemaati İstanbul Başpiskoposluğu'nun yanı sıra Halkidona(Kadıköy), İmvros ke Tenedos(Gökçeada ve Bozcaada), Prinkiponlisa(Adalar) ve Derki(Terkos) Metropolitliklerinin bulunduğu yerlerde yaşamaktadırlar. Diğer metropolitlikler tarihî birer makamdır.⁶⁵

I. FENER RUM PATRİKHANESİ'NİN İDARÎ YAPISI

Ortodoks Kiliseler, Yunanca **sinod**(meclis) denilen din adamları meclislerince yönetilir. İstanbul Patrikhanesi'nin kutsal meclisi, makamları Türkiye Cumhuriyeti sınırları dahilinde olan on iki metropolitlikten oluşur. İstanbul Patrikhanesi'nde tarihsel önemlerinden dolayı sırasıyla, Kayseri, Efes, Ereğli, Erdek, İzmit, İznik, Kadıköy ve Terkos Metropolitlikleri kıdemli kabul edilirler. Bunların dışındaki yerler arasında bir fark yoktur. Protokolde bu metropolitliklerin Episkoposluğa atanma tarihi dikkate alınır.⁶⁶

Doğrudan Patriğin idaresinde bulunan İstanbul Başpiskoposluğu onun adına Birinci Bölge-Beyoğlu, İkinci Bölge-Kurtuluş, Üçüncü Bölge-Boğaziçi, Dördüncü Bölge-Samatya, Beşinci Bölge-Fener ve Haliç olmak üzere beş metropolit tarafından yönetilir. Patrikhane'de işler komisyonlarca yürütülür. Her komisyonun başında bir metropolit bulunur. Komisyonların ilgi alanlarına bağlı olarak ruhban olmayanlar da komisyonlarda yer alabilirler. Patrik, ruhunu "1862 Rum Patrikliği Nizamâtı"ndan

⁶⁵ MACAR, Elçin, a.g.e., s.24.

⁶⁶ MACAR, Elçin, a.g.e., s.25.

alan ve 6 Aralık 1923 tarihli valilik tezkeresine dayanan bir hukuksal süreç içerisinde kutsal meclis tarafından seçilir.⁶⁷

Valilik tezkeresi adayların ve kutsal meclis üyelerinin Türkiye vatandaşı ve seçim sırasında Türkiye sınırları içerisinde görev yapan metropolitler olması zorunluluğunu içermektedir. Kutsal meclis Patrik adayları listesini İstanbul Valiliği'ne sunar. Bu adaylar TC vatandaşı olup, makamları Türkiye sınırları içinde yer alan metropolitlerdir. Valilik gerekçe göstermeden, seçilmesini istemediği adayları listeden çıkarabilir. Valilikten gelen listedeki adaylar, Kutsal Meclis'te oylanır, adaylar üçe indirilir ve biri cemaat tarafından Patrik seçilir.⁶⁸

II. EKÜMENİKLİK NEDİR?

Ekümen kelimesi, Grekçe'de "*ikamet edilen dünya*", "bütün dünya" ve "evrensel" anlamlarını ifade etmektedir. İnciller'de ise "yeryüzü,"⁶⁹ "bütün dünya"⁷⁰ ve "birlikte oturulan yer" anlamında kullanılmıştır. Ekümen kelimesi, tüm Hıristiyanların temsilcilerinin katıldığı varsayıldığı için sıfat olarak ilk yedi genel konsili diğer konsillerden ayırt etmek için kullanılmıştır. Katolik Kilisesi ise bu sıfatı topladığı bütün genel konsiller için kullanmaya devam etmektedir. **IV. Jean**'ın 588 yılında kendisine ve kendisinden sonra gelecek İstanbul Patriklerine Batı Kilisesi'ne karşı siyasî güç ve dinî avantaj sağlamak amacıyla ilk kez "**Ekümenik(Evrensel) Patrik**" unvanını kullanmıştır. 1054'te Doğu ve Batı kiliselerinin birbirlerinden kesin olarak ayrılmalarından sonra Bizans Patrikleri bu unvanı kullanmaya devam etmişlerdir.⁷¹

Kilise Babaları, ekümen kavramını Hıristiyan olmayanlara karşı Hıristiyanların tamamını ifade etmek için kullanmışlardır. Önce Grekler, sonra

⁶⁷ MACAR, Elçin, a.g.e., s.27.

⁶⁸ MACAR, Elçin, a.g.e., s.29.

⁶⁹ Matta, 18: 19

⁷⁰ Luka, 2: 1

⁷¹ EROĞLU, A. Hikmet, a.g.e., s.34.

Romalılar, barbarların yaşadığı yerlerin zıddı anlamında Greko-Latin medeniyetine mensup halkların yaşadığı yerleri, ekümen diye nitelemişlerdir.⁷² Bu niteleme İslam hukukçularının ortaya koydukları “Daru’l-Harb” “Daru’l-İslam” ayrımına da benzetilmektedir.⁷³

Ekümen terimi, XX. yüzyıldan itibaren iki yeni anlamla Hıristiyan kamuoyunda önemli yer işgal etmeye başlamıştır. Birincisi; Ortodoks, Protestan, Katolik Kiliselerinin tek bir kilise haline gelmesidir. Hıristiyanların bölünmüşlüğüne son verme yolunda, Hıristiyanların birliği için yapılan her türlü çalışmaya “Ekümenizm” veya “Ekümenik Hareket” denilmesi genel bir teamül haline gelmiştir. 1948 yılında Protestan ve Ortodoks Kiliselerinin çoğunun bir araya gelerek ***Dünya Kiliseler Birliğini***(*The World Council of Churches*) kurmaları, bu harekete yeni bir ivme kazandırmıştır. O tarihe kadar Ekümenizm çalışmalarına katılmadığı gibi, bu çalışmalara şiddetle karşı çıkan Katolik Kilisesi’nin II. Vatikan Konsili(1962-1965) öncesinde, bu tavrını değiştirmesi ile ekümenizm, Hıristiyan dünyasında en çok konuşulan konular arasına girmiştir.⁷⁴

Bu hareket sayesinde Katolik ve Doğu kiliseleri arasında giderek belirli konularda uzlaşma sağlanmış diğer dinlerle “Ekümenikal” ilişkiler kurulmasına 1990’larda hız verilmiştir. Ekümenik hareketin Türkiye ve Orta Asya’da misyonerlik faaliyetlerini sürdürmek gibi bir hedefi de vardır⁷⁵

Ekümeniklik hakkında birçok araştırması olan Aytunç Altındal Ekümenizm Hareketinin amacını şöyle özetlemiştir:

“Ekümenizm Hareketinde dediler ki, bizim birinci vazifemiz misyonerliktir. Bu misyonerliği yaparken de bizim yapmamız gereken şudur: İllaki Katolik ol, illaki Ortodoks ol, illaki Anglikan ol demeyelim. Ne diyelim? Hıristiyan ol da hangi kiliseden olursan ol diyelim. Bunun adına Evangelizasyon denir. Yani önce “Evangel” dediğimiz İncil’le tanış, İncil’i

⁷² EROĞLU, A. Hikmet, a.g.e., s.35.

⁷³ ALTINDAL, Aytunç: Türkiye ve Ortodokslar, İstanbul-1995, s.185

⁷⁴ EROĞLU, A. Hikmet, a.g.e., s.35.

⁷⁵ ALTINDAL, Aytunç: <http://www.ilkadim.dergisi.com/181/kapak-roportaj.htm>, (14.04.2006).

öğren. İncil'i bir oku. Ne çıkar? Demek ki bu konuda bizim aramızda bir kavga yok. İster ben Rus Ortodoks'u olayım, siz Katolik olun, öteki Protestan olsun öteki Ermeni olsun önemli değil. Bizim birinci meselemiz şudur: Biz Müslümanları önce İncil'le tanıştırmalıyız adam İncil'i okusun. Sorusu varsa gelsin bana sorsun. Ben kimim? Ben papazım, bana gel sor beğenirsen katıl. Dolayısıyla ki Türkiye ve bütün dünyada Ekümenizm, yani kiliseler arasındaki birlik, yani Vatikan Katolik Kilisesi, Anglikan Kilisesi, Ortodoks Kilisesi aralarında dediler ki, biz farklılıklarımızı koruyacağız. Benzerliklerimizi öne çıkaracağız. Nedir benzerliklerimiz? Hepimiz İncil okuyoruz öyleyse insanlara Katolik ol, Ortodoks ol demektense Hıristiyan ol demek gerekiyor. Hıristiyan ol da ne olursan ol.”⁷⁶

Ekümenik kavramının ikinci anlamı ise; Fener Rum Patrikhanesi'nin bütün Ortodoks Hıristiyanların liderliğini üstlenmesidir. Buna göre Fener Rum Patrikhanesi'nin Ortodoks kiliseler arasında bir koordinatör rol oynaması ve diğer kiliselerin yetki alanları dışında söz sahipliğinin kabul edilmesi istenmektedir. Bu sayede Fener Rum Patriği, “ekümen” sıfatı ile Türkiye dışında da 250 milyon civarındaki Ortodoks Hıristiyan'ın yetki alanlarına sahip olacaktır. Yani İstanbul Başpiskoposu, “**Evrensel Patrik**”tir ve bütün Hıristiyan Ortodoks kiliselerin yüce başı olarak, inanç ve Hıristiyan ahlakı ile kilise hukukuna kadar tüm konularda Özerk Ortodoks Kiliseleri'nin başları ile görüşmelerde bulunabilecektir. Bu konularda “evrensel patriğin” görüşü ve yetkisi üstün sayılacaktır. Patrik ayrıca kendi kilisesine bağlı olan başpiskoposları atamada, dinsel atama törenleri yapmada, bunları yargılayıp, görevlerine son vermede, başpiskoposların yetkilerini aşan bütün kilise sorunlarını çözümlenmede tek yetkili kurum olacaktır.⁷⁷

Fener Rum Patrikliği bu anlamda ekümenik patriklik olma düşüncesini ilk olarak Roma'nın yeni başkentinin Kostantinopolis(İstanbul) olmasından istifade ederek gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bazı zamanlarda kesintiye uğrasa da Bizans

⁷⁶ ALTINDAL, Aytunç: <http://www.ilkadimdergisi.com/181/kapak-roportaj.htm>, (14.04.2006).

⁷⁷ SOMUNCUOĞLU, Sadi: İstanbul'da Yeni Roma İmparatorluğu, Ankara-2004, s.19.

dönemi boyunca İmparatorların desteğini almıştır ve ekümenik konsilleri bu amaca ulaşmada bir araç olarak görmüştür.

III. BİZANS DÖNEMİ VE FENER RUM PATRİKHANESİ'NİN EKÜMENİKLİK İDDİALARINI DAYANDIRDIĞI TARİHİ VE DİNİ KAYNAKLAR

Bilim adamları genellikle Fener Patrikhanesi'nin gelişmesini beş ana döneme ayırmak suretiyle incelemektedirler:⁷⁸

- i. Ortodoks zaferi dönemi (325-843)
- ii. Karanlık dönem (843-1061)
- iii. Yeni Bizans dönemi (1261-1453)
- iv. Türk hâkimiyeti dönemi (1453-1821-33)
- v. Son dönem (1821- -)

Patrikhane'nin ekümeniklik iddialarını gerçekleştirmeye çalışması Ortodoksluğun altın çağını yaşadığı ilk dönemde olmuştur. Roma İmparatoru I. Konstantin 313 yılında tarihe "*Milano Fermanı*" olarak geçen emirle, Hıristiyanlığa büyük bir rahatlama getirmiştir. Bu ferman gereğince, ister Hıristiyan olsun, ister başka dinden olsun herkes inancında ve istediği dine girmekte serbestiyete kavuşuyordu. Aynı emirname Hıristiyanlara daha önceden gaspedilmiş olan kiliselerin ve mallarının geri verilmesini de emrediyordu.⁷⁹ Hıristiyanlık, Konstantin sayesinde hızla büyük ilerleme sağlamıştır. I. Konstantin(306-337), imparatorluk merkezini (başkentini) Bizans'a taşıdı ve kente "*Kostantinapolis*" adı verildi.⁸⁰ Bu durumda Yeni Roma'nın başkentinde bulunan Bizans Kilisesi önemli bir konuma sahip oldu. Çünkü İmparator I. Konstantin Kostantinapolis'i Doğu Roma'nın başkenti ilan ettiği gibi, papalık makamına karşılık olacak bir dinî merkez kurmak

⁷⁸ ALKAN, Hakan, a.g.e., s.16.

⁷⁹ SEZER, Betül: Bizans Kilisesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ-2006, s.6.

⁸⁰ CHRYSSAVGIS, Fr. John: The Ecumenical Patriarchate, İstanbul-2004, s.20; KÜÇÜKOĞLU, Bayram: Türk Dünyasında Misyoner Faaliyetleri, İstanbul-2004, s.180; YILDIRIM, Münir, a.g.e., s.18.

istemiş ve bu amaçla piskoposluğu, Patrikliğe yükseltmek istemiştir.⁸¹ Fakat Konstantin'in ölümünden sonra iktidara geçen İmparator *Julian*(361-363), diğer inançları zorlayan Hıristiyanlar üzerine yeniden baskı yapmaya başladı. Bununla beraber Konstantin sayesinde gücü devrilmeyecek büyüklüğe ulaşan Hıristiyanlığı **I. Theodosios**, 391'de Yeni Roma Devleti'nin tek dini olarak kabul etti.⁸² Böylece İmparatorluğun başkentinde bulunan Bizans(İstanbul) Kilisesi de tek dinî güç ve otorite konumuna geliyordu.

Bu konumunu iyi değerlendirmek isteyen Bizans Kilisesi imparatorların gözetiminde yapılan konsillerde **“Ekümenik Patriklik”** olma iddiasında bulunmuştur. Halbuki ilk ekümenik konsil olan **İznik Konsili'nde** Bizans Kilisesi “Ekümenik Patriklik” olarak kabul edilmemişti. Bizans Kilisesi **Ereğli (Hereclea) Metropolitliği'ne bağlı sıradan bir Episkoposluktu.**⁸³ Bir kilisenin ekümenik patriklik statüsünü elde edebilmesi için temel ölçü, bu kilisenin **“havariler tarafından”** kurulmuş olması, yani **“apostolik kökenli”** olmalarıdır.⁸⁴

Bizans Kilisesi'nin ekümenik patriklik olma istekleri İznik Konsili'nden sonraki bazı konsillerde imparatorların zorlamasıyla kabul ettirilmeye çalışılmıştır. Çünkü Doğuda dinî hâkimiyet İskenderiye Patrikliği'nin elindeydi. Bu durum din aracılığı ile siyasî hâkimiyet sağlamayı hedefleyen Bizans İmparatorları'nın işini güçleştiriyordu. Bunun için Bizans Episkoposluğu'nun Patriklik statüsüne yükseltilmesi gerekiyordu.

Bu konsiller aslında Hıristiyanlığın teoloji problemlerini çözmek gayesiyle yapılmış olsa da her seferinde kiliselerin üstünlük mücadelelerine sahne olmuştur. Bu mücadelelerde imparatorların desteğini arkasına alan Bizans Kilisesi, çoğu zaman üstün gelmeyi başarsa da bir müddet sonra Bizans Devleti'nin zayıflamasının nedenlerinden biri olmuştur.

⁸¹ (1)ŞAHİN, M. Süreyya: Fener Patrikhanesi ve Türkiye, İstanbul-1980, s.15.

⁸² WEAGLE, Arthur, (Çev. Ozan Yayıncılık) Hıristiyanlığımızdaki Putperestlik, İstanbul-2002, s.114.

⁸³ (2)DEMİRCİ, Kürşat, a.g.e., s.18.

⁸⁴ (2)ÇELİK, Mehmet: Fener Patrikhanesinin Ökümeniklik İddiasının Tarihi Seyri, İzmir-2002, 2. Baskı, s.19.

III.1. İLK EKÜMENİK KONSİLLER VE BİZANS KİLİSESİ'Nİ PATRİKLİĞE YÜKSELTME TEŞEBBÜSLERİ

İlk konsiller dönemi, Bizans Kilisesi açısından formatif ve inanç esaslarının şekillendiği bir dönem olmuştur. Hıristiyanlık tarihinde ilk konsiller, kiliseler arasındaki hiyerarşik düzenin sağlanması ve ana gövdeden kopmaların meydana geldiği bir dönem olarak da algılanmıştır.⁸⁵

III.1.A. İZNIK KONSİLİ

Tam iki asrı aşkın kilise, devletle giriştiği ölüm kalım savaşında can derdine düşmüş, kendi iç problemleriyle uğraşmamıştı. Roma İmparatorluğu'nun dört bir yanına yayılan Hıristiyanlık, teolojik bir kaosun içinde çırpınıyordu. Pavlus'un risaleleri her bölgede farklı yorumlanıyor, her cemaatin elinde de farklı İnciller bulunuyordu. Sayıları 400'ün üzerinde olan bu İnciller, bir manada 400 civarında farklı teolojik düşüncelere sahip Hıristiyan cemaatlerinin, yani kiliselerin varlığına işaret ediyordu.⁸⁶

Kilise, devletle barışıp rahat bir nefes alınca, bir anda kendini teolojik ihtilafların ve Kristolojik münakaşaların ortasında buldu. Çok kısa bir sürede bu dogmatik tartışmalar mahallî kiliselerde frenlenemez boyutlara ulaştı ve kiliseyi temelinden sarsmaya başladı. Hıristiyanlık ciddi bir şekilde şu soru ile yüz yüze gelmişti; İsa-Masih'in "tabiatı"nın sırrı ne idi?⁸⁷ Bu dönemde çeşitli akımlar Hıristiyanlığın temel ilkelerinden kutsal teslise saldırıyorlardı. Bunlara Afrika Hıristiyan akımları örnek verilebilir. Bu konuda çok ciddi tartışmalar yapılıyordu. İskenderiyeli Rahip Arius, Oğul İsa'yı açık bir şekilde Baba(Tanrı)'ya bağlayarak

⁸⁵ YILDIRIM, Münir, a.g.e., s.43.

⁸⁶ (2)ÇELİK, Mehmet, a.g.e., s.15.

⁸⁷ (2)ÇELİK, Mehmet, a.g.e., s.15.

değişik bir yaklaşım getirmiştir.⁸⁸ Arius'a göre, Oğul, Baba'nın bir yaratığı idi. Önceden ezelf olarak mevcut değildi. Bunun için "Oğul'a ancak dolaylı olarak tanrı diyebiliriz." diyordu. Arius, çünkü "Oğul, Baba ile iradesiyle birleşmiştir" görüşündeydi. Arius bu öğretisi ile İskenderiye'li Piskoposlar tarafından mahkum edilmiştir. Fakat Arius bu doktrinini müdafaa etmeye devam etmiştir.⁸⁹

Bu arada Doğu Roma İmparator'u I. Konstantin ülkenin Doğu kesiminin Valisi *Licinius*'u 324'te yenerek hem Doğunun hem de Batının hâkimi olmuştur. Hıristiyanlık içindeki çalkantılar imparatorun dikkatini çekmiş bu çalkantıları ve dinî problemleri çözümlmek için I. Konstantin, tüm imparatorluğa ait piskoposlarını çağırarak bir konsil toplamaya karar verdi. Böylece ilk ekümenik konsil, Aryanizm başta olmak üzere kilise içi diğer ayrılıkçı grupların durumlarını ve çeşitli disiplin problemlerini çözmek için⁹⁰ İznik şehrinde 325'te, 318 piskopos ile toplanmıştır.⁹¹

Konsil oturumlarına İmparator I. Konstantin bizzat başkanlık etmiştir.⁹² Bu konsilde başta Aryanizm olmak üzere tüm heretik(sapkın) akımlar mahkum edildi. Her kilisenin elinde farklı metinler ihtiva eden İnciller imha edilerek dört tanesi "canonic" tescil edildi. Ayrıca bugün tüm Hıristiyan âleminin âmentüsünü teşkil eden iman esasları da bu konsilde kabul edildi.⁹³ Bu dogmatik kararlardan sonra konsil babaları disiplin ile ilgili bazı kararları da müzakere etmişlerdir. Kutlanması tartışma konusu olan paskalya bayramının daima Pazar günü kutlanmasına karar verilmiştir. Ancak bu kutlama hiçbir zaman Yahudi bayramıyla aynı zamanda olmayacaktı. Yine bu konsil sırasında papaz sınıfını disipline eden yirmi karar alınmıştır.⁹⁴

⁸⁸ ALKAN, Hakan, a.g.e., s.17

⁸⁹ DVORNIK, Francis: (Çev. Mehmet AYDIN) Konsiller Tarihi İznik'ten II.Vatikan'a, Ankara-1990, s.6.

⁹⁰ SEZER, Betül, a.g.e., s.8.

⁹¹ DVORNIK, Francis, a.g.e., s.6.

⁹² ALKAN, Hakan, a.g.e., s.18.

⁹³ (2)ÇELİK, Mehmet, a.g.e., s.17.

⁹⁴ DVORNIK, Francis, a.g.e., s.7.

Bu temel işlemlerden sonra sıra, en önemli konu olan kiliselerin organizasyonuna gelmişti. Elbette ki Konstantin'in en büyük gayesi, imparatorlukta sağladığı siyasî ve askerî birliği, ülkede iç huzur ve dinî birlik ile takviye etmekte. Bunun için de kiliseleri vicdanlara hitap eden, resmi denetimden uzak dinî bir kurum olmaktan kurtarıp, devletin denetiminde bir statüye kavuşturmak gerekiyordu.⁹⁵ Bu amaçla birçok eyaletleri içine alan piskoposluk başkentlerinde oturan piskoposlar *Exarques*'lar(Genel Valiler) diye adlandırılacaktı. Özel birtakım imtiyazlar onları, diğer piskoposlardan üstün bir hale getirmişti. Bunun için Roma(İtalya Piskoposluğu) özel bir öncelikle başta geliyordu. Onu, İskenderiye(Mısır Piskoposluğu), takip ediyordu. Üçüncü sırada ise Antakya(Anadolu Piskoposluğu) vardı. Kudüs'ün ise sadece, Sezar'ın başkentinin(Roma) karşısında bir şeref öncülüğü vardı.⁹⁶

İznik Konsili'nin altıncı maddesi gereğince ekümenik kiliseler **ROMA, İSKENDERİYE, ANTAKYA** olarak tespit ve tescil edilmiştir. Bu ekümenik kiliselerin yetki sahaları da şöyle tespit edildi: Antakya Ekümenik Kilisesi, Suriye, Anadolu(başkent dahil) ve tüm Doğu üzerinde; Roma Ekümenik Kilisesi, İtalya ve bütün Avrupa üzerinde, İskenderiye Ekümenik Kilisesi ise Mısır ve Birleşik Eyaletler(Kuzey-Güney Afrika ve Arabistan) üzerinde söz sahibi oldular. Bu üç ekümenik kilise, kendilerine bağlı bölgelerde dinî tasarruflarını ellerinde bulundurdular. Yani kendilerine bağlı bölgelerde atama, azletme, piskopos takdisleri, konsiller toplama, kilise kanunlarını düzenleme gibi dinî konularda yetki sahibi oldu.⁹⁷

Bu konsilde göze çarpan, üç ekümenik kilisenin tescil edilmesidir. Bu tespit yapılırken ölçü olarak, bu kiliselerin “havariler tarafından” kurulması, diğer bir ifade ile “apostolik kökenli” olmaları göz önüne alınmıştır. Bizans Kilisesi'ne ise bu ölçüye uymadığı için böyle bir statü verilmemiş ve *Heraclea(Ereğli) Metropolitliği*'ne bağlı sıradan bir episkoposluk kabul edilmiştir.

⁹⁵ (2)ÇELİK, Mehmet, a.g.e., s.17.

⁹⁶ DVORNIK, Fracis, a.g.e., s.7.

⁹⁷ (2)ÇELİK, Mehmet, a.g.e., s.18.

III.1.B. İSTANBUL MAHALLİ KONSİLİ (SİNOD) VE İSTANBUL KİLİSESİ'NİN EPİSKOPOSLUKTAN PATRİKLİĞE ÇIKARTILMASI

Roma'yı eski ihtişamlı günlerine kavuşturmak isteyen I. Konstantin Hıristiyanlığa sarılmış ve 325 yılında İznik'te topladığı ilk ekümenik konsille Hıristiyanlık vasıtasıyla dinî birliği ve bu sayede ülkede siyasî istikrarı sağlamayı hedeflemiştir. Bu konsilde Aryanizm mahkum edilmiş ve Aryanistler çeşitli ülkelere sürgün edilmişlerdir. Sürgün edildikleri yerlerde Aryanistler fikirlerini daha fazla yayma imkanı bulmuşlardır. Bunların etrafında toplanan cemaatler kısa sürede ciddi dinî bunalımlara sebep olmuşlardır. Hata yaptığını düşünen Konstantin Aryusçuların kiliselerine dönmelerine izin verdi.⁹⁸ Kısa sürede birçok kiliseyi eline geçiren Aryusçular II. Konstans'ın imparator olmasıyla daha fazla gelişme imkanı bulmuşlardır.

I. Konstantin'in Ariusçuluk karşısında etkilenmiş olması mümkündür. Oğlu *II. Kontans(337-361)* ise tamamen bu düşünceye katılmıştır. Onun Aryanlara gösterdiği sempati sayesinde bu hareket yavaş yavaş doğuda yayılmıştır. II. Konstans imparatorluğun yegâne hâkimi olduktan sonra bu hareket Batıyı da elde etmiştir. İmparatorluğa, Aryanizmi empoze etme arzusuna rağmen Konstans, Aryanizm'in inancına, tebaasının inanması için zorlama yapma cesaretini gösterememiştir. Çünkü imanın belirlenmesi sinodlarda toplanan piskoposların bir imtiyazı idi. Yine Konstans'ın inisiyatifi ile birçok sinod toplanmış ve bu sinodlara daima Aryanizm taraftarı piskoposlar hâkim olmuştur.⁹⁹

İmparator II. Konstans'ın ölümünden sonra özellikle Grek babaları'nın teolojik eserleri ile Aryanizm bozguna uğramıştır. Grek babaları şu yeni formülü ortaya koydular; “Üç uknumda bir tanrısal cevher” vardır. Yine Grek babalar Aryanizmle mücadele sırasında yeni bir düşüncenin doğmasına sebep olmuşlardır. Bu düşünce savunucuları, Kutsal Ruh'u, teslis'in ikinci uknumunun bir yarattığı durumuna indiriyorlardı. Bu hareketin baş propagandacısı Bizans Piskoposu

⁹⁸ (2)ÇELİK, Mehmet, a.g.e., s.20.

⁹⁹ DVORNIK, Francis, a.g.e., s.11.

Macedoine olmuştu. Bu doktrinin mahkum edilmesi için İskenderiye ve Roma'da birçok mahallî sinod toplanmıştır. Buna rağmen İmparator *I. Theodosious*(379-395) imparatorluğun tüm Doğu kısmının piskoposlarını bir konsilde toplamayı, böylece Arius ve onun mensupları ile Kutsal Ruh'un tanrısal tabiatını kabul etmeyen bu yeni düşünce sahiplerini mahkum ederek kilisenin zaferini göstermeye karar vermiştir.¹⁰⁰

Bu konsil Papa *I. Damase* döneminde toplanmış ve konsil toplantısı Mayıs'tan Temmuz 381'e kadar devam etmiştir.¹⁰¹ Konsile Doğu kiliselerinden 150 piskopos katılmıştır. *Macedoine*'ın düşüncesi şiddetle reddedildi. İznik kredosuna Kutsal Ruh'un tanrısal tabiatını belirten ifadeler konulmuştur. Bu ifadeler hala kredoda okunmaktadır.

İmparator *I. Theodosius*'un bu konsili toplamaktaki asıl maksadı ise dinî kurumları siyasal denetim altına almaktı. Bunun için başkentteki Bizans Episkoposluğu'nun *Heraclea* Metropolitliği'nin denetiminden kurtarılıp, Ekümenik Antakya ve İskenderiye Kiliseleri ile eşit düzeye getirilmesi gerekiyordu. **İmparator'un verdiği önerge ile, Bizans Episkoposluğu Patriklik statüsüne kavuşturuldu ve tüm Trakya bölgesi idarî yönden kendisine bağlandı.** Kutsal kilise kanunlarına aykırı bu siyasî tasarrufu Roma Kilisesi hiçbir zaman kabul etmezken, Antakya ve İskenderiye Kiliseleri imparatorun baskısıyla bu karara sessiz kalmışlardır. Ancak bu tutumlarından dolayı da, halefleri tarafından şiddetle eleştirilmişlerdir.¹⁰²

III.1.C. EFES KONSİLİ

Doğu kilisesi içindeki İskenderiye Patrikliği ile Bizans Kilisesi arasındaki liderlik mücadelesi 381'de yapılan İstanbul Mahallî Konsili'yle daha da artmıştır.

¹⁰⁰ DVORNIK, Francis, a.g.e., s.11.

¹⁰¹ AYDIN, Mehmet, a.g.e., s.160.

¹⁰² (3)ŞAHİN, M. Süreyya: "Fener Patrikhanesi'nin Ekümenikliği Meselesi", *Türk Yolu Dergisi*, İstanbul-2006, S.9, s.45; CHRYSSAVGİS, Fr. John, a.g.e., s.19-20; (2)DEMİRCİ, Kürşat, a.g.e., s.19; (1)ÇELİK, Mehmet, a.g.e., s. 25.

Çünkü bu konsilde Bizans Kilisesi'nin Roma'dan sonra II. Patriklik olması kabul edilmişti. Bu liderlik mücadelesi kendini teolojik tartışmalarda daha fazla ortaya çıkarmıştır.

381'den itibaren teslisin üç unsurunun aynı olduğu ve tek ilahî tabiata sahip olduğu fikri en çok kabul gören inançtı. Ancak V. yüzyıldan itibaren insan tabiatı ile tesliste nasıl bir birleşme yapılabilir? sorusu akılları karıştırıyordu. Daha önce Aryenler bu soruyu ortaya atmışlardı. Onlar İsa'nın tanrısallığını inkar etmiyorlar, ruhsuz bir bedeni olduğunu iddia ediyorlardı. Bunlara göre İsa'nın ruhu kelamdı. Bu doktrin İznik Konsili'nde reddedilmişti. Bu arada İskenderiye ve Antakya ekolleri güncellenmişti. İskenderiye ekolüne göre İsa tanrısallıkta sahipti.¹⁰³

Kilise, İsa'nın tabiatı¹⁰⁴ meselesini henüz halletmemişken bu münakaşaya bir de “Meryem'in tabiatı” konusu katıldı. İskenderiye Kilisesi Patriği *Cyrille*'in görüşüne göre Meryem “*Theodokos*”(Tanrı Anasıdır). Buna karşın Bizans Patriği *Nastorius* Meryem'e “*Christotokos*”(İsa'nın Anası) sıfatını uygun görüyordu.¹⁰⁵ Bu iki görüş zamanla ülkeyi ikiye böldü. Özellikle İskenderiye Kilisesi keşişleri, Meryem'i Christotokos unvanı ile ananları küfürle itham ediyorlardı. Tüm ülkede kilise ve manastırlar ikiye bölündü.

Bütün bu tartışmaların ülkeyi ikiye böleceğini düşünen imparator *II. Theodosius(408-450)* İskenderiye Patriği *Cyrille*'in desteği ile 22 Haziran'dan 17 Temmuz 431'e kadar devam eden ve beş oturum süren bir konsil toplamıştır.¹⁰⁶ Bu konsile İskenderiye Patriği *Cyrille* başkanlık etti. Bu konsil monofizmin zaferi ile sonuçlanmıştır. Monofizm olarak adlandırılan bu teze göre; **Oğul'un bedenleşmesinden sonra iki doğanın tam bir birleşmesi** gerçekleşmişti. Yani

¹⁰³ ALKAN, Hakan: a.g.e., s.19.

¹⁰⁴ İsa'nın iki doğası vardır: İlk olarak Tanrı'nın oğlu olması dolayısıyla tanrısallık yanı vardır; ikinci olarak ise inananları kurtarmak için bedenleşmiş ve dünyaya inmiş olmasından dolayı insani yanı vardır. bkz. MACAR, Elçin: a.g.e., s.32.

¹⁰⁵ DIEHL, Charles: (Çev.: A. Gökçe BOZKURT) *Bizans İmparatorluğunun Tarihi*, İstanbul-2006, s.26.

¹⁰⁶ AYDIN, Mehmet: a.g.e., s.160.

İsa'nın tanrısal yanı, insanî yanını yutmuş oluyordu.¹⁰⁷ Bu görüşe göre, Bakire Meryem'in "Tanrının Anası" olduğu kabul edildi ve İstanbul Piskoposu Nestorius mahkum edilerek görevden alınmıştır.¹⁰⁸ Bu teolojik tartışmalar İskenderiye Kilisesi'nin zaferi ile sonuçlandı. Bizans Patriği aforoz edildi.¹⁰⁹ Onun yerine Cyrille kendisine bağlı olan *Maximyanos*'u atadı.¹¹⁰ Böylece Bizans Kilisesi İskenderiye Patrikliği tarafından yönetilmeye başlanıyordu.¹¹¹

III.1.D. KADIKÖY KONSİLİ: GÜCÜN DİNE MÜDAHALESİ VEYA EKÜMENİKLİĞE EVRİLİŞ SÜRECİ

Bizans Kilisesi'nin ekümeniklik statüsüne çok açık bir şekilde yükseltilmesi bu konsille olmuştur. Bu açıdan sonuçları bakımından bu konsil çok önemlidir. Bu konsille 431'de Efes Konsili'ndeki monofizmin zaferi kısa sürdü. Papa *I. Leon* imparatorun Ortodoks doktrinini belirlemek için, yeni bir konsil toplamasını istedi. Fakat ret cevabı aldı. Ancak imparator öldükten sonra yeni İmparator *Marcien*(450-457) piskoposları önce İznik'e daha sonra Kadıköy'e davet etti.¹¹²

8 Ekim'den 1 Kasım 451'e kadar devam eden 17 oturumda konsil babaları, Cyrille'in monofizim görüşünü reddederek kurtarıcı bir tek şahsiyette iki tabiatı kabul etmişlerdir.¹¹³ Diofizit denilen bu görüşü şöyle özetleyebiliriz; "Hepimiz, ittifakla bir tek ve biricik Oğul İsa'yı kabul ediyoruz ve yine O'nun, bir tek şahısta birleşmiş iki tabiatını kabul ediyoruz."¹¹⁴ Kadıköy Konsil kararlarına katılmayanlar monofizit(tek doğacı), katılanlar diofizit(iki doğacı) olarak adlandırılır. Konsilden

¹⁰⁷ BENLİSOY, Yorgo- MACAR, Elçin: Fener Patrikhanesi, Ankara-1996, s.21.

¹⁰⁸ LEMERLE, Paul: (Çev. Galip ÜSTÜN), *Bizans Tarihi*, İstanbul-1994, s.39; DIEHL, Charles, a.g.e., s.26.

¹⁰⁹ (3)ŞAHİN, M. Süreyya, a.g.m., s. 42; (1)ÇELİK, Mehmet: a.g.e., s.28.

¹¹⁰ (1)ÇELİK, Mehmet: a.g.e., s.28.

¹¹¹ (3)ŞAHİN, M. Süreyya, a.g.e., s.42 (2)ÇELİK, Mehmet: a.g.e., s.28.

¹¹² DVORNIK, Francis: a.g.e., s.16.

¹¹³ BAYNES, H. Norman-MOSS, H.ST. L.B: *Byzantium an Intruduction to East Roman Civilization*, London-1961, s.99; AYDIN, Mehmet: a.g.e., s.160; DIEHL, Charles, a.g.e., s.27.

¹¹⁴ DVORNIK, Francis: a.g.e., s.16.

sonra monofizit İskenderiye Kilisesi Kopt ve Merkit olarak ikiye ayrılır. Antakya Patrikhanesi'nden ise Nasturi ve Maruni adları altında kopmalar olmuştur.¹¹⁵

Teolojik tartışmaların ardından kiliselerin örgütlenmesi gündeme getirildi. Bu konsilin kilise örgütlenmeleri ile ilgili aldığı kararlar Fener Patrikhanesi'nin ekümeniklik iddiaları açısından son derece önemlidir. Çünkü bu konsil kararları Fener Patrikhanesi'nin iddialarının en önemli kaynaklarından birini teşkil ediyordu. Bu konsil tartışmalarının başkanlığı ve idaresi, imparator tarafından gönderilen on sekiz¹¹⁶ delegeye aitti. En görkemli konsilin altıncı oturumu bizzat İmparator Marcien ve İmparatoriçe tarafından yönetilmiştir. İncil müzakere salonunun ortasına konmuştu. Tıpkı Roma Senatosu'nun zafer mihrabı gibiydi. Metropolitler ise, Roma yargıçları gibiydi. Ayakta duran ve oy hakkı olmayan yüksek düzeydeki din adamları şövalyelere benziyorlardı. Ayrıca İmparator ve İmparatoriçe çiftini karşılayan alkışlar Hıristiyan Grek politik felsefesinin belli başlı konularının özelliklerini teşkil ediyordu. Böyle bir ortam gösteriyor ki konsil kararları imparatorun baskıları neticesinde alınıyordu. Altıncı oturum sırasında, beş kişiden oluşan papalık delegelerinin olmadığı bir sırada konsil üyeleri 28. kararı oylamışlardı. Bu karar 381 konsili'nin İstanbul'a attığı, II. kilise olmasını tasdik ediyordu. Böylece başkent kilisesi, metinde açıkça belirtilmemekle beraber, zımnen "ekümenik" sıfatını alıyordu. Papalık delegeleri, Kostantinapolis'in imtiyazından bahsedilmez diye düşünüyordu.¹¹⁷

Konsil'de Bizans'ın ve onun kilisesinin ruhanî üstünlüğü galip gelmiştir. Fakat bu zafere yardımcı olan Papalık bu konsilde umduğu sonucu alamamıştır. Konsil, İstanbul Patriğine Doğu kiliselerinin uçsuz bucaksız ruhanî çevresi içinde ona Roma Piskoposu ile eşit imtiyazlar tanımıştır.¹¹⁸ Papalık iki eşit kilisenin Hıristiyanlığa zarar vereceğini ifade etse de bu konsilde, Bizans ve Kudüs Kiliseleri

¹¹⁵ (1)MACAR, Elçin: a.g.e., s.32.

¹¹⁶ Ancak bazı kaynaklara göre bu sayı ondokuz'dur. Konuyla ilgili bkz. BAYNES, H. Norman-MOSS, H.ST. L.B: a.g.e., s.99.

¹¹⁷ ALKAN, Hakan: a.g.e., s.22; (3)ŞAHİN, M. Süreyya, a.g.m., s.47.

¹¹⁸ BAILLY, Auguste: (Çev.: Haluk ŞAMAN) Bizans Tarihi, İstanbul-1993, s.42; DEMİRCİ, Kürşat, a.g.e., s.19.

Patriklik¹¹⁹ seviyesine yükseltilir. Kilise örgütlenmesi konusunda da, **pentarşi** (beş başlı) sistem benimsenerek, Roma, Bizans , İskenderiye, Antakya, Kudüs, Hıristiyan dünyasının tarihi merkezleri olarak kabul edilirler. Asya, Pontus ve Trakya bölgeleri, Bizans'ın dinî otoritesi (*Dikeodosia*) altına girer. Ayrıca barbar diyarlarda episkoposluklar kurma hakkını da elde eder. Bu, Patrikhane'nin imparatorluk sınırları dışında da bağımsız kiliselerin yetki alanına girebileceği anlamına geliyordu.¹²⁰

Konsilde İskenderiye Patriği *Dioscorus* aforoz edildi ve sürgüne gönderildi. Konsil kararlarını Doğu kiliselerine mensup piskoposlar siyâsî baskıyla kabul etmek zorunda kalmışlardır. Fakat Roma delegeleri tüm baskılara rağmen 28. maddeyi onaylamadılar. Bu konsil kararları Batı ve Doğu kiliselerinde büyük infiale sebep oldu. Ülkede dinî birliği sağlamaya kararlı olan Marcien sert tedbirler almıştır. İlk iş olarak Papa Leon'a mektup göndererek Kadıköy Konsili kararlarını kabul etmesini istemiştir. Akabinde 7 Şubat 452 yılında yayınladığı fermanla da bu kararları ruhanî ve sivillerin tartışmasını yasaklamış ve cezalandırılacaklarını bildirmiştir.¹²¹

Ancak ne Papa Leon'a yazılan mektup onu durdurmuş ne de ferman Doğu halklarının tepkilerine engel olmuştur. Batı'da tepkiler sadece ruhanîlerden gelirken Doğuda durum farklıydı. Özellikle Doğuda etkin olan birçok piskoposun aforoz edilerek sürgüne gönderilmeleri İskenderiye halkı arasında büyük infiale sebep oldu. Bu infial halkın kiliseleri işgali ile çatışmaya dönüştü. Günlerce süren çatışmalarda on binlerce insan hayatını kaybetti. Alınan sıkı askerî önlemlerle hadiseler durduruldu.¹²²

---

¹¹⁹ Patrik, Yunanca "pater"den (baba) gelmekte ve kabile reisi, millet başı anlamlarına gelmektedir. Patriklik statüsündeki kiliselerin başındaki din adamlarına verilen unvandır. Genellikle Doğu Kiliselerine özgü bu unvanı Katolik olan Ermeni, Süryani, Melkit gibi kilise önderleri de taşır. Tevrat'ta bu unvan İbrahim a.s için kullanılmaktadır. bkz. MACAR, Elçin: a.g.e., s.33

¹²⁰ CHRYSSAVGİS, Fr. John, a.g.e., s.20; MACAR, Elçin: a.g.e., s.33; DEMİRCİ, Kürşat, a.g.e., s.19.

¹²¹ (3)ŞAHİN, M. Süreyya: a.g.m., s.42; (2)ÇELİK, Mehmet: Bizans imparatorluğunda Din-Devlet İlişkileri, İzmir-1999, s.35.

¹²² (2)ÇELİK, Mehmet, a.g.e., s.36-37.

İstanbul Kilisesi'nin ekümenik yapılmasına tepkiler sert tedbirlerle bastırıldı. Fakat 457 yılında Marcien'in ölümüyle isyanlar tekrar başladı. İskenderiye'deki devletin Patriği halk tarafından linç edildi. Ayaklanmalar yine on binlerce insanın ölümüyle neticelendi. Devletin bu politikası 482 yılında tahta geçen *Zenon*'a(474-491) kadar devam etti.¹²³ Zenon, Kadıköy konsil kararlarının imparatorluğu ikiye böleceği tehlikesini görmüş ve bu konsil kararlarını anımsatmayacak bir birleşme fermanı (*Henotikon*) yayımlayarak barışı getirmeye çalıştı. Fakat ferman hiçbir kilise tarafından kabul edilmedi ve ayrılık artarak devam etti.¹²⁴

III.2. FENER RUM PATRİKHANESİ AÇISINDAN EKÜMENİK KAVRAMININ DİNÎ KAYNAĞI

Fener Rum Patrikhanesi siyasal gücü arkasına alarak Kadıköy Konsili'nde ekümenik patriklik olduğunu onaylatmasına rağmen Hıristiyanların lideri konumundaki Roma Kilisesi'ne bunu kabullendirememiştir. Papa Leo, dinî anlamda Bizans Kilisesi'nin ekümenik patriklik olmasının imkansız olduğunu, bunun “kilise kanunları'na” ve “Kitab-ı Mukaddes'e” ters düştüğünü ileri sürmüştür. Kilise kanunlarına göre bir kilisenin ekümenik olabilmesi için apostolik yani bir havari tarafından kurulmuş olması gerekiyordu. Oysa Bizans Kilisesi bir havari tarafından kurulmamıştır. Ayrıca Luka İncili'nde Rasullerin İşleri bölümünde Havarilerin uğradıkları veya mektup yazdıkları yerler belirtilmesine rağmen, bu yerler arasında İstanbul geçmemektedir. Bunun için Fener Patrikhanesi'nin bir çözüm bulması gerekiyordu.¹²⁵

525 yılında “*Procope*” adlı bir papaz, Bizans Kilisesi'nin “*Havari Andrew*” tarafından kurulduğunu ve bu kilisenin ilk pastörünün *Stahis* olduğunu ileri sürmüştür.¹²⁶ Bu iddiasına delil olarak, Pavlus'un Romalılara yazdığı mektuptaki şu

¹²⁴ LEMERLE, Paul: a.g.e., s.40; DIEHL, Charles, a.g.e., s.28.

¹²⁵ (2)ÇELİK, Mehmet: a.g.e., s.39.

¹²⁶ CHRYSSAVGIS, Fr. John, a.g.e., s. 19, 20; EROĞLU, A. Hikmet, a.g.e., s.166-167.

ifadeleri göstermiştir. “Mesih’te iş arkadaşımız Urbanus’a ve sevgilim Stahis’e selam edin.”¹²⁷

İncillerin dışında bazı kilise babalarını yazdığı eserlerde de bazı havarilerin çalışmalarından bahsedilmektedir. Mesela *Origen* ve *Eusebius’un* kayıtlarında, Thomas’ın Hindistan’da, Andrew’in İskitya’da, Yuhanna’nın Anadolu’da, Petrus’un Anadolu ve Roma’da, Pavlus’un Kudüs’ten İllerucum’a olan bölgelerde misyon çalışmalarından bahsedilmektedir. Bunların yanında Andrew’in Pontus, Sinop ve İskitya’da vaazlarda bulunduğu gibi sözlü rivayetler vardı. Fakat bu hikayeleri kilise **Apokrif, Heretik** yani uydurma kabul etmiştir. Bu bağlamda *Narratio* ve *B. Doretheus*, Andrew’in Bizans’ta vaaz etmek ve kilise kurmak bir yana buradan geçmesinin imkansız olduğunu kaydetmektedirler.¹²⁸

Fener Patrikhanesi bu tezini güçlendirmek için *Luka, Timoty* gibi Havarilerin haç, asa gibi kutsal emanetlerinin Bizans’ta olduğunu ileri sürmüştür. Fakat bu kaynaklar da yetersizdi. Bunun için Kıbrıs Piskoposu *Salamis* gibi doğruluğu şüpheli olan bir rüya¹²⁹ ve Tيروس Piskoposu *Dorotheus’a* istinad edilen bir belge ile İstanbul Kilisesi’nin Havari Andrew tarafından kurulduğu ve Apostolik kökenli olduğu ilan edildi.¹³⁰ Ayrıca Andrew’in Petrus’un kardeşi olup İsa’nın ilk Havarisi olduğunu ve Petrus’u İsa’ya takdim eden Andrew’dir diyerek Roma Kilisesi’nden önce geldiğini ileri sürmüştür. Fakat Patrikhane’nin bu iddiaları konsillerde alaya alınmış ve sahtekarlıkla suçlanmaya başlanmıştır. Bu iddialar karşısında daha da zor duruma

¹²⁷ Romalılara Mektuplar, 16: 9

¹²⁸ (2)ÇELİK, Mehmet, a.g.e., s.40.

¹²⁹ “Kıbrıs Piskoposu Salamis’in, delillerini dayandırdığı rüyası şöyledir: Salamis bir gün rüyasında St. Barnabas’ın kabrini ziyaret eder. Barnabasta kendisine, o güne kadar hiç kimsenin bilmediği ve hiç kimseye ifşa etmediği bir sırrını söyler. Bu sır gereği Salamis, birkaç gün sonra St. Barnabas’ın kabrini açar. Barnabas’ın cesedinin çürümediğini ve göğsünde elleriyle Matta İncili’nin kopyasını tuttuğunu görür. Salamis bu rüyasını Kıbrıs Piskoposluğu’nun apostolik kökenli olduğu hususunda İmparator Zenon’a delil olarak sunar ve Matta İncilini imparatora hediye eder. Bunun üzerine Zenon, Antakya’nın bu konudaki isteklerini reddederek, Kıbrıs’ın bağımsızlığını ve Apostolik kökenli olduğunu onaylar.” Fener Patrikhanesi’nin iddiasını dayandırdığı rüya da buna benziyordu. Yalnızca S.t. Barnabas yerine S.t. Andrew’i koymuşlardır. bkz.(2) ÇELİK, Mehmet, a.g.e., s.41

¹³⁰ (2)ÇELİK, Mehmet: a.g.e., s.40.

düştüklerini anlayan Fener Patrikhanesi bu iddiaları dillendirmekten vazgeçmek zorunda kalmıştır.¹³¹

III.3. EKÜMENİKLİK İLE MİLLÎ KİLİSE OLMA ARASINDA FENER PATRİKHANESİ

Patrikhane'nin apostolik kökenli(dolayısıyla ekümenik) olduğu iddiası tarihin hiçbir döneminde Doğu ve Batı kiliselerince kabul edilmedi. Çünkü bu İznik Konsili'nin altıncı maddesine aykırıydı. Siyasî otoritenin kendisinde olduğu gibi, dinî idarenin de kendisinde olması gerektiğini düşünen Bizans imparatorları bu amaçları doğrultusunda katliamlar ve sürgünler yaptılar. Bu durum Bizans'ın Doğuda halk gücünden mahrum olmasına ve Doğudaki topraklarının büyük bir kısmını kaybetmesine sebep oldu. Yüzyıllar boyunca tahta geçen imparatorların durumuna göre, Patrikhane'yi ekümenik yapan Kadıköy Konsili'nin 28. maddesi kimi zaman iptal edildi kimi zamanda uygulandı.¹³²

Ekümenik serüvenin Bizans'ı yıkılmaya götürdüğünü düşünen *I. Justinian(527-565)* kendi döneminde Patrikhane'yi Rum Millî Kilisesi'ne dönüştürdü. Daha sonra tahta geçen *Phokas(602-610)*, 607 yılında Papa *Bonifatius*'a gönderdiği fermanla Kadıköy Konsili'nin 28. maddesini lağvettiğini ve Roma Kilisesi'nin Aziz Petrus'un kilisesi olarak tüm Hıristiyan âleminin başı olduğunu kabul ettiğini bildirdi.¹³³ Bu şekilde Patrikhane ekümenik statüden vazgeçmiş oluyordu. Fakat Patrikhane daha sonraki dönemde tekrar bu iddiasını dillendirmeyi sürdürecektir.

¹³¹ (2)ÇELİK, Mehmet, a.g.e., s.41.

¹³² YILDIRIM, Uğur, a.g.e., s.22.

¹³³ (2)ÇELİK, Mehmet: a.g.e., s.66-67.

III.4. İKONAKLAZM DÖNEMİ

İmparator *II. Justinianus(685-711)* döneminde Trullo Konsili(692) yapılmıştır. Bu konsilde pentarşi sistemi tekrar onaylandı. Ayrıca konsilde putperest unsurlar yasaklandı. Bunun üzerine Trullo Konsili Roma'daki Papa tarafından kınandı. Bu arada Suriye, Mısır, Filistin gibi yerler Müslümanların eline geçtiği için Roma ve Bizans dışındaki kiliselerin bir etkinliği kalmamıştı. Bu durum, Doğudaki ruhanî liderlik konusunda Bizans Kilisesi'nin konumunu güçlendiriyordu.¹³⁴ Fakat bu gücü eline aldığını düşünen kilise, *III. Leon(717-741)*'un tahta geçmesiyle ikonakırcılık¹³⁵ hareketiyle karşılaştı.

Bizans'ın Anadolu tarafında İslam'ın etkisiyle ikonakırcılık yaygınlaşmıştı. İmparator *III. Leon* uzun süre Bizans sınırında Müslümanlarla sıkı ilişki içinde bulunmuştu. İkonakırcılık hareketine girmesinde bunun etkisi olabilir. Leon 726'da Bizans'ta ikonalar(dinî tasvir ve resimler)'ı yasakladı.¹³⁶ Karşılaştığı halk ve kilise baskısını önleyebilmek için, ikona yanlısı Patrik *Yermanos*'un yerine bir ikonaklast olan *Anastosios*'u atadı. Papa ikonaklastlara karşı tavır alarak onları aforoz etti. Buna karşı Leon'un tepkisi çok sert oldu; Roma'ya bağlı Moravya ve Selanik'i Bizans Kilisesi'ne bağladı. Bu yerlerin hâkimiyeti iki kilise arasında uzun süre mücadele konusu oldu.¹³⁷

İkonaklazm dönemi *V. Konstantinus(741-775)* zamanında da devam etti. *V. Konstantinus*'a kadar ikonaklazmın teolojisi yazılmamıştı. İmparator'un kendisi ikonaların saygınlığına saldıran bilimsel bir teolojiyi oluşturarak 754'te yapılan bir konsilde onun evrenselliğini ilan etti.¹³⁸ İrini(780-802) İmparatoriçe olduktan sonra

¹³⁴ (2)ŞAHİN, M. Süreyya: Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi, *Diyanet Ansiklopedisi*, C.XII, İstanbul-1995, s.343.

¹³⁵ İkonalar Ortodoks Kiliselerde mevcut olan ve kutsal sayılan dinî tasvir ve resimlere denir. İkonakırcılık ise, bu resim ve tasvirlerin putperest unsur olarak kabul edilip, Ortodoks Kiliselerden kaldırılması anlamına gelmektedir.

¹³⁶ DIEHL, Charles, a.g.e., s.68.

¹³⁷ BENLİSOY, Y.-MACAR, E., a.g.e., s.23.

¹³⁸ MEYENDORFF, John: Byzantine Theology Historical Trends and Doctrinal Themes, New York-1979, s.44.

787’de ikonakırcılığı lanetleyen VII. Konsili¹³⁹ topladı. Bu konsilde ikonalar tekrar Ortodoks teolojindeki yerini aldı. 815 yılında başlayan ikinci ikonakırcılık dalgası, 842’de bitti. Bir yıl sonra ikonalar tekrar kullanılmaya başladı.¹⁴⁰

III.5. BATI-DOĞU KİLİSELERİ’NİN KOPUŞUNDAN BİZANS’IN LATİNLER TARAFINDAN İSTİLA EDİLMESİNE

Antakya ve İskenderiye Kiliseleri’nin bulunduğu yerlerin Müslümanların eline geçmesinden sonra Bizans Kilisesi Doğuda tek dinî otorite olarak kaldı. Bu arada iki kilise de Batıda nüfuz üstünlüğü mücadelesine girişmiş, Balkanlarda misyon faaliyetleri yürütmekteydiler. V. Konstantinus, Roma Kilisesi’ne bağlı olan İtalya’nın Grekleşmiş güney eyaletlerini Bizans Kilisesi’ne bağladı. Buna karşın 800 yılında batı topraklarını hâkimiyeti altına alan Frank Kralı Charlemagne’ın Roma’ya giderek Papa’nın elinden imparatorluk tacı giymesi¹⁴¹ ilişkilerin daha da bozulmasına sebep oldu. Derin ayrılık 858 yılında Patrik olan *Photios* döneminde olmuştur. Batı dünyasının ayrı bir devlet olarak kendini görmesi, Bizans’ın cihanşümül devlet düşüncesini sarstığı gibi Slav dünyasının Bizans Kilisesi tarafından Hıristiyanlaştırılması da Roma Kilisesi’nin evrensellik iddiasını Doğuda dayanaksız bırakıyordu.¹⁴²

İkinci ayrılık sebebi ise Kutsal Ruh’un Baba-Oğul’dan mı? Yoksa sadece Baba’dan mı çıktığı tartışmalarıydı. Batı Kilisesi Kutsal Ruh’un Baba ve Oğul’dan çıktığını söylerken, Bizans Kilisesi ise sadece Baba’dan çıktığını iddia ediyordu. Aslında İznik Konsili’nde Kutsal Ruh’un Baba’dan çıktığı kabul edilmişti. Fakat X. yüzyılda Germanler’in İtalya’yı istilas ve Roma’yı ele geçirmesi ile Roma Kilisesi iman akidesine “*Filoque*”(Oğul’dan) kavramını sokmuştur. Böylece Roma Kilisesi Kutsal Ruh’un hem Baba’dan hem Oğul’dan çıktığını kabul edecektir. Bizans

¹³⁹ Bu konsil ilk önce İznik’te toplandı. Daha sonra İstanbul’da devam edildi.

¹⁴⁰ MEYENDORFF, John , a.g.e., s.44-46; BENLİSOY, Y.-MACAR, E., a.g.e., s.24; DIEHL, Charles, a.g.e., s.68-71.

¹⁴¹ LEMERLE, Paul, a.g.e., s.76.

¹⁴² (2)ŞAHİN, M. Süreyya: a.g.e., s.343; DEMİRCİ, Kürşat, a.g.e., s.21.

Kilisesi ise İznik Konsili'nde kabul edilmiş olan iman akidesine sadık kalarak sadece Baba'dan çıktığını iddia edecektir.¹⁴³ Bu teolojik tartışma Batı ve Doğu kiliseleri arasında devamlı olarak ayrılık sebebi olmuştur. X. yüzyıldan itibaren ise tartışmanın iyice alevlenmesi ile Batı ve Doğu kiliselerinin birbirinden tamamen ayrılmasının önemli sebeplerinden biri olmuştur.

Bizans Kilisesi'ni, Roma Kilisesi'nin ruhanî etkisinden kurtarmak isteyen Patrik Photios 867 yılında Papa I. Nicolaus'u aforoz etti.¹⁴⁴ Bu şekilde Roma Kilisesi Grek Doğu'dan, Bizans Kilisesi de Latin Batı'dan kopmuş oluyordu. Bundan sonra Batı kiliseleri "Katolik", Doğu kiliseleri ise "Ortodoks" adını almışlardır. İki tarafın bu anlaşmazlıkları 1054 yılına kadar devam etti. Kavga 16 Temmuz 1054 yılında Papa'nın yardımcısı *Kardinal Umberto*'nun, Bizans Patriği *Mikhail I*(Keralarios) ve arkadaşlarını aforoz eden fermanı, Ayasofya'nın mihrabına bırakmasıyla sonuçlandı.¹⁴⁵ Her iki kilise de birbirini aforoz ederek ayrılığı pekiştirmiş oldular.

Bu ayrılıkla birlikte Bizans Kilisesi Slav ve Doğu kiliseleri üzerindeki nüfuzunu artırdı. Ruslar Bizans Kilisesi tarafından Hıristiyanlaştırılarak bu durum pekiştirildi. İki kilise bunun üzerine iyice uzaklaştı ve kesin kopma IV. Haçlı seferiyle oldu. Papalık IV. Haçlı seferi esnasında Bizans'ı işgal ederek bir Latin imparatorluğu kurdu.¹⁴⁶ Papa "*Innocentius*"un teşvik ve çabalarıyla gerçekleştirilen 1204 yılındaki IV. Haçlı seferi'nde, Haçlılar Bizans'ı işgal ettiler ve yağmaladılar.¹⁴⁷ Bu yağmadan öncelikle manastırlar ve kiliseler nasibini aldı. Bu dönemde servetler ve kutsal emanetler talan edildi.¹⁴⁸ Haçlılar başsız kalan şehirde büyük bir yağmaya başladılar. Ayasofya'ya atlarıyla giren Haçlılar, kilisede hiçbir şey bırakmadılar. Bir fahişeyi Patriğin vaaz verdiği kürsüye oturarak açık saçık şarkılar söylediler. Haçlılar rahibelere bile tecavüz etmişlerdi. Hıristiyanlığın kutsal emanetleri İtalya ve Fransa'ya götürüldü. Batı Roma Kiliseleri Doğu Roma'dan çalınan hazinelerle

¹⁴³ (2)DEMİRCİ, Kürşat, a.g.e., s.22.

¹⁴⁴ ATALAY, Bülent: Fener Rum Patrikhanesi'nin Siyasi Faaliyetleri, İstanbul-2001, s.1.

¹⁴⁵ YILDIRIM, Uğur: Düünden Bugüne Patrikhane, İstanbul-2004, s.24.

¹⁴⁶ ATALAY, Bülent: a.g.e., s.2.

¹⁴⁷ DIEHL, Charles, a.g.e., s.127.

¹⁴⁸ BENLİSOY, Y.-MACAR, E.: a.g.e., s.25.

dolmuştu.¹⁴⁹ Bugün Venedik'te San Marko Meydanı'nda yer alan San Marko Kilisesi'nin içindeki dört bronz at heykeli 1204 yağmasından kalmadır.¹⁵⁰ Papalığın desteğiyle gerçekleşen bu istila ve yağma beraberinde zulüm getirdi. Dökülen kanlar Bizans halkının ve Patrikhane'nin Batıya karşı olan düşmanlığını daha fazla büyüttü. Latin işgali üzerine Bizans Kilisesi İznik'e taşındı. Ancak İmparator *Mikhail VII Palaiologos* 1261'de, şehri geri alarak Kiliseyi Bizans'a geri getirdi.¹⁵¹

III.6. DOĞU VE BATI KİLİSELERİNİ BİRLEŞTİRME ÇABALARI

Doğu ve Batı kiliseleri arasında zaman zaman birleşme gündeme getirilmesine rağmen bazı teolojik ve siyasî sebeplerle birliktelik sağlanamıyordu. İki kiliseyi birleştirmek gayesiyle 1098 Bari, 1215 Laterno, 1234 İznik, 1274 Lyon, 1438-1439 Ferrera ve Floransa konferansları yapıldı.¹⁵² Bu birleşme çabaları dinî sebeplerden değil, Bizans'ı her taraftan sarmış Osmanlı-Türk tehlikesindendi.

İmparator Batının yardımı olmadan Osmanlı tehlikesini atlatamayacağını biliyordu. Bu sebeple Batıdan yardım almalıydı. İmparator *VII. Ioannes(1430-1442)*, Papadan yardım istediğinde kiliselerin birleştirilmesi şart koşuldu. İmparator Bizans'ı Türk istilasından kurtarmanın yolunun kiliseleri birleştirmekten geçtiğini düşünüyordu. Bu konuda Papa'ya her türlü tavizi vermeye hazır olduğunu gösteriyordu. Uzun süren perde arkası temaslardan sonra Ferrera ve ardından Floransa konferansları yapıldı.¹⁵³ Patrikhaneye rağmen İmparator Temmuz 1439'da kiliselerin birleştirildiğini açıkladı.¹⁵⁴ Ferrera-Floransa Konferansları'nda alınan bu kararlar Bizans, Roma ve Papa'nın evrenselliğini ve üstünlüğünü kabul etti. Bu

¹⁴⁹ BAYNES, H. Norman-MOSS, H.ST. L.B, a.g.e., s.32; AFYONCU, Erhan: [www.bugun.com.tr/?yid=154&pid=23546-68k-\(20.07.2007\)](http://www.bugun.com.tr/?yid=154&pid=23546-68k-(20.07.2007)).

¹⁵⁰ AFYONCU, Erhan: [www.bugun.com.tr/?yid=154&pid=23546-68k-\(20.07.2007\)](http://www.bugun.com.tr/?yid=154&pid=23546-68k-(20.07.2007)).

¹⁵¹ YILDIRIM, Uğur: a.g.e., s.25; DIEHL, Charles, a.g.e., s.136.

¹⁵² BENLİSOY, Y.-MACAR, E.: a.g.e., s.27; (2)DEMİRCİ, Kürşat, a.g.e., s.23.

¹⁵³ KORDATOS, Yannis: (Çev.: Muzaffer BACA), *Bizans'ın Son Günleri*, İstanbul-1999, s.37.

¹⁵⁴ KİTSİKİS, Dimitri: (Çev.: Volkan AYTAR), *Türk-Yunan İmparatorluğu*, İstanbul-1996, s.94; MİLLAS, Herkül: *Geçmişten Bugüne Yunanlılar*, İstanbul-2003, s.199; ATALAY, Bülent, a.g.e., s.25; KORDATOS, Yannis, a.g.e., s.38.

kararla Bizans Kilisesi'nin ekümenik patriklik olma arzusunun zora girmesi bir yana yok olmakla karşı kaşıya kalıyordu.

Bu kararı Patrikhane ve diğer Doğu kiliseleri 1443 yılında Kudüs'te toplanarak reddettiler. Fakat birleşmeyi bir sonraki İmparator *XI. Konstantinos*(1442-1453) kabul edip Aralık 1452 de Ayasofya'da Katolik usullerine göre ayin yaptırdı¹⁵⁵ ve Bizans Kilisesi'nin Roma ile birleştiği ilan edildi. Bu kararla yüzyıllardır on binlerce insanın ölümüne neden olan Kadıköy Konsili kararları tarihe gömülmüş oluyordu. Bunun üzerine Patrik *II. Anastosios* istifa etti. Megadük *Notaras* da; “*İstanbul'da Kardinal külahı görmektense, Türk sarığı görmeyi tercih ederim*” diyerek meşhur tepkisini dile getirmiştir.¹⁵⁶ Fakat birleşme sağlanmasına rağmen Bizans İmparatorluğu yıkılmaktan kurtulamadı. Patrikhane'nin başında bir Patrik bulunmadığı halde 29 Mayıs 1453 yılında Bizans Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedildi.¹⁵⁷

Bizans Kilisesi, Bizans'ın kurulmasından itibaren ekümenik patriklik olma iddiasını dillendirmiştir. Bunun için konsillerde siyasî otoritenin de desteği ve zoraki uygulamalarla ekümenik patrikhane olduğu kararını aldırılmıştır. Bu kararların da yeterli olmadığını anlayan Bizans Kilisesi, dinî açıdan iddialarını desteklemek için, savunulması diğer Apostolik kiliseler tarafından alay konusu olan ve doğruluğu şüpheli bir rüya ve belgeye dayandırmaya çalışmıştır. Her iki durumda da Fener Patrikhanesi bu iddialarını Doğu ve Batı kiliselerine kabul ettirememiştir. Bu durum Hıristiyan dünyasında Doğu-Batı ayrımını derinleştirmiş ve bu ayrılık sonucunda iki kilise/mezhep ortaya çıkmıştır.

¹⁵⁵ MİLLAS, Herkül, a.g.e., s.200.

¹⁵⁶ (2)ŞAHİN, M. Süreyya: a.g.e., s.343.

¹⁵⁷ DIEHL, Charles, a.g.e., s.152.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ VE TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE PATRİKLİĞİN KISA SERÜVENİ: İHYADAN GÜÇ İLE BERABERLİĞE

Bilindiği gibi Türkler hâkimiyetleri altında bulunan toplumlara daima hoşgörü ile yaklaşmışlar; Onları din, örf ve anelerinde serbest bırakmışlardır. Türklerin bu hoşgörüsü İstanbul'un fethinden sonra da devam etmiştir. Fatih Sultan Mehmet, yayınladığı fermanla kimsenin canına ve malına dokunulmayacağını tüm halka ilan etti. Üç günlük şenliklerden sonra askerlerin sokaklarda dolaşmasını yasakladı ve Bizans ahalisinin kendi adet, din ve geleneklerine göre yaşayabileceklerini duyurdu. Bu arada esirlerin bir kısmını Fener'e yerleştirdi. Yıkılmış evleri tamir ettirdi. Fidyesini veren veya İstanbul'a geri dönen Rumlara izin verdi. Asayiş sağladı ve mahkemeleri kurdurttu.¹⁵⁸

I. OSMANLI DÖNEMİNDE FENER RUM PATRİKHANESİ'NİN DURUMU

Fatih Sultan Mehmet'in 1453 yılında İstanbul'u fethetmesiyle İstanbul Rum Ortodoks Kilisesi için yeni bir dönem başlamıştır. Fatih, Roma ve İstanbul Kiliseleri'nin birleşmelerine karşı çıkan II. Anastosios'un istifasından beri Patriklik makamının boş olduğunu öğrendi.¹⁵⁹ Bunun üzerine yeni bir Patrik seçmelerini emretti. Bu emirle birlikte toplanan kilise başları, ruhbanlar ve halk kendi adetlerine göre Georgios Skolarios'u "*Gennadios II*" unvanıyla Patrik olarak seçmişlerdir.¹⁶⁰ Fatih isteseydi Roma'dan İstanbul'a bir kardinal getirip Ortodoksluğu sona

¹⁵⁸ SOFUOĞLU, Adnan: Fener Rum Patrikhanesi ve Siyasi Faaliyetleri, İstanbul-1996, s.11-12.

¹⁵⁹ SOFUOĞLU, Adnan, a.g.e., s.12.

¹⁶⁰ KORDATOS, Yannis, a.g.e., s.40; (1)ŞAHİN, M. Süreyya, a.g.e., s.124; MİLLAS, Herkül, a.g.e., s.203; CHRYSSAVGIS, Fr. John, a.g.e., s.21.

erdirebilirdi. Fakat Fatih, siyasetinin gereği bunu yapmamış, karşısında güçlü bir Hıristiyan kuvvet olmasını önlemek istemiştir.¹⁶¹

Seçimden sonra Fatih Patriği yemeğe davet etti. Onunla uzun uzun konuştu. Patriğe ruhanî yönetim yanında “Millet Başı” unvanı verdi.¹⁶² Yine ona ruhanî hâkimiyeti temsil eden Patriklik esasını ve tacını vererek, Ayasofya’da kendi namına hutbe okunması sebebiyle, Patriklik makamı olarak “Havariler Kilisesi”ni(Fatih Camisi’nin bulunduğu yer) tahsis etmiştir.¹⁶³ Daha sonra 1453-1587 yılları arasında *Theotokos Parmakaristos Kilisesi*, (Fethiye Camii) ayrıldı. 1587-97 arasında çeşitli yerlerde etkinlik gösterdikten sonra 1597’de Ayvansaray’daki *Hagias Demetrias Kanabes Kilisesine*, XVII. yüzyılın başında da Fener’in merkezindeki bugünkü yerine, *Aya Yorgi Kilisesi*’ne taşındı.¹⁶⁴

Patrikhane kendisine bağlı cemaate kendi yasa ve tüzüklerini uygulayarak nikah, defin, vasiyet, boşanma, miras işlerini yürütebilecek, kilise ruhanî mahkemeleri medenî hukukla ilgili karar verecek ve bunlar devlet kuvvetleri tarafından uygulanacaktır. Kilisede kendi görevlilerini atayacaktır ve ihtiyaçları için cemaatten para toplayabilecektir.¹⁶⁵ Ayrıca devletin tayin ettiği vergiyi Rumlardan toplama yetkisi kiliseye verildi. Patrikhaneye verilen bu imtiyazlar sayesinde kilise Bizans’taki durumundan daha iyi bir konuma gelmiştir. Bu durum batılılar tarafından da kabul edilmiştir. Patrikhane’nin Osmanlı’daki bu konumu Fatih’in verdiği şu fermanla garanti altına alındı:

“Kimse Patrik’e tahakküm etmesün, kim olursa olsun hiç kimse kendisine ilişmesün, kendüsi ve maiyetinde bulunan papaslar her türlü umumi hizmetlerden müebbeden muaf olsun. Kiliseleri camie tebdil edilmeyecek, izdivaç ve defin işleri, sair adet işleri, Rum kilise ve adetlerine göre eskisi gibi yapacaklardır.”¹⁶⁶

¹⁶¹ (1)ŞAHİN, M. Süreyya, a.g.e., s.38.

¹⁶² MİLLAS, Herkül, a.g.e., s.204; EROĞLU, A. Hikmet, a.g.e., s.169.

¹⁶³ ÖZYURTKAN, Süreyya: Patrikhane Dosyası, İstanbul-2005, s.65.

¹⁶⁴ CHRYSSAVGIS, Fr. John, a.g.e., s.25; GÜNAY, Tuncer, a.g.e., s.217.

¹⁶⁵ ATALAY, Bülent, a.g.e., s.3; MİLLAS, Herkül, a.g.e., s.204.

¹⁶⁶ (1)ŞAHİN, M. Süreyya, a.g.e., s.125.

Bu berat ile yok olmak üzere olan bir makamı yeniden diriltten Fatih, Rum kilisesine sadece İstanbul Ortodokslarının liderliğini değil, aynı zamanda İstanbul dışındaki bazı kiliseleri de bağlamıştır. Patrik devlet protokolünde ise *vezir* ile eşdeğerde tutulmaktaydı. Ayrıca Patriğe birde “Yeniçeri Muhafız Birliği” tahsis edilmişti.¹⁶⁷ Böylece İstanbul Kilisesi dinî fonksiyonunun yanı sıra Rum Ortodoks halkının haklarını savunan ve onların üzerinde yetkiler kullanan bir konumuna gelmiştir.¹⁶⁸ Rum kilisesine bunların yanında kendi okullarını açma izni de verilmiştir. Okullarda papazlar eğitim veriyorlardı. Bu okullar daha sonra farklı amaçlar için kullanılacaktır. Fatih’in bu fermanı daha sonra gelen padişahlarda da devam ettirilmeye çalışılmıştır.

Patrikten başka Osmanlı vilayetlerinde onun kaymakamı gibi bulunan piskoposlar da aynı haklara sahip oldular. Bütün bu kilise adamları vergiden ve devlet hizmetlerinden muaf tutuldular. Bizans asilzadelerinin toprakları devlet namına kamulaştırılırken, Hristiyan köylülerinin toprakları sahiplerinde kaldı.¹⁶⁹

Alınan bu imtiyazlara karşın Patrik Osmanlı’ya karşı sorumluydu. Seçilen Patrik, Padişah’ın huzurunda ona sadık kalacağına, İmparatorluğun kanunlarına uyacağına ve diğer sorumluluğu altında bulunup ta yanlışını gördüğü kişileri devlete yazacağına dair yemin ederdi. Fakat Patrikhane’nin bu yeminini unutarak siyasetle uğraştığı daha sonra görülecektir.¹⁷⁰ Aslında Osmanlı Devleti bu hakları verirken bu dinsel azınlıkların bir gün sırf bu haklar sayesinde millî azınlıklar haline dönüşeceklerini ve ayrılarak imparatorluğu dağıtacaklarını tabi ki hesap etmemişlerdir. Yönetim güçlü oldukça işleyen bu sistem devlet zayıflayınca onun aleyhine dönmüştür.¹⁷¹

Patrikhane’nin Osmanlı tarafından canlandırılmasını Hristiyanlık tarihi açısından değerlendiren Niyazi Berkes (2002: 12) Osmanlı’nın, yok olmaktan

¹⁶⁷ ÖZYURTKAN, Süreyya, a.g.e., s.66.

¹⁶⁸ ÖZYILMAZ, Emre: Heybeliada Ruhban Okulu, Ankara-2000, s.10.

¹⁶⁹ MİLLAS, Herkül, a.g.e., s.204.

¹⁷⁰ (1)ŞAHİN, M. Süreyya, a.g.e., s.125.

¹⁷¹ SOFUOĞLU, Adnan, a.g.e., s.17.

kurtulan Ortodoks Hıristiyanlığına evvelce elinde bulunmayan iki yeni kudreti kazandırdığını şöyle ifade etmektedir:

“Bir defa Ortodoks Kilisesi’ne devlet ayrı bir otonomi verdi. İkincisi İstanbul Kilisesi’ni bütün Ortodoks Kiliseleri’nin üstüne çıkardı. Eğer bugün kendini evrensel Roma Papalığı’na ayar gören bir Ortodoks Patrikliği varsa bunu Osmanlı Devleti’ne borçludur. Yoksa Katoliklik, Protestanlık ve çeşitli heretik akımlar karşısında Ortodoksluk ya tarihe karışmış veya bir kenara sığınmış bir tarikat haline gelmiş olacaktı.”

Fatih’in Patrikhane’ye bu kadar yetki vermesinin iki sebebi vardır. Birincisi Osmanlı Devleti’nin himayesi altındaki din müntesiplerine ve milletlere karşı engin hoşgörüsüydü. İkincisi ise Fatih, Doğu ve Batı kiliseleri’nin birleşerek devlete karşı bir güç olmalarını engellemek istemiştir. Hâkimiyet altına alınmış bir kilisenin güçlenmesi, devletin güçlenmesi anlamına geliyordu. Bunun için Fatih, Patrikhane’yi devletin menfaatine uygun hale getirmek istemiştir.

I.1. PATRIKHANE İMTİYAZLARI VE SONUÇLARI

Osmanlıların Balkanlar’dan Avrupa’ya doğru ilerlemesinde en başta karşı duran haçlı prensleri ve Katolik Kilisesi olmuştur. Osmanlılar Bizans topraklarında yayıldıkça, daha önce Katolik hâkimiyetinin sokulduğu yerlerde, bu hâkimiyete son veriyordu. Balkanlar’da, Mora’da, Kıbrıs’ta ve Girit’te hep durum böyle olmuştur. Buralarda Katolik hâkimiyete son verip din özgürlüğü sağlıyorlardı. Alınan yerler Rum papazlarının idaresine verilerek onlara geniş yetkiler sağlanıyordu. Böylece Ortodoks dini sönme üzere iken, Osmanlı egemenliği altında yeni bir hayata kavuşmuş oluyordu. Öyle ki Yakındoğu Hıristiyanlığı adeta yeniden Ortodokslaşmaya başladı. Buna karşılık Katolik Kilisesi daha önce elde ettiği bazı kazanımları kaybetti ve hatta Yakındoğu’da sönme tehlikesiyle karşı karşıya kaldı.¹⁷²

¹⁷² BERKES, Niyazi: Patrikhane ve Ekümeniklik, İstanbul-2002, s.13-14.

Fener Patrikhanesi'ne verilen imtiyazlar zamanla genişletilmiş, açtıkları okullara devlet hiçbir şekilde müdahale etmemiş, ders programlarına karışmamıştır. Patrikhane'ye verilen imtiyazlar onu çok rahat bir duruma getirmiştir. Çünkü Fatih'in fermanı doğrultusunda Patrikhane'nin işlerine karışılmıyordu. Bu durum devletin çok güçlü olduğu dönemlerde herhangi bir zafiyet göstermiyordu. Fakat duraklama, gerileme ve çöküş dönemlerinde bunun mahzurları ortaya çıkıyordu. Denetimden uzak kiliseler devlete karşı teşkilatlanma merkezi haline geliyordu. Bu teşkilatlanmaların ana merkezini Fener Rum Patrikhanesi oluşturuyordu.¹⁷³

Osmanlı İmparatorluğu'nun, Rumların sadece dinleriyle beraber milliyetleri hususunda da yumuşak ve hoşgörülü bir yönetim sistemi uygulaması, folklorik ve ananelerine dokunmaması zararına olmuş, onların benliklerini bulmalarına, gitgide bağımsızlık düşüncesine dalmalarına sebep olmuştur. Zamanla fikir birliği kurmuşlar, bunda da kiliseler büyük rol almışlardır. Yıllar geçtikçe Rum Patrikhanesi metotlu bir şekilde millî dinin ve millî duygunun yöneticisi, geniş ve büyük bir hazırlığın(*megalo idea*) idare merkezi haline gelmiştir.¹⁷⁴

Bulgaristan, Sırbistan ve Eflak-Boğdan Kiliseleri'nin yeniden Patrikhane'ye bağlanmasıyla Patrikhane, XIX. yüzyıla kadar geniş bir bölgede dinî ve millî otoriteyi elde etmiş oldu. Fenerli Rum beylerinin "Divan-ı Hümayûn" tercümanlığını üstlenmeleri, XVII. yüzyıldan itibaren Eflak-Boğdan'a bey olarak atanmaları, Patrikhane emrindeki bu adamların aracılığı ile bu ülkelerde onların nüfuzunu daha da güçlendirmiştir. 1657'de Köprülü Mehmet Paşa zamanında İstanbul'daki anarşi durumundan yararlanarak bazı Rum gençlerini Yeniçeri kılığında Türklere saldırttığı, Eflak voyvodası ile siyasî bir ihtilali hazırlama çabasına kalkıştığı sabit olan Patrik *III. Parthenios*'un idamına kadar, Patrikhane ile Osmanlı arasında ilişkiler olumlu bir şekilde devam etmiştir. Bu ilk Patrik idamıdır.¹⁷⁵ Daha önce törenle Padişah'ın huzurunda göreve başlayan Patriklerin, bu olaydan sonra sadrazamın önünde tören

¹⁷³ EROĞLU, A. Hikmet, a.g.e., s.169; SOMUNCUOĞLU, Sadi, a.g.e., s.27.

¹⁷⁴ (1) ŞAHİN, M. Süreyya, a.g.e., s.125.

¹⁷⁵ ÖZYURTKAN, Süreyya, a.g.e., s.66; MİLLAS, Herkül, a.g.e., s.205.

yapılarak göreve başlamasına karar verildi.¹⁷⁶ Bu idamdan sonra Patrikhane ve ona bağlı birimlerde, olumsuz hareketler devletin zayıflamasına bağlı olarak artarak devam etmiştir.

Patrikhane, Fatih Sultan Mehmet tarafından yeniden iyhâ edilmesinden itibaren iki yönlü politika izlemiştir. Bunlardan birincisi, Avrupa kamuoyunda Müslümanların eline düşmüş mazlum bir kilise olarak kendini tanıtmaya çabasıdır. Nitekim 1699 Karlofça Antlaşması'na Patrikhane'nin dinî serbestisinin engellenmemesine dair bir madde konulmuştur. Patrikhane'nin bu politikası günümüzde hala devam etmektedir. Patrikhane bu şekilde AB ve ABD'nin desteğini arkasına almak istemektedir. İkinci politika ise Balkan halklarını Rumlaştırma çabasıdır. Patrikhane, Sırp, Arnavut, Bulgar gibi Rum olmayan Ortodoks tebaanın Rumlaştırılarak Bizans İmparatorluğu'nun yeniden diriltilmesine çalışmıştır.¹⁷⁷ Bu amaçla farklı milliyetteki insanların yaşadığı bölgelerde eğitim dili olarak Rumca'nın konuşulmasını şart koşmuş, Rumca dışında yazılmış olan ibadet kitaplarını toplatıp yaktırmıştır. Patrikhane, bütün bu faaliyetler neticesinde Rum millî ruhunun oluşmasına zemin hazırlamış ve milletin yeniden doğuş fikrini, büyük mefkûre (*megalo idea*)'yi aşlamaya çalışmıştır.¹⁷⁸

Bu arada Ortodoks mezhebinde İstanbul Patrikliği'nin ve diğer Patriklik merkezlerinin Türklerin hâkimiyetine girmesinden sonra, "Ortodoksları çekip çevirecek bir merkez olmalıdır" anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu anlayışın bir sonucu olarak 1589'da Moskova Kilisesi Patriklik düzeyine çıkartılmıştır. Bazılarına göre Moskova Patrikliği, üçüncü Roma olmuştur. Moskova Kilisesi, Patriklik düzeyine çıkartılmasından itibaren güç kazanmaya devam etmiş, genelde Slavlar, özelde Ruslar üzerinde etkinlik sağlayarak Ortodoks Hıristiyanlar arasında önemli bir konuma yükselmiştir. Günümüzde de Moskova Patrikliği, bağlılarının sayısı açısından Ortodoks Hıristiyanların çok büyük bir bölümü üzerinde etkinliğini

¹⁷⁶ ÖZYURTKAN, Süreyya, a.g.e., s.66.

¹⁷⁷ (2) ŞAHİN, M., Süreyya, a.g.e., s.344-345.

¹⁷⁸ BAŞ, Mustafa: Türk Ortodoks Patrikhanesi, Ankara-2005, s.36.

korumaktadır. Moskova Patrikhanesi, Fener Patrikhanesi ile de Ortodokslar üzerinde hâkimiyet konusunda büyük bir rekabet içerisindedir.¹⁷⁹

I.2. MEGALO İDEA VE PATRİKHANE'NİN DÜNYEVİ GÜÇ ARAYIŞLARI

Yunanca “büyük fikir/ideal,” “büyük mefkûre,” “büyük ülkü” anlamına gelen *megalo idea*, Fatih Sultan Mehmet’in 29 Mayıs 1453¹⁸⁰ yılında İstanbul’u alarak, Bizans İmparatorluğu’na son verdiği günden beri yürürlükte olan bir Yunan ülkesüdür. Hatta Makedonyalı *Büyük İskender*’e kadar götürülmektedir. Bizans İmparatorluğu’nu bir Helen İmparatorluğu olarak kabul eden Yunan milliyetçileri, *megalo idea* adını verdikleri büyük ülküleri ile eskiden Bizans’a ait olan tüm toprakları yeniden elde ederek, Kostantinapolis diye adlandırdıkları İstanbul başkent olmak üzere, büyük Helen İmparatorluğu’nu yeniden kurmayı hedeflemektedirler.¹⁸¹

Oysaki Yunanlı Rumların bütün sınırlarıyla diriltmek istedikleri, kendilerini varisi saydıkları Doğu Roma İmparatorluğu ile ne tarih, ne soy ve ne de medeniyet atavizm’i bakımından hiçbir ilişkileri bulunmamaktadır.¹⁸² Yunan ırkı Romalıların ilerleyişiyle onlarla karışıp asıllarını kaybetmiş bir ırktır. Aslında Yunanlıların diriltmek istedikleri İÖ 300’lü yıllarda Eminönü’nde Yunanlı “**Bizas ve iki oğlu**” tarafından kurulmuş ve bir müddet sonra yıkılmış olan Bizans Devleti’dir.¹⁸³ Yani

¹⁷⁹ EROĞLU, A. Hikmet, a.g.e., s.168.

¹⁸⁰ 29 Mayıs her yıl Türkiye’de İstanbul’un fethi’nin yıldönümü olarak coşkuyla kutlanırken, aynı gün Yunan Devleti tarafından Yunan halkı’nın yas günü olarak anılmaktadır. bkz. KİTSİKİS, Dimitri, a.g.e., s.57-58.

¹⁸¹ http://tr.wikipedia.org/wiki/Megali_%C4%B0dea, (11.06.2007).

¹⁸² GÖKMEN, Oğuz: “Türk-Yunan İlişkileri”, *Türk-Yunan Münasebetleri ve Ayasofya*, İstanbul-1990, s.2.

¹⁸³ “Bugünkü Yunanlıların, Eski Yunanlılarla benzerliği, dil benzerliği yanında isim benzerliğinden ibaret bir benzerliktir. Tarihteki eski Yunanlıların ortadan kalkmasıyla yeni doğan karışım ırk, Rum adını almıştır. Frenklerin Grek, bizim Yunan dediğimiz Helenler, Romalıların ilerleyişiyle asıllarını kaybettiler ve Romalılara karışıp Rum adını aldılar. Rum ırkı Avrupalıların sempati gösterdiği eski Yunanistan’daki ırklardan (Anadolu’dan göçenlerden, Arnavutlardan Makedonlardan, Araplardan, Valaklardan, yavaş yavaş Yunanlaşmış Slavlardan) bozma bir ırk olup, çeşitli ırkların Eski Yunanlılar ile kaynaşmasından meydana gelmiş kozmopolit bir ırktır. bkz. SARINAY, Yusuf - SÜNBUİL, Tahir: *Emperyalizm ve Büyük Hayal*, Ankara-1999, s.35-37.

Doğu Roma İmparatorluğu ile Bizans aynı devlet değildir.¹⁸⁴ Esasında Patrikhane makamı, Bizans'ın dinî ve dünyevî olan iki yönlü iktidarının ayakta kalan tek taraflı devamı olarak kendini görüyordu.. Yani Bizans ölmemiş onun şahsında yaşamaya devam etmiştir.¹⁸⁵

1814'te Odessa'da, Rus Çarı'nın himayesinde kurulan *Filiki Etery*(Dostlar Derneği) adlı örgütün programında *megalo idea* fikrinin amaçları şöyle özetlenmektedir:

1. Osmanlı topraklarının içinde ve dışında gizli örgütler ve komitalar kurarak Yunan ulusuna bağımsız bir ülke sağlamak,
2. Batı ve Doğu Trakya ile Selanik'in Yunanistan'a ilhakı,
3. Ege Adaları'nın ilhakı,
4. Girit ve Rodos'un ilhakı,
5. Kuzey Epir(Güney Arnavutluk)'in ilhakı,
6. Batı Anadolu'nun ilhakı,
7. Kıbrıs'ın ilhakı,
8. Pontus Rum Devleti'nin kurulması (Karadeniz Bölgesinde),
9. Bozcaada ve Gökçeada'nın ilhakı,
10. İstanbul'un ele geçirilmesi ve Grek-Bizans İmparatorluğu'nun kurulması.

Bu ülkü çerçevesinde önce Yunanistan'ın bağımsızlığı elde edilecek, ardından Ege Adaları, Batı Anadolu, Karadeniz Bölgesi, Rodos, Girit, Bozcaada,

¹⁸⁴ Bugüne kadar tarihçiler tarafından Doğu Roma İmparatorluğu ile Bizans'ın aynı devlet olarak kullanılması sebebiyle biz de bu çalışmamızda iki ismi aynı devlet anlamında kullandık. Yine günümüzde Yunan ve Rum aynı anlamda kullanıldığı için bizde iki kavramı aynı manada kullandık.

¹⁸⁵ (1)ŞAHİN, M., Süreyya, a.g.e., s.126-127.

Kıbrıs, Epir, Makedonya, Batı ve Doğu Trakya ele geçirilecek ve nihayet Kostantinapolis diye adlandırdıkları İstanbul, Helen İmparatorluğu'nun başkenti olacaktır.¹⁸⁶

Megalo idea ülküsünü besleyen, yayan esas örgütlü güç, Osmanlı Devleti içinde çok geniş imtiyazlar elde eden Fener Rum Patrikhanesiydi. Kilisenin kuşaktan kuşağa aktardığı bu ülkü ile yoğrulan Yunan aydınları, Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalamak isteyen İngiltere, Rusya ve Fransa tarafından verilen destekle, zaman içinde etkili bir hareket yaratmayı başarmışlardır. Örneğin 1714 doğumlu Yunan şairi *Kosmos O Etolios*, bütün Ege Adaları'nı dolaşarak en etkili *megalo idea*'cı örgüt olan *Filiki Eteryia*'dan 100 yıl önce *megalo idea* fikirlerini yaymış ve geniş destek bulmuştu. Ayrıca Yunan ayaklanmasında tüm Avrupa'da da etkili olmuştu.¹⁸⁷

Bu tarihte Rumların büyük bir kısmı kendini Yunan asıllı kabul ediyordu. Uzun Bizans egemenliği boyunca Patrikhane Rumları Yunanlaştırmaya çalışmıştı. Aslında Bizans Rum halkı Yunan değildi.¹⁸⁸ Osmanlı yönetimi sırasında da devlet bu çalışmaları önemsememişti. Böylece 19. yüzyıla gelindiğinde Rum halkının önemli bir kısmı kendini Yunan asıllı kabul ediyordu. Avrupa devletleri Rönesans'la birlikte Yunanlıları "Helen çocukları" olarak tanıdılar ve onları şımartmışlardı. Avrupa'daki bu Yunan hayranlığı da *megalo idea*'nın uygulanabilme ihtimalini arttırıcı bir etken olmuştur.¹⁸⁹

Bu ülkü doğrultusunda en fazla çalışan ve ilk *megalo idea* haritasını yayımlayan kişi, Yunan tarihinin ünlü şairi ve ulusal kahramanı *Rigas Ferreros*'tur (1757-1798). Ferreros, 1791 yılında Bükreş'te bulunduğu sırada ilk haritayı çizmiş ve daha sonra 1796 yılında bu haritayı Viyana'da bastırarak Yunanca konuşulan tüm topraklarda dağıttırıştır. Bu haritada; Balkanların büyük bölümü, Anadolu'nun yarısından fazlası, Ege adaları ile Girit, Rodos, Kıbrıs, Trakya ve İstanbul Yunan

¹⁸⁶ www.bilimselarama.org/kibris/kibris02.html-107k, (03.07.2007).

¹⁸⁷ www.otomatikportakal.com/baslik/megali+idea.htm, (03.07.2007).

¹⁸⁸ SARINAY, Yusuf -SÜNBÜL, Tahir.: Emperyalizm ve Büyük Hayal, Ankara-1999, s.35-37.

¹⁸⁹ www.zamanesozluk.com/tr/sozluk.asp?x=magali+idea-36k, (03.07.2007).

toprakları olarak gösterilmiştir.¹⁹⁰ Ferreros, Yunanlıların kurtuluş savaşı vermeleri gerektiğini öne sürerek, Türk milleti dışındaki Hıristiyan âlemini tümüyle kardeş sayarak, “*Buono Kuzinos*”(Kardeşlik Birliği) adlı örgütü kurdu. Ferreros 1798 yılında Türklere teslim edilerek idam edilmesine kadar geçen sürede bazen *Napolyon*’dan yardım istedi, bazen de Yunan ihtilalci arkadaşlarıyla Türk aleyhtarı broşürler dağıttı.¹⁹¹

Yunan milliyetçiliğine dayalı bu hayallerin bütün batı devletleri, hemen bütün Batı düşünür ve yazarlarının (eğilimleri, inançları, çıkarları ne olursa olsun) hepsinden destek görmek gibi bir talihi vardır. Bunun sebebi de Fransa’da olduğu gibi, İngiltere ve Amerika’da da şiddetli bir Helen romantizminin olmasıydı. Bunun temsilcisi olan aydınlar, Doğu Roma İmparatorluğu’na veya Ortodoks kilisesine değil, eski Grek uygarlığına âşıktılar. Fakat Fener Patrikhanesi ve Yunanlılık bu Grek sevgisinden daima faydalanmıştır. Böylece Rumlar ve Yunanlılar Greklikten, Hıristiyanlık’tan, bağımsız bir yeni ulus olmaktan gelen birden fazla destek kazanma şansından hiç mahrum kalmamışlardır. Bu hal onlara özgü bir atılganlık ve bir nevi siyasî şımarıklık kazandırmıştır.¹⁹² Fener Patrikhanesi günümüzde de bu fırsatı iyi kullanarak kendini her yerde ekümenik patrik olarak kabul ettirmeye çalışmaktadır. Fener Patriği Bartholomeos, Avrupa ve Amerika’da katıldığı programlarda bilinçli olarak ekümenik patrik olarak takdim edilmektedir.

Ortodoks topluluğunun uluslaştırılmasında, ayrılıkçı eğilimler kazanmasında öteden beri öncü olan Fener Patrikhanesi, Rusya’nın desteği ile faaliyetlerini artırmıştır. Doğu Roma İmparatorluğu’nu yeniden diriltme arzusu içinde olan Patrikhane Ortodoksların eğitiminin Yunanlaşmasına önem vermiştir. Özellikle Fener semtindeki Ortodoks Rumlar, Avrupa yayınlarını takip etmekte, tercüme ederek kendi topluluklarının okumalarını sağlamakta, gençlerini Avrupa’daki üniversitelere göndermekteydiler.¹⁹³ Bu şekilde okumuş olan bu gençlere “Fenerli

¹⁹⁰ SARINAY, Y.-SÜNBUİL, T., a.g.e., s.43; www.ufukotesi.com/yazigoster.asp?yazi-no200050843-39k, (03.07.2007); YILDIRIM, Uğur, a.g.e., s.35.

¹⁹¹ YILDIRIM, Uğur, a.g.e., s.35.

¹⁹² BERKES, Niyazi, a.g.e., s.22.

¹⁹³ SARINAY, Y.-SÜNBUİL, T., a.g.e., s.41.

Beyler” denmekteydi ve devletin önemli kademelerinde görev alıyorlardı. Fenerli Beyler Arapça, Farsça, İtalyanca ve Fransızca bildikleri için devletin iç, dış ve askerî işlerinin içerisinde özellikle tercüman olarak kullanılmışlardır.¹⁹⁴ Bu Rumların daha sonra isyanlar sırasında askerî bilgileri isyancılara sızdırdıkları ortaya çıkacaktır.¹⁹⁵

Fener Patrikhanesi *megalo idea*’yı gerçekleştirmek gayesiyle ilk adım olarak kendi otoritesi altında Rum adıyla birleşmiş olan Balkan halklarını gerçekten Rumlaştırmak, Mora’dan Karpatlar’a kadar Balkanları hakiki bir Yunan vatani yapmak olmuştur. Nitekim Patrikhane çıkarmış olduğu emirnamelerle Bulgaristan’da Rumca’yı yegâne ibadet ve öğretim dili yaptı. Slovence yazılmış ibadet kitapları her tarafta yasaklandı ve toplattırılıp yakıldı.¹⁹⁶ Balkanları Rumlaştırmakla yetinmeyen Patrikhane benzer uygulamayı Anadolu’da yaşayan Türk Ortodokslara da yapmıştır. Anadilleri Türkçe olan bu Hıristiyanların Rumca öğrenmeleri için çok büyük çabalar sarf edilmiş ve Yunanlılık ruhu onlara da aşılarmaya çalışılmıştır.¹⁹⁷

Yunan milliyetçileri büyük ideallerini gerçekleştirmek amacıyla 1814’de *Filiki Eteryia* isimli örgütü kurdular. Bu gizli örgüt, Rusya’nın Odessa kentinde *Emonoil Ksanthos, Nikolaos skufas ve Athanasios Chakolof* adlı ikisi Yunan, biri Bulgar üç tüccar tarafından kurulmuştur. Bu üç kişinin *megalo idea*’yı gerçekleştirmeye yemin etmeleri ile bu cemiyet faaliyetlerine başlamıştır.¹⁹⁸ Merkezi Atina’da olan bu cemiyet, Patrikhane ve Yunan hükümeti arasında yapılan anlaşmadan sonra derhal İstanbul’da da bir merkez açtı. Filiki Eteryia’nın İstanbul merkezi açılır açılmaz cinayetlere başladı ve bu cinayetler 1822 den 1922 ye kadar sürdü. “*Filotofos Azelfotis*” adı altında çeşitli şubeler açan bu cemiyet, aynı zamanda Rumca gazeteleri organize etmiştir.¹⁹⁹

¹⁹⁴ KÜÇÜKOĞLU, Bayram, a.g.e., s.185.

¹⁹⁵ SOMUNCUOĞLU, Sadi: a.g.e., s.25; (1) ŞAHİN, M. Süreyya: a.g.e., s.147; SOFUOĞLU, Adnan: a.g.e., s.48-49; YILDIRIM, Uğur: a.g.e., s.37.

¹⁹⁶ SOFUOĞLU, Adnan, a.g.e., s.26.

¹⁹⁷ BAŞ, Mustafa, a.g.e., s.36.

¹⁹⁸ YILDIRIM, Uğur, a.g.e., s.35; SARINAY, Y.-SÜNBÜL, T., a.g.e., s.43.

¹⁹⁹ KARAKURT, Ali: Fener Patrikhanesi’nin İçyüzü, İstanbul-1955, s.6.

Bu aşamadan itibaren Patrikhane yıkıcı faaliyetlerini doruk noktaya ulaştırmıştır. Patrikhane'nin yaptığı ustaca siyaset ve telkinlerle hem Batı ülkelerinin hem de Rusya'nın Büyük Yunan devletinin kuruluşu için desteklerini almıştır. Rönesans'la birlikte Avrupa'da eski Yunan uygarlığına karşı başlayan ilgi ve hayranlık, Avrupalıların genellikle eski Yunanlıların torunları diye kabul ettikleri Rumlara karşı dindaşlık dolayısıyla mevcut olan sempatiyi daha da artırıyordu.²⁰⁰ Patrikhane'nin özellikle Moskova Patrikliği ve Rus Çarları ile olan sıkı ilişkisi Rusların Osmanlı Devleti'ne karşı savaş açmalarıyla neticelenmiştir.²⁰¹ Bu savaşlar Osmanlının zayıfladığı bu dönemde büyük toprak kayıplarına neden olmuştur.

Bizans Devleti'ni kurmayı hedefleyen Filiki Eteryaya cemiyeti sahip olunan imtiyazları kullanarak metropolitlere el atmıştır. Patrikhane bu cemiyetin merkezi gibi çalışmış, Rum okulları ve kiliseler adeta bu cemiyetin bir şubesi haline getirilmiştir. Bu dönemde Patrik *Grigorios* da anılan cemiyete girmiş ve faaliyetlerine destek vermiştir. Patrikhane bu dönemde Rum cemaatini isyana teşvik etmiş ve tahrik edici unsurları artırmıştır. Metropolitlere ve Patrikhane ile bağlantısı olan kimselere bu faaliyetlerin yapılmasını içeren mektuplar göndermiştir.²⁰²

I.2.A. MORA İSYANI VE PATRİKHANE'NİN ROLÜ

Filiki Eteryaya'nın kurulmasıyla artık Patrikhane din işleriyle uğraşmaya lüzum görmüyordu. Bu ruhanî müessese başka amaçları gerçekleştirme merkezi haline gelmişti. Patrikhane *megalo idea*'nın gerçekleşmesi için elinden gelen bütün gayreti gösteriyordu.²⁰³ Bu gayret ve faaliyetler neticesini vermiş, 12 Şubat 1821 yılında Patros Başpiskoposu *Germanos*, Kalavtrya Kalesini kuşatarak Mora yarım adasında bir ayaklanma başlatmıştır.²⁰⁴ Germanos'un düşmanlar dağılsın Yunanistan yücelsin sözleriyle başlayan yağma ve saldırılar sırasında (bir ay içerisinde), binlerce Türk

²⁰⁰ AKŞİN, Sina: Türkiye Tarihi, İstanbul-2005, c.3, s.104.

²⁰¹ BAŞ, Mustafa, a.g.e., s.36.

²⁰² KÜÇÜKOĞLU, Bayram, a.g.e., s.185; (1)ŞAHİN, M. Süreyya, a.g.e., s.141-142.

²⁰³ KARAKURT, Ali, a.g.e., s.9.

²⁰⁴ SARINAY, Y.-SÜNBÜL, T., a.g.e., s.45.

öldürüldü.²⁰⁵ Bu ayaklanma kısa sürede genişlemiş, halk papazlar tarafından isyana teşvik edilmiştir. Mora'daki isyan tam bir ırk ve din savaşı halini almıştı. Rumlar çocuklara, ihtiyarlara kadar herkesi öldürüyorlardı. Rumların yaptığı katliamlar tam bir soykırıma dönüşmüştü. En vahşi cinayetler işleniyordu. Gebe Türk kadınlarının karınları deşiliyordu. Sadece şehir merkezi *Tripolice* de öldürülen Müslümanlar 10 binleri bulmuştu.²⁰⁶ Bu isyanın çıkışı ve gelişiminde Patrikhane'nin, dolayısıyla Patrik Grigorios'un çok önemli rolü olmuştur. İsyanın din adamları tarafından başlatılmış olması, Patrikhane tarafından tezgahlandığını açıkça ortaya koymuştur.²⁰⁷

İsyan sürerken bu olayın hazırlayıcıları araştırılmaya başlandı. Bu arada Rus idaresine geçen Kırım'dan dönen Yunus Bey yanında, Patrik Grigorios'un *megalo idea* fikrinin hazırlayıcısı olduğunu gösteren bazı belgeler getirdi. Belgeler arasında Patriğin Rus Çarı Aleksandr'a yazdığı ve Rumların bağımsızlığından bahsedan mektup ta vardı.²⁰⁸ Bu belgeleri Sadrazam Benderli Ali Paşa, Padişah II. Mahmut'a sunmuş ve onu Patrikhane'ye baskın yapılması için ikna etmiştir. Başta tereddüt eden Padişah, daha sonra devletin tehlikede olduğu düşünerek bu fikri kabul etmiştir. Benderli Ali Paşa'nın akıllı bir şekilde baskını yönetmesiyle Patrikhane'de yapılan aramalarda isyanla ilgili birçok belge ele geçirildi. Bunların içinde Moralı asi kaptanlara yazılan mektuplar, İstanbul'da isyan hazırlığı ile ilgili belgeler, Dışişleri Bakanı'nın maiyetinde çalışan Fenerli Rum Beyleri'nden alınan devletin gizli hazırlıkları, İngiliz ve Fransız elçiliklerinden edinilen bilgiler, özellikle isyanın Rusya'daki hazırlık safhaları, Rusya'ya bağlı Odesa'daki Filiki Eteryaya merkezinden gönderilen silahlar ve dünya Ortodoksluk âlemine hitap eden yardım beyannameleri gibi birçok evrak ele geçirilmiştir.²⁰⁹

Patrik kendisini gizlemek için isyanlar sürdüğü sırada isyancıları aforoz etmişti. Fakat bu baskından sonra Patrik V.Grigorios'un Mora isyanında parmağı

²⁰⁵ YILDIRIM, Uğur: a.g.e., s.37; AKŞİN, Sina, a.g.e., s.105.

²⁰⁶ SOFUOĞLU, Adnan: a.g.e., s.51; AKŞİN, Sina, a.g.e., s.105 SARINAY, Y.-SÜNBÜL, T., a.g.e., s.46-47.

²⁰⁷ (1) ŞAHİN, M. Süreyya: a.g.e., s.146.

²⁰⁸ KÜÇÜKOĞLU, Bayram, a.g.e., s.183.

²⁰⁹ SOMUNCUOĞLU, Sadi: a.g.e., s.25, (1) ŞAHİN, M. Süreyya: a.g.e., s.147, SOFUOĞLU, Adnan: a.g.e., s.48-49, YILDIRIM, Uğur: a.g.e., s.37.

olduğu kesin olarak anlaşıldı.²¹⁰ Patrik üzerinde resmi elbiseleri olduğu halde 22 Nisan 1821 yılında Fener meydanında Patrikhane'nin orta kapısı önünde idam edildi.²¹¹ Grigorios'un yanında isyana karışan Efes, Ahyolu, İzmit Metropolitleri idam edildi. Daha sonra bunlara Terkos, Edirne ve Selanik Metropolitleri de eklenmiştir.²¹² Patriğin asılmasından sonra Fener Patrikhanesi yöneticilerinin aynı seviyede bir Türk din veya devlet adamının asılmadıkça o kapının açılmayacağına dair yemin ettikleri söylenir. Çünkü Grigorios asılmadan önceki son isteğinde bu kapının kapalı kalmasını istemiştir.²¹³ Bugün hala Fener Patrikhanesi'ne hizmetçi kapısından girilmektedir. Ana kapı, yani Grigorios'un idam edildiği kapı kullanılmamaktadır. Bu kapıya **“kin kapısı”** adı verilmektedir. Grigorios'un adı birçok kiliseye verilmiştir. Bugünkü Patrik Bartholomeos'ta Grigorios'u “büyük babamız” olarak anmaktadır.²¹⁴ Yine bugün ana kapının 1821 yılında idam edilen Patrik Grigorios'un ve üç metropolitin anısına kapalı tutulduğu turizm amaçlı kitapçıklarda açıkça belirtilmektedir.²¹⁵

Patriğin asılması ile isyanlar bitmedi. Çünkü Grigorios'un bir paskalya günü asılması, Rum halkı üzerinde fazla tepkilere yol açmış, ayaklanmalar yeniden başlamıştır. Ayrıca Avrupa devletleri daha çok aleyhimize dönmüştür.²¹⁶ Mora'dan sonra Rusya destekli Eflak-Boğdan isyanı çıktı. Osmanlı Devleti bu isyanları bastırması için Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'dan yardım istemek zorunda kalmıştır. Kavalalı'nın gayretleri ile isyanlar bastırıldı. Fakat İngiltere, Fransa ve Rusya'nın Yunanlılara desteği devam ediyordu. Rusya'nın Mora Yarımadası'nda kurulmasını istediği siyasal organizasyon üzerinde nüfuz sahibi olması ve böylece Akdeniz'de güçlenmesi ihtimali İngiltere ve Fransa'yı Rum isyancıları desteklemeye

²¹⁰ SOFUOĞLU, Adnan: a.g.e., s.48-49, (1) ŞAHİN, M. Süreyya: a.g.e., s.146-147, BENLİSOY, Y.-MACAR, E.: a.g.e., s.41, SOMUNCUOĞLU, Sadi: a.g.e., s.25; T.C. Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Araştırmalar Etüt Başkanlığı: Türk-Yunan İlişkileri ve Megalo İdea, Ankara-1985, s.36.

²¹¹ T.C. Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Araştırmalar Etüt Başkanlığı, a.g.e., s.36; SOMUNCUOĞLU, Sadi: a.g.e., s.25; ÖZYILMAZ, Emre, a.g.e., s.29.

²¹² AKŞİN, Sina, a.g.e., s.106; MACAR Elçin: İstanbul Rum Patrikhanesi, İstanbul-2003, s.44, SOMUNCUOĞLU, Sadi: a.g.e., s.25.

²¹³ KÜÇÜKOĞLU, Bayram, a.g.e., s.183.

²¹⁴ BALOĞLU, Zekai: Grek Devleti, Patrikhane ve Rahipler Okulu, Ankara-1999, s.2, bkz. YILDIRIM, Uğur: a.g.e., s.39.

²¹⁵ Tempo Dergisinin 2002 yılında dergiyle ücretsiz dağıttığı “Kutsal Mekanlara Yolculuk” adlı kitapçık, s.17, bkz. YILDIRIM, Uğur, a.g.e., s.39.

²¹⁶ T.C. Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Araştırmalar Etüt Başkanlığı, a.g.e., s.36.

zorladı.²¹⁷ Osmanlı hükümeti üç büyüklerin arabuluculuğunu reddedince, bunlar, mütarekeyi ve Yunan özerkliğini gerçekleştirmek için harekete geçtiler. Mora, Çanakkale ve özellikle Navarin’de bulunan Osmanlı-Mısır donanmasına saldırdılar. Saldırı neticesinde Osmanlı donanması yok edildi. Donanmasını kaybeden Osmanlı, İngiltere, Fransa ve Rusya gibi devletlerin desteği ile nihai olarak da 22 Mart 1829 tarihinde yapılan Edirne Antlaşması’yla Yunanistan’ın bağımsızlığını tanımak zorunda kaldı.²¹⁸

Bu şekilde Patrikhane’nin düzenleyicisi olduğu isyanlar başarılı olmuş ve Yunanistan bağımsızlığına kavuşmuş oluyordu. Bundan sonra sırada *megalo idea*’nın diğer amaçları vardır. Artık sınırları küçük olan yeni Yunan Devleti’nin sınırlarını genişletme zamanı gelmişti. Bunun içinde Yunan Devleti yine en büyük destekçi olarak Fener Patrikhanesi’ni görüyordu. Avrupalı güçler ise Yunanistan adlı siyasal organizasyonu ve buna bağlı olarak Fener Patrikhanesi’nin ekümeniklik iddialarını, bundan sonra da kendi amaçları doğrultusunda desteklemekten vazgeçmeyecektir.

Patrikhane’nin bu faaliyetleri Osmanlı Hükümeti’nin bazı nizamnameler çıkarmasına sebep olmuştur. Nizamnameler bütün gayrimüslimleri içine alacak şekilde düzenlenmiştir. Bu nizamnamelerle cemaatlerin yönetimlerinde yenilikler yapılmıştır. Bu çerçevede “*Rum Patrikliği Nizamnamesi*” de düzenlenmiş ve Ruhanî, cismanî meclisler oluşturulmuştur. Patrik seçimi belirli esaslara bağlanmıştır. “Rum Patrikliği Nizamnamesi,” 25 Nisan 1861(13 Şevval 1377) tarihinde yürürlüğe girmiştir. Nizamnameler, Patrikhanelerin dünya işleriyle ilgili bir meclis kurmasını öngörüyordu.²¹⁹

²¹⁷ SARINAY, Y.-SÜNBUİL, T., a.g.e., s.49; AKŞİN, Sina, a.g.e.e, s.109.

²¹⁸ AKŞİN, Sina, a.g.e., s.109-111; SARINAY, Y.-SÜNBUİL, T., a.g.e., s.51.

²¹⁹ ÖZYURTKAN, Süreyya, a.g.e., s.82; EROĞLU, A. Hikmet, a.g.e., s.170; YILDIRIM, Uğur, a.g.e., s.44-45.

I.2.B. SAVAŞ YILLARINDA PATRİKHANE

Yunanistan'ın bağımsızlığından sonra *megalo idea*'nın diğer amaçlarını gerçekleştirmek isteyen Yunan Hükümeti'nin en büyük yardımcısı yine Patrikhane olmuştur. Osmanlı Devleti'nin zayıflamasını iyice fırsat bilen Patrikhane, Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yıllarında açıktan açığa faaliyetlerde bulunmuştur. İlk olarak Girit Adası'nı Yunanistan'a bağlamayı hedefleyen Patrikhane kendisine bağlı papazlar aracılığı ile Girit adasındaki Rumlara silah ve gönüllü Rum askeri desteği sağlamış ve adanın Yunanistan'a bağlanmasını başarmıştır.²²⁰

Ağustos 1910 yılında *Venizelos*'un Yunanistan Başbakanlığı'na geçmesinden sonra Patrikhane ile Yunanistan arasındaki ilişki daha da artmıştır. "*Patrikhane, Yunanistan'ın emrine girmelidir; bu suretle birleşmiş bir Patrikhane'nin ilerideki millî davalarda rolü pek büyük olacaktır.*" diyen Venizelos, başta Patrikhane olmak üzere kiliseleri, bütün Rum okul ve kuruluşlarını teşkilatlandırmıştır. Bu amaçla papaz kıyafetiyle gizlice İstanbul'a gelen Venizelos, bir Rum'un evinde bir hafta kalmış ve Patrikhane'ye esas programı dahilinde yeni bazı talimatlar vermiştir. Yunanistan Başbakanı Venizelos, Anadolu ile ilgili düşüncelerini gerçekleştirmek için Karamanlı Patrik *Yermanos*'u görevinden uzaklaştırmış, onun yerine Yunanistan amaçlarına hizmet edeceğini düşündüğü *Doroteos*'u getirmiştir. Bundan sonra artık Patrikhane Venizelos ve Yunanistan'ın Türkiye'deki icra vasıtası haline gelmiştir.²²¹

Venizelos, Balkan savaşları sırasında Osmanlı'nın zayıflığından faydalanarak toprak kazanmak maksadıyla savaşa katılmıştır. Bu savaşlar sonunda topraklarını bir misli büyütülmüştür. Selanik Limanı'nı ele geçiren Venizelos Limni, Nikarya, Midilli, Sakız ve Sisam gibi adaları ele geçirmiştir. Bu savaş sırasında Patrikhane

²²⁰ KALPAKÇIOĞLU, Özdemir: Yunandan Dost Olmaz, İstanbul-1994, s.213; SOFUOĞLU, Adnan, a.g.e., s.65-71; (2) ŞAHİN, M. Süreyya, a.g.e., s.160-161; KÜÇÜKOĞLU, Bayram, a.g.e., s.185.

²²¹ KALPAKÇIOĞLU, Özdemir, a.g.e.,213; ATALAY, Bülent, a.g.e., s. 97-99; (2) ŞAHİN, M. Süreyya, a.g.e., s.160-161; SOMUNCUOĞLU, Sadi, a.g.e., s.29; YILDIRIM, Uğur, a.g.e., s.45; ALKAN, Hakan, a.g.e., s.50; KARAKURT, Ali, a.g.e., s.4-5.

Makedonya, Taselya, ve Epir'deki Rumları kilise vasıtasıyla harekete geçirerek Türk ordusunu arkadan vurmuştur.²²²

I. Dünya savaşı sonunda mütarekenin imzalanmasıyla Osmanlı'nın sıkıntılı döneminden en çok faydalanmak isteyen yine Fener Patrikhanesi ve Yunanistan olmuştur. Mütarekeden sonra özel olarak İstanbul, genel olarak Türkiye'deki Rum-Yunan faaliyetlerinin yegane merkezini Fener Rum Patrikhanesi teşkil ediyordu. Patrikhane, başta siyasî faaliyetler olmak üzere terör örgütlerinin teşkilatlandırılması, çetelerin desteklenmesi, gösterilerin düzenlenmesi, kültürel çalışmaların yürütülmesi, propagandanın dünya genelinde yaygınlaştırılması gibi işleri yapan bir kuruluş durumundaydı.²²³

Patrikhane 16 Mart 1919'da İstanbul işgal altında iken aldığı kararla Osmanlı tabiiyetindeki Rumların;

- a. Osmanlı Devleti ile bütün ilişkilerin yasaklanmasını,
- b. Osmanlı seçimlerinde oy kullanmamalarını,
- c. Türkçe öğrenmemelerini,
- d. Devlet dairelerinde görevlerinden istifa etmelerini

istemiş ve bu tarihi izleyen üç yıl boyunca Rum ve Ermeni Patrikleri'nin tebaalarına Osmanlı pasaportu yerine Patrikhane pasaportu vermiştir.²²⁴

İstanbul işgal altında iken hiçbir olumsuz hareketten çekinmeyen Patrikhane, ani bir gece baskınıyla Ayasofya'yı ele geçirmeyi planlamıştır. Bu düşünceyle iki buçuk metre genişliğinde bir Yunan bayrağı ve büyük bir çan hazırlanmıştı. Patrikhane de orada ayin yapmak üzere çalışmalara başlamıştı. Fakat hükümet bu faaliyetleri öğrenmiş ve Ayasofya'yı koruma görevi verilen Hücum Tabur Komutanı "Binbaşı Şükrü Oğuz Bey"e şu emri vermiştir; "*Ayasofya Camii'ne herhangi bir tecavüz silahla karşılanacaktır. Üstün kuvvetlerle hücum karşısında mukavemet*

²²² T.C. Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Araştırmalar Etüt Başkanlığı, a.g.e., s.49;

KİTSİKİS, Dimitri, a.g.e., s.21-23.

²²³ GÜNAY, Tuncer, a.g.e., s.219-220.

²²⁴ KÜÇÜKOĞLU, Bayram, a.g.e., s.187; EROĞLU, A.Hikmet, a.g.e., s.170; ATALAY, Bülent, a.g.e., s.112; ALKAN, Hakan, a.g.e., s.50; KARAKURT, Ali, a.g.e., s.6.

kırılacak olursa, minarelerine çan ve kubbesine haç takmalarına fırsat vermeden Ayasofya Camii dinamitle havaya uçurulacaktır.” Nitekim Camiyi teslim almaya gelen Fransız tabur komutanına bu karar bildirilince sonuç alamayacaklarını anlayıp çekilmişlerdir.²²⁵ Patrikhane'nin Ayasofya'yı bir simge olarak görmesinin sebebi, İstanbul fethedildiğinde İstanbul Kilisesi'nin merkezinin Ayasofya olmasındandır. Fatih, fethin bir simgesi olarak burayı camiye çevirmiştir. Onun için Türk –Yunan mücadelesinin simgesi Ayasofya olmuştur ve olmaya da devam etmektedir.

Çalıştırdığı binleri aşkın merkez üyeleri, doktorlar, öğretmenler, yazarlar ve tercümanlar gibi aydınlardan oluşan büyük bir kuruluşla faaliyet gösteren Patrikhane, 1919 yılı ortalarına geldiğinde iyice istiklâlini ilan etmiştir. Çünkü Temmuz 1919'da Patrikhane'nin kapısının üzerine çift kartallı Bizans bayrağını asan Patrikhane, bütün işlerini, birinci derecede İstanbul Yunan temsilciliği, ikinci derecede ise müttefik temsilcileri ile görmeye başladı. Patrikhane Venizelos'la devamlı temas halinde olarak Filiki Eteryâ'nın yerine, Rum muhacirlerine yardım maskesi altında **Mavri Mira**²²⁶ cemiyetini kurmuş, toplanan paralarla silah ve cephane depolanmış ve teşkil edilen çetelerle Müslüman Türklerin katledilmesine başlanmıştır. İstanbul Patrikhanesi, Anadolu'daki kiliseler ve Rum okulları birer silah ve cephane deposu haline getirilmiştir. Yine Patrikhane Heybeliada ve Rum papaz mekteplerinde yetiştirdiği ihtilalci papazları çıkarılacak isyan, sabotaj ve katliam hareketlerini sevk ve idare etmek için Anadolu'nun muhtelif bölgelerine göndermiştir.²²⁷ Bütün bunların baş hazırlayıcısı dönemin Patriği **Doroteos** 'tur. Doroteos, 3 Temmuz 1919 tarihinde Ermeni Patriği ile birlikte, Türkiye'deki asayişsizlikten, Türklerin, millî

²²⁵ BERK, Bekir: Patrikhane ve Kıbrıs, İstanbul-1962, s.11; KÜÇÜKOĞLU, Bayram, a.g.e., s.186; SOFUOĞLU, Adnan, a.g.e., s.114.

²²⁶ Mustafa Kemal'in ilk gizli genelgesi, 22 Ağustos 1919'da Mavri Mira hakkında olmuştur ve şöyle demiştir: “Pek sağlam elde edilen bilgilere göre Rum Patrikhanesi'nde Mavri Mira isminde bir heyet teşekkül etmiştir. Bunun reisi Patrik Vekili Doroteos, üyeleri Athenagoras, Enez Metropoliti, Yunan Kaymakamı, Giritli Katekhakis, Katelopulos, Dipatimas, Ayınpa, Polimitis, siyari isimdeki kişilerdir. Heyet doğrudan doğruya Venizelos'tan talimat almaktadır. Rumların ve Yunan Hükümeti'nin nakdi yardımıyla pek büyük bir sermayesi vardır. Vazifesi, Osmanlı vilayetleri dahilinde çeteler kurmak ve idare etmek, mitingler ve propaganda yapmaktır. İstanbul Patrikhanesi ve Yunan Konsoloshanesi silah ve cephane deposu halini almıştır ve hatta kiliseler ibadet yerinden ziyade askeri ambarlar gibi kullanılmaktadır. Ermeni Patriği Zaven Efendi'de Mavri Mira tarafından satın alınmıştır. (T.C. Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Araştırmalar Etüt Başkanlığı, a.g.e., s.43; SOMUNCUOĞLU, Sadi, a.g.e., s.29-30; YILDIRIM, Uğur, a.g.e., s.60.

²²⁷ BERK, Bekir, a.g.e., s.11; ALKAN, Hakan, a.g.e., s.50.

savunma bahanesiyle Hıristiyanlara saldıracaklarından, Anadolu’da teşkilatlanmakta olan millîcileri hükümetin desteklediğinden bahseden bir dilekçeyi İngiliz Yüksek Komiserliği’ne vererek tedbir alınmasını istemiştir. Bununla da yetinmeyen Patrik, yine Ermeni Patriği Zaven Efendi ile birlikte bütün Türkiye’nin müttefik kuvvetleri tarafından işgal edilmesini istemiştir.²²⁸

Doroteos’tan sonra Patriklik makamına geçen *Meletios* ta halefini aratmayacak faaliyetlerde bulunmuştur. Meletios ile Patrikhane’nin faaliyetleri doruk noktaya çıkmıştır. Meletios İngiliz Kralı’na üzerinde Patrikhane’nin arması bulunan bir resmi yazı vermiş ve kendisinden Sevr Antlaşması’nın değiştirilmesi için çalışmasını rica etmiştir. Yine aynı Patrik, Londra Konferansı toplanma hazırlıkları yaptığı sırada (1 Şubat 1921) Rumluğun kurtarılması için İtilaf Devletleri’ne bir telgrafla başvurmuştur.²²⁹ Ayrıca Amerika’daki Yunanlılar tarafından sağlanan bir milyon Fransız Frangı Patrikhane’ye Meletios’un çabalarıyla ulaşmıştır. Bu para Rumların özgürlüğü için kullanılmak üzere Patrikhane’ye ulaştırıldı.²³⁰

Osmanlı Devleti’nden berat talep etmeyen ilk Patrik olan Meletios, Yunan vatandaşı olması ve kanunlara aykırı olduğu için Osmanlı yönetimi tarafından seçimi kabul edilmemiştir. Fakat bir otorite boşluğundan dolayı müdahale edilememiştir. *Megalo idea*’ya inanan Meletios, **Ulusal Savunma**(*Etniki Âmina*) örgütüyle alenen ittifak yapmış, Avrupa’daki metropolitleri kullanarak “Mağdur Anadolu Hıristiyanları” lobisi oluşturmuş, 25 Ocak 1922’de Paris’te 100 senatöre hitaben, “Küçük Asya Devleti” oluşturulması hakkında bir konuşma yapmıştır. Bir başka toplantıda da Venizelos’a “esir Rumların vekili” unvanını verdirmiştir. Bu dönemde Fener için söylenen, artık “Türkiye’deki siyasî Helenizm’in kalesi” olduğudur. Meletios’un icraatları Türkiye’nin geleceğine uzun yıllar damgasını vurmuş, daha doğrusu, bugün yaşanan sıkıntıların temeli onun döneminde atılmıştır.²³¹

²²⁸ GÜNAY, Tuncer, a.g.e., s.224-225; KARAKURT, Ali, a.g.e., s.16; YILDIRIM, Uğur, a.g.e., s.54.

²²⁹ EROĞLU, A.Hikmet, a.g.e., s.171; KARAKURT, Ali, a.g.e., s.16; SOFUOĞLU, Adnan, a.g.e., s.115.

²³⁰ KARAKURT, Ali, a.g.e., s.17; SOFUOĞLU, Adnan, a.g.e., s.115; ALKAN, Hakan, a.g.e., s.51.

²³¹ SOMUNCUOĞLU, Sadi, a.g.e., s.30; ATALAY, Bülent, a.g.e., s.134-138; YILDIRIM, Uğur, a.g.e., s.71.

Fener Rum Patrikhanesi ve ona bağlı papazlar kurtuluş savaşının başından sonuna kadar Yunan ordusunu maddi ve manevi olarak desteklemişlerdir. İzmir'in işgali sırasında Patrikhane'de planlanan programların Ege bölgesindeki baş mimarı olan *İzmir Metropoliti Hrisostomos* askerlerin İzmir'e çıkmasını, *megalo idea*'nın gerçekleşme çanının çaldığı anlamında algılamış ve yerli Rumların başına geçerek sokaklarda gösteri yapmıştır. Yunan askerlerini kordon boyunda dualarla karşılamış ve takdis etmiştir. Hrisostomos takdisten sonra askerlere hitabında kutsal bir savaşta olduklarını ve ne kadar çok Türk kanı içerlerse o kadar çok sevaba gireceklerini söylemiştir. Hrisostomos'un kutsadığı işgalci güçler, Güzelyalı'dan Konak istikametine Türk mahallelerinin içinden katliam yaparak geçtiler. Sadece ilk 48 saat içinde 2 bin civarında Türk öldürüldü. Rum papazları da İzmir'in işgalinden bir gün sonra Yunanistan ile Anadolu ve İstanbul Rumlarının birleştiklerini açıklayan bir bildiri hazırladılar ve bunu bütün kiliselerde okudular.²³²

Patrikhane ve Yunanistan Anadolu'yu ele geçirmek için birçok cemiyet kurmuşlardır. Bu cemiyetlerden birisi de Karadeniz'de bir "Rum Cumhuriyeti" kurmak amaçlı **Pontus Cemiyetidir**. Bu cemiyet Merzifon'daki Amerikan Koleji'nde 1904 yılında gizlice kurulmuştur.²³³ 1908 yılında genişleyerek Karadeniz'in her tarafında şubeler açan Pontus Cemiyeti, Yunan Hükümeti'nin Anadolu'yu işgal edememesine karşın kurulmuş bir cemiyettir. Öncülüğünü Trabzon Metropoliti *Hrisantos*'un yaptığı bu cemiyet, Karadeniz'de Yunanistan'a bağlı ikinci bir Rum Devleti'ni teşkil edecek olan Pontus Cumhuriyeti'ni hedefliyordu. Teşkil olunacak bu cumhuriyetin hududunu, Karadeniz'in bütün vilayetlerini içine almak suretiyle Kastamonu, Çankırı, Yozgat, Sivas, Gümüşhane, Tokat ve Amasya vilayetleri ihtiva ediyordu. Hükümetin merkezide **Samsun** olacaktı. Nitekim Fener Patrikhanesi, Yunan ordusunun İzmir'i işgalinden sonra Pontus haritasını hemen bastırması, Anadolu'da bulunan bütün metropolitlere göndermiştir.²³⁴ Büyük

²³² SANDIKLI, A.-GÖRAL, E.: <http://www.tasam.org/modules.php?name=Nevs>, (14.04.2006); ALKAN, Hakan, a.g.e., s.50; KÜÇÜKOĞLU, Bayram, a.g.e., s.187-188; ATALAY, Bülent, a.g.e., s.167-168; YILDIRIM, Uğur, a.g.e., s.69.

²³³ KÜÇÜKOĞLU, Bayram, a.g.e., s.186; KARAKURT, Ali, a.g.e., s.19; ATALAY, Bülent, a.g.e., s.93; YILDIRIM, Uğur, a.g.e., s.72.

²³⁴ BERK, Bekir, a.g.e., s.11; EROĞLU, A.Hikmet, a.g.e., s.171; KARAKURT, Ali, a.g.e., s.10; YILDIRIM, Uğur, a.g.e., s.72-73; ATALAY, Bülent, a.g.e., s.94

Yunanistan bayrağı Ayasofya kubbesi üzerinden sallanmasından hemen sonra Samsun kıyılarında da, Pontus hükümetinin bayrağı dalgalanacaktı.²³⁵

Cemiyet, kurulur kurulmaz **“Serbest Pontus”** adında bir gazete yayınlamaya başlamış ve yayın işini Yunan Konsolosu *Kozis* İstanbul’dan aldığı talimat doğrultusunda idare etmiştir. Cemiyet on bin kadar Kafkasya’daki Rum’un Karadeniz kıyılarına göçünü sağlamıştır. Cemiyet bir taraftan yurt dışında propaganda yaparken bir yandan da çeteler, Türk topraklarında en acımasız suikast ve zulümlerine başlamışlardır. Bu çeteler silahlarını Ruslardan sağlıyorlardı. Bu faaliyetlere yönelik Patrikhane ve dışarıdan çok büyük destek alınmasını göstermesi açısından Venizelos’un şu ifadeleri çarpıcıdır; *“Fener Patrikhanesi’nden bir heyet gelerek beni gördü. Karadeniz sahillerinde müstakil bir Rum Devleti kurmak için derhal harekete geçmek için sadece Yunan zabitlerini beklemekte olduklarını bana iblağ ettiler. Heyetin sahip oldukları serveti öğrenince, miktarı beni hayrette bıraktı. Kendilerinin sahip olduğu altının mevcudu, o anda Yunan Hükümeti’nin elinde bulunan altın yekunundan fazlaydı. Amerika ve dünyanın diğer bölgelerindeki Rumlardan yardım görüyorlardı.”*²³⁶ Patrikhane günümüzde de Karadeniz’de bir Pontus Rum Devleti kurma hayalinden vazgeçmiş değildir. 20-28 Eylül 1997 tarihleri arasında Fener Patriği Bartholomeos ve Türkiye’nin ileri gelen işadamlarından Rahmi Koç’unda katılmış olduğu ve **“Din, Bilim ve Çevre Sempozyumu”** adıyla Karadeniz’e **Venizelos** isimli gemiyle düzenlenen gezi bu amaca yönelik bir faaliyet olarak yorumlanmıştır.

Fener Patrikhanesi’nin bu yıkıcı faaliyetlerine karşı millî mücadele döneminde Türk Ortodoks Patrikhanesi kurulmuştur. Türk Ortodoks Patrikhanesi’nin başına gelen Papa Eftim millî mücadelenin yanında olduklarını ve Anadolu Hıristiyanlarının da kendisiyle beraber olması gerektiğini, Fener Patrikhanesi’nin asimile politikası uygulayarak kiliseyi siyasete alet ettiğini dile getirmiştir. Papa Eftim ve Anadolu Hıristiyanlarının dilekçeleri neticesinde Yeni Meclis 1 Mayıs 1921 tarihinde Türk Ortodoks Patrikhanesi’nin kuruluşunu kabul etmiştir. Papa Eftim

²³⁵ KARAKURT, Ali, a.g.e., s.10.

²³⁶ KÜÇÜKOĞLU, Bayram, a.g.e., s.186; ATALAY, Bülent, a.g.e., s.94.

Kurtuluş Savaşı yıllarında yaptığı açıklamalarla Patrikhane'nin daima karşısında olmuştur. Eftim Meclis önünde yapılan mitinglerde ve Anadolu'nun pek çok yerinde halkı Patrikhane ve Yunanlılara karşı mücadeleye çağırmıştır.²³⁷

Fener Rum Patrikhanesi'nin özellikle Osmanlı Devleti'nin zayıflamaya başlamasından itibaren sürekli olarak tebaası oldukları bu devlet aleyhine Yunanlılar ve diğer yabancı devletlerle işbirliği içinde olmaları, Türkiye'nin onlarla ilgili Lozan'daki tavrını belirleyen en önemli etken olmuştur.²³⁸

I.2.C. LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI VE FENER RUM PATRIKHANESİ'NİN STATÜSÜ

Yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti, kurtuluş savaşını kazanmış olarak ve Sevr Antlaşması'nın ağır hükümlerini ortadan kaldırmak maksadıyla Lozan Konferansı'nda görüşmelere katılmıştır. Lozan Konferansı'nın en baş konularından birisi de Türk-Yunan mübadelesi ve buna bağlı olarak Fener Rum Patrikhanesi'nin de mübadeleye tabi tutulması hakkında olmuştur. Fener Rum Patrikhanesi'nin özellikle Osmanlı'nın iyice zayıfladığı ve yedi düvelle savaştığı son dönemlerinde ve kurtuluş savaşı yıllarındaki olumsuz tavırlarından dolayı Türkiye Patrikhane'nin ülkeden çıkarılması taraftarıydı. Türk tarafını bu konferansta İsmet İnönü ve Rıza Nur temsil ediyordu ve ikisi de Patrikhane'nin savaş döneminde yaptıklarına binaen ülke dışına çıkarılmasında ısrar ediyorlardı.²³⁹ Ayrıca Lozan Konferansı'nın ilk dönem görüşmelerinin yapıldığı sırada (25 Aralık 1922) Hâkimiyet-i Milliye gazetesine verdiği demeçte Atatürk, şöyle demiştir;

“Bir fesat ve ihanet ocağı olan, ülkede ayrılık uyumsuzluk tohumları saçan, Hıristiyan vatandaşlarımızın huzur ve refahı içinde uğursuzluk ve felaket simgesi olan Rum Patrikhanesi'ni artık topraklarımızda barındırmayız. Bu tehlikeli örgütü ülkemizde tutmamız için ne gibi vesile ve nedenler ileri sürülebilir? Türkiye'nin Rum

²³⁷ BAŞ, Mustafa, a.g.e., s.47-50; ATALAY, Bülent, a.g.e., s.188-193.

²³⁸ EROĞLU, A.Hikmet, a.g.e., s.171.

²³⁹ SANDIKLI, A.-GÖRAL, E.: <http://www.tasam.org/modules.php?name=Nevs>, (14.04.2006); GÖKMEN Oğuz, a.g.m., s.3.

Patrikhanesi için topraklarında bir sığınak göstermeye ne zorunluluğu vardır? Bu fesat yuvasının gerçek yeri Yunanistan değil midir?”²⁴⁰

Atatürk bu beyanatı ile Patrikhane'nin bulunması gereken yerin, *megalo idea*'yı gerçekleştirmek için işbirliği içinde olduğu Yunanistan olduğunu belirtmiştir. Patrikhane'nin Türkiye dışına çıkarılması sadece Atatürk tarafından istenen bir şey değildi. Aynı zamanda o dönemde TBMM'nde de bu konu sıkça tartışılıyor ve Patrikhane'nin kesinlikle Türkiye dışına çıkarılması isteniyordu. Öyle ki Lozan Barış görüşmelerinin ilerlemesini engelleyen neden olarak, Türkiye'nin Patrikhane'yi ülke sınırları dışına çıkarma konusundaki ısrarı gösterilmiştir.²⁴¹

Fakat Türkiye'nin bu tavrı, konferansa katılan diğer taraflarca büyük tepki ile karşılanıyordu. Türkiye temsilcilerinin isteklerine konferansa katılan bütün Hıristiyan devletler karşı çıkıyordu. Özellikle İngiliz ve Yunan delegasyonu bu karara karşı çıkıyordu. Çünkü Yunanlılara göre Helen çıkarlarını gerçekleştirmek için Patrikhane'nin İstanbul'da kalması gerekiyordu. Patrikhane'nin bir kez İstanbul'dan taşınmasından sonra tekrar geri dönmesinin mümkün olmayacağını biliyorlardı.²⁴² İngiliz Delegasyonu, Patrikhane'yi sınır dışı etme olayının Hıristiyan dünyasını rahatsız edeceğini söylemişti. Ortodoks dünyası'nın dinî hislerini incitecek ve hem Ortodoksları hem de İngiliz Hıristiyanlarını gönülden yaralayacak bir olay olacağını belirtmişlerdir. Fransız delege *M. Bombard*'da, “İstanbul başpiskoposu yüzyıllardır Ortodoks âlemin ruhanî lideridir. İstanbul'dan sürülmesi asla kabul edilemez.” demiştir. ABD delegesi de “Amerikan kamuoyu, Patrikhane'nin İstanbul'da bırakılmasını istiyor” diyerek tavrını Patrikhane'den yana ortaya koymuştur. Konferansta Venizelos ta Patrikhane'nin bir Türk kurumu olduğunu, Yunan olmadığını söyleyerek, Patrikhane'nin gönderilmesi yönündeki bir anlaşmaya

²⁴⁰ ÖZYILMAZ, Emre, a.g.e., s.58-59; ATALAY, Bülent. A.g.e., s.218; KÜÇÜKOĞLU, Bayram, a.g.e., s.190.

²⁴¹ BENLİSOY, Y. – MACAR, E., a.g.e., s.49; ALKAN Hakan, a.g.e., s.54.

²⁴² KALPAKÇIOĞLU, Özdemir, a.g.e., s.223; SANDIKLI, A.-GÖRAL, E.: <http://www.tasam.org/modules.php?name=Nevs>, (14.04.2006).

imza koymayacaklarını belirterek, Patrikhane'nin İstanbul'da kalması yönünde görüş bildirmiştir.²⁴³

10 Ocak 1923 tarihinde *Lord Curzon* başkanlığında toplanan bölgesel askerî komisyon yine Patrikhane konusunu tartıştı. Curzon, Patrikhane'nin siyasî ve idarî karakterini terk ederek, yalnızca dinî bir kurum olarak İstanbul'da kalmasını teklif etti. Lord Curzon'a göre; eğer Patrikhane'nin bir tahrik merkezi olduğu doğru ise bu Patrikhane'nin siyasî imtiyazlarını değiştirmek ve kaldırmak için sebep olur. Ama Patriğin ruhanî ve kiliseye ait imtiyazlarını kaldırmaya sebep olamaz. Eğer din ve kilise selahiyetleri yok olursa, medeniyet dünyasının vicdanı kanardı. Bütün bu itirazlara rağmen Türk tarafı Patrikhane'nin savaş zamanında yaptıklarının aşırı düşmanca olduğunu ve bu tavrından vazgeçmeyeceğinin düşünüldüğünü ileri sürerek, Patrikhane'nin Yunanistan'daki Aynaroz'a (Athos Dağı'na) taşınmasını teklif etmiştir.²⁴⁴

Türk tarafı, karşısındaki güçlerin ısrarları neticesinde Patrikhane'nin İstanbul'da kalmasına karar vermek zorunda kalmıştır. Fakat Fener Rum Patrikhanesi'nin Osmanlı İmparatorluğu zamanında elde ettiği tüm imtiyazlar kaldırılarak, siyasî ve idarî mahiyette olan işlerle uğraşmamak, sadece dinî ibadetlere ait hizmetleri yerine getirmek kaydıyla kalmasına izin verilmiştir. Türk tarafı adına görüşmelere katılan İsmet İnönü Patrikhane'nin bu şartlarla İstanbul'da kalacağı konusunda konferans önünde müttelik temsilcisi heyetinin yapmış oldukları resmi konuşmaları ve verdikleri sözlü garantileri senet saydığını belirtmiştir.²⁴⁵ Bu yüzden Lozan Antlaşması'nın esas metninde azınlıklar ile ilgili kararlar bulunmasına rağmen Patrikhane sözü yer almamıştır.²⁴⁶

²⁴³ ATALAY, Bülent. A.g.e., s.205; ALKAN Hakan, a.g.e., s.53-54; SOMUNCUOĞLU, Sadi, a.g.e., s.43.

²⁴⁴ ÖZYURTKAN, Süreyya, a.g.e., s.87; ALKAN Hakan, a.g.e., s.54-57; ATALAY, Bülent. a.g.e., s.210.

²⁴⁵ ÖZYILMAZ, Emre, a.g.e., s.57; BENLİSOY, Y. – MACAR, E., a.g.e., s.49; ÖZYURTKAN, Süreyya, a.g.e., s.87; ATALAY, Bülent. a.g.e., s.214.

²⁴⁶ EROĞLU, A. Hikmet, a.g.e., s.171-172; SANDIKLI, A.-GÖRAL, E.: [http://www.tasam.org/modules.php?name=Nevs,\(14.04.2006\).](http://www.tasam.org/modules.php?name=Nevs,(14.04.2006).)

Bu dönemde mübadeleyi ilk defa M. Şükrü Bey, TBMM’de teklif etmiştir. Paşaelinin Doğu Trakya olarak adlandırılan kısmında, yarım milyona yakın Türk, Yunan idaresinde yaşıyordu. Lozan Konferansı’nda Yunan Hükümeti’yle imzalanan (30 Ocak 1923) “Türk ve Rum ahalinin mübadelesine dair mukavelename” ile anlaşmaya varıldı. Anlaşma gereğince Türkler ve Rumlar mübadele edildi.²⁴⁷ İstanbul Rumları mübadele dışı tutulmuşlardır. Buna karşın anlaşma gereğince Türk Ortodokslar da mübadeleye tabi olmuşlardır. Sadece Türk Ortodoks Patrikhanesi’nin kurucularından olan Papa Eftim ve İstimat Zihni’nin aileleriyle beraber bir kararname ile kalmalarına izin verildi.²⁴⁸

Lozan Konferansı sonuna doğru Yunan vatandaşı olan Patrik Meletios’un istifa etmesi istenmiştir. İstifa etmemekte ısrar eden Meletios, Lozan’dan arka arkaya iki telgraf almıştır. Telgraflarda istifa etmemesi durumunda, İstanbul Rum topluluğunun son derece güç duruma düşeceği, konferans sırasında Rumların savunulmasının güçleşeceği belirtilmiştir. Meletios bu telgrafları aldıktan sonra ve Venizelos’un tavsiyeleri doğrultusunda 10 Temmuz 1923’te sağlık sorunlarını bahane ederek İstanbul’dan ayrılmış ve Aynaroz’a gitmiştir. Daha sonra da istifa etmiştir.²⁴⁹

Lozan Konferansı’nda alınan kararlar doğrultusunda Fener Rum Patrikhanesi’nin yeni statüsünü şöyle değerlendirebiliriz:

1. Patrikhane’nin bir antlaşma hükmü ile değil, tasarruf hakkı Türk devletinde saklı kalmak kaydıyla tek taraflı olarak Türkiye’de kalmasına izin verilmiştir. Çünkü Antlaşma metinlerinde Patrikhane değil, azınlıklar tabiri kullanılmıştır.

2. Patrikhane bir Türk kurumudur. Patrik ve Patrikhane’de görevli memurlar Türk memurlarıdır. Bunların tayinleri Türk Hükümeti’nin muvaffakiyeti ile olur ve denetimleri yine Türk Hükümeti tarafından yapılır.

²⁴⁷ ALKAN Hakan, a.g.e., s.57-58.

²⁴⁸ BAŞ, Mustafa, a.g.e., s.110-111.

²⁴⁹ KALPAKÇIOĞLU, Özdemir, a.g.e., s.225; BENLİSOY, Y. – MACAR, E., a.g.e., s.50.

Buna bağı olarak Patrik seçiminde seçilecek Patriğin Türk olması ve İstanbul Valiliği'nin onayından geçmesi gerekmektedir.

3. Patrik ve Patrikhane'nin 1453-1923 yılları arasındaki sahip oldukları bütün siyasî ve idarî sözde hak ve imtiyazlarının hepsi kaldırılmıştır. Artık Patrikhane sadece dinî işlerle ilgilenebilecektir.

4. Patrikhane'de artık diğer Türk vatandaşları gibi aynı hukuk bakımından aynı hak ve sorumluluklara sahiptirler.²⁵⁰

Fener Rum Patrikhanesi Bizans'ın son döneminde Batı Kilisesi ile birleştirilmek sureti ile yok olma tehlikesi ile kalmıştı. Fatih'in İstanbul'u fethetmesi ile daha önce Bizans dönemini aratmayacak imtiyazlara sahip olarak Patrikhane ihya edilmiştir. Fener Patrikhanesi Osmanlı'nın zayıflamasıyla çeşitli zararlı faaliyetler içinde yer almıştır. Türk ulusunun kurtuluş savaşını kazanması sonucunda Lozan antlaşmasıyla siyasî faaliyetlerde bulunmamak koşuluyla, Patrikhane'nin bir Türk kurumu olarak Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde kalmasına izin verilmiştir. Fakat Patrikhane ekümeniklik iddialarından ve bu uğurdaki siyasî faaliyetlerinden Türkiye Cumhuriyeti döneminde de vazgeçmeyecektir. Üstelik bu sefer yanında küresel güçleri de bulacaktır.

II. TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE FENER RUM PATRİKHANESİ'NİN KONUMU VE ROLÜ

Türkiye Cumhuriyeti kurulurken, yeni kurulan Cumhuriyetin laik yapısı göz önüne alınarak, Lozan Konferansı'ndan sonra Fener Rum Patrikhanesi'nin dünya işleri ile ilgili yetkileri kaldırılmış, onun Rum azınlığın dinî işleri ile ilgilenen bir kurum olması sağlanmıştır. Patrik'te Cumhuriyetin ilk döneminde Rumların dinî işlerini idare eden bir ruhanî olarak görevini sürdürmüştür.²⁵¹ Cumhuriyetin ilk dönemlerinde kendisi "**Başpapaz**" sıfatı ile muhatap alınmıştır. Ancak bir dönem

²⁵⁰ ATALAY, Bülent. a.g.e., s.220.

²⁵¹ EROĞLU, A. Hikmet, a.g.e., s.172.

Türk-Yunan ilişkilerinin yumuşamasından sonra o makamda bulunanlara, resmi yazışmalarda “*Patrik*” sıfatı kullanılmaya başlanmıştır.²⁵²

Lozan Konferansı’nı müteakip Patrik Meletios’un istifası ile boşalan Patriklik makamına *VII. Grigorios* seçilmiştir. Yeni seçilmiş olan Patrik, Fener Patrikhanesi’nin işgalci itilaf kuvvetleriyle işbirliği içinde olmasına karşı çıkmış olan *Germanos*’un sağ kolu sayılırdı. Mütareke döneminde görev almamış, Kadıköy Metropolitisi olarak köşesine çekilmiştir. Aynı dönemde Türk düşmanlığı faaliyetlerinde bulunmamıştır. Yeni Patrik seçilir seçilmez Türkiye Cumhuriyeti’ne olan bağlılığını dile getirmiştir. Patrik *VII. Grigorios* döneminde Patrikhane ile Türkiye Cumhuriyeti arasında önemli bir pürüz yaşanmamıştır.²⁵³

Patrik *Grigorios*’un 16 Mart 1924 tarihinde ölümünden sonra, Türk makamlarının seçilecek Patriğin mübadele anlaşmalarına uygun kişilerden seçilmesi hususundaki uyarılarına rağmen sen sinod meclisi Türk düşmanlığı ile tanınan *VI. Konstantin*’i Patrik olarak seçmiştir. Ancak yeni Patrik mübadeleye tabi idi. Bu seçim Hükümet tarafında kabul edilmemiştir. Nihayetinde mübadeleye tabi olarak Patrik *Konstantin* emniyet makamlarınca sınır dışı edilmiştir. Bir müddet sınır dışı edildiği halde istifa etmemiş olan *Konstantin*, 21 Haziran 1925’te görevinden feragat etmiştir.²⁵⁴

Konstantin’in istifasından sonra iki Patrik adayı vardı. Bunlar İznik Metropolitisi *Vasilios* ve ile Kadıköy Metropolitisi *İoakim*’dir. Ancak Türk Hükümeti *İoakim*’i kabul etmedi. Çünkü *İoakim*, Türklerin Rumları katlettiği gibi ispatlanmamış iddialarla dolu “Kara Kitap”ın yazarı olarak biliniyordu. Bunun için *III. Vasilios* Patrikliğe seçilmiştir. *III. Vasilios*, 4 Eylül 1928’de Yunan Kilisesi’nin bağımsızlığını tanımış, Yunanistan’ın egemenliği altındaki topraklarda kurulu

²⁵² KÜÇÜKOĞLU, Bayram, a.g.e., s.190; ÖZYILMAZ, Emre, a.g.e., s.64.

²⁵³ SOFUOĞLU, Adnan, a.g.e., s.152-153; KALPAKÇIOĞLU, Özdemir, a.g.e., s.228-229.

²⁵⁴ SANDIKLI, A.-GÖRAL, E.: <http://www.tasam.org/modules.php?name=Nevs>, (14.04.2006); YILDIRIM, Uğur, a.g.e., s.81-82; SOFUOĞLU, Adnan, a.g.e., s.155-156; KALPAKÇIOĞLU, Özdemir, a.g.e., s.228.

metropolitleri de Atina Kilisesi'ne bağlanmıştır.²⁵⁵ *III. Vasilios* dönemi Patrikhane'nin en pasif dönemi olmuş ve bu dönemde Türk-Yunan ilişkileri yumuşamıştır. Bu yumuşama 1930'da Patrik seçilen *II. Fotios* dönemine de yansımıştır. *II. Fotios* döneminde daha önce resmi yazışmalarda Patriklere "başpapaz" denilirken bu, Atatürk'ün *Fotios*'a "Fenerdeki Ortodoks Patriği" hitaplı telgrafi ile yerini Patrik'e bıraktı. Bu yumuşama daha sonra Patrik seçilen *Venyamin* döneminde de devam etmiştir. Türk-Yunan ilişkilerinin sıcak olduğu bir dönemde daha önce Patrik olmasına karşı çıkılan *V. Maksimos*'un 21 Şubat 1946'da Patrik seçilmesine müsaade edildi. Fakat *Maksimos*'un Komünist Rus yanlısı olması Türkiye ve Yunanistan'ın ABD'nin de yönlendirmesiyle el altından yeni aday arayışlarına yöneltmiştir.²⁵⁶ Bu dönem İsmet İnönü'nün gayretleri ile Türkiye'nin yüzünü ABD ve İngiltere'ye çevirdiği bir dönemdir.

II.1. ATHENAGORAS VE PATRIKHANE'NİN KÜRESELLEŞME ÇABALARI

Türkiye Cumhuriyeti Lozan Antlaşması'nda sonra Patrikhane'ye getirdiği düzenlemeler sayesinde 1949 yılına kadar fazla sorun yaşamamıştır. Fakat II. Dünya savaşından sonra Stalin'in iktidara gelmesi ve Moskova Patrikliğine kendi istediği Alexei'yi Patrik seçtirmesiyle Ortodoksların durumu uluslar arası bir hal almıştır. Stalin Moskova Patrikliği aracılığı ile Balkanlar ve Doğu'daki Ortodokslar üzerinde nüfuz edinmek istiyordu. Bu amaçla Rus Kilisesi heyetleri, Romanya, Bulgaristan, Kiliselerini ziyaret ettiler. 1945'te İskenderiye Patriği, Moskova'yı ziyaret etti. Stalin özellikle Balkanlar ile Mısır, Suriye, Lübnan, Filistin'deki Ortodokslara yönelik faaliyetlere yönelmiştir. Bunun üzerine ABD Fener Rum Patrikhanesi'ni desteklemekle karşılık verme yoluna gitmiştir. ABD bu aşamadan itibaren Fener Rum Patrikhanesi'yle başkanlar nezdinde ilgilenmeye başlamıştır.²⁵⁷

²⁵⁵ SANDIKLI, A.-GÖRAL, E.: <http://www.tasam.org/modules.php?name=Nevs>,(14.04.2006).

²⁵⁶ BENLİSOY, Y. – MACAR, E., a.g.e., s.52-53; KALPAKÇIOĞLU, Özdemir, a.g.e., s.233.

²⁵⁷ YILDIRIM, Uğur, a.g.e., s.94; SANDIKLI, A.-GÖRAL, E.: <http://www.tasam.org/modules.php?name=Nevs>, (14.04.2006).

ABD Patrikhane'nin manevi önceliğinden faydalanarak bütün Ortodoksların üzerinde etkili olmak gayesiyle çeşitli baskılarla Rus yanlısı Patrik Maksimos'u 27 Mart 1948'de istifa ettirerek, yerine Amerikan vatandaşı olan Kuzey ve Güney Amerika Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu **Athenagoras**'ı Rumların ruhanî lideri olarak seçirmiştir. Aslında Athenagoras Türk vatandaşı değildi. Buna rağmen sırf ABD istekleri doğrultusunda, Athenagoras Türk vatandaşlığına geçirilerek Patrik yapılmıştır.²⁵⁸ O yıllarda ABD ve Batı bloğu ile ilişkiler isteyen ve NATO'ya girmeyi planlayan Türkiye, bu işe gönüllü olarak izin vermiştir. Ayrıca Stalin'in aynı dönemde Türkiye'ye yönelik saldırgan tutumu ve 1925 antlaşmasını tanımadığını ilanını, Türkiye'den toprak talebine varan istekler içerisinde olması, Türkiye'nin hem dış politikasını hem de Athenagoras olayına bakışını etkilemiştir.²⁵⁹

Athenagoras Patrik seçildikten sonra 26 Ocak 1949'da ABD Başkanı **Truman**'ın kendisine tahsis ettiği özel bir askeri uçakla ve Truman'ın yaveri Albay *Charlie j. Mara* ile birlikte İstanbul'a geldi. Patrik havaalanında Diyanet İşleri Başkanı, Yunanistan Büyükelçisi ve Rumlar tarafından törenle karşılandı. Albay Mara yaptığı açıklamada Athenagoras'ın Türkiye-ABD ilişkilerinin gelişmesine büyük hizmeti dokunacağını öne sürdü. 28 Ocak 1949'da Fener Rum Patrikhanesi'nde törenle Athenagoras Patrik oldu. Athenagoras Türkiye ve dünyaya iyi görünmek için törende Sovyetler Birliği ve Komünizm tehdidini kastederek, özgürlükleri ve uygarlığı tehdit eden ortak tehlikeye karşı mücadele edebilmek için tüm Ortodokslara, Hıristiyan Kiliselere ve öteki dinlere, özellikle Müslümanlara çağrı yaptı. Athenagoras, 4 Şubat 1946'da Ankara'ya gitti ve burada Cumhurbaşkanı **İsmet İnönü** tarafından kabul edildi. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk defa bir Patrik Cumhurbaşkanı tarafından kabul ediliyordu. Bu durum "İnönü kendi eliyle imzalamış olduğu Lozan Antlaşması'nı, yine kendi ihlal etti." şeklinde yorumlanmıştır. Ayrıca bu hadise Patrikhane'ye Lozan'dan sonra tekrar siyasete iç içe olma yolunu açmıştır. Bu görüşmede Patrik, "büyük Başkan'ı ziyaret etmeyi kutsal bir görev bildiğini ve aziz vatanın başarısı ve onuru için var gücüyle çalışacağını" söyledi. Buna karşın İnönü de ona teşekkür etmiş ve karşı iltifatlarda

²⁵⁸ BERKES, Niyazi, a.g.e., s.31-32.

²⁵⁹ ALKAN, Hakan, a.g.e., s.65.

bulunmuştur.²⁶⁰ Patrik Truman'ın mektubunu Cumhurbaşkanı'na verdi. Esasen Amerika Başkanı'nın uçağı ile gelmesi de siyasî sayılabilecek bir mahiyet arzietmekte idi.²⁶¹

Athenagoras Türkiye'nin bu iyi niyetli politikasından istifade ederek Patrikhane'nin bu ortamdaki faydalanması yoluna gitmiştir. Patrik ilk iş olarak Atatürk'ün yedi'ye düşürdüğü Türkiye'deki metropolitlik sayısını yirmi'ye çıkarmıştır. Öyle ki Rum bulunmayan bölgelerde bile metropolitlikler açmıştır. Rum bulunmayan bölgelerde metropolitlik açmanın nedeni de bir zamanlar buralarda Rumların yaşadığını gelecek nesillere duyurmaktır. Sonra Atina Kilisesi'nin izniyle Fener Patrikhanesi Girit Kilisesi'ni manevi nüfuz altına aldı ve Aynaroz'u Patrikhane'ye bağladı. Ayrıca Amerika ve Kanada'ya *Yakovas*'ı göndererek buralarda yaşayan bir milyon üç yüz bin Rumu organize hale getirmiştir. Bunlar, Rum senatörleri ABD senatosu'na seçtirip Türkiye'ye karşı lobi kurmuşlardır. Ayrıca "Amerika Ortodoksları Birliğini" kurarak günümüzde de lobi faaliyetlerini sürdürmektedirler. Patrikhane'nin Cumhuriyet dönemi boyunca en büyük destekçisi bu Rum diasporası olmuştur.²⁶²

Athenagoras yine daha önceki Patrikler gibi Doğu ve Batı kiliselerinin birleşmeleri doğrultusunda yakın müşaviri *Meliton* ile Papaz *Gorgios Tsetis*'i Sofya'ya gönderdi. Athenagoras'ın bir diğer faaliyeti, Rum okulları müfredatına ve idaresine müdahale etmek olmuştur. Türkiye'deki Rum okullarına el atarak, mütevellî heyetlerinin işlerine müdahale etmiş ve buralarda kendi adamlarının önemli köşe başlarını tutmalarını sağlamıştır. Rum vatandaşlara da her fırsatta "Rumluğunuzu koruyun" telkinlerinde bulunmuştur. Athenagoras ile Patrikhane-Yunanistan münasebetleri gittikçe artmıştır. Nitekim 1953 tarihinde kabul edilen

²⁶⁰ SANDIKLI, A.-GÖRAL, E.: <http://www.tasam.org/modules.php?name=Nevs>, (14.04.2006);

YILDIRIM, Uğur, a.g.e., s.94-95.

²⁶¹ SOFUOĞLU, Adnan, a.g.e., s.166-167; SANDIKLI, A.-GÖRAL, E.: <http://www.tasam.org/modules.php?name=Nevs>, (14.04.2006).

²⁶² ALKAN, Hakan, a.g.e., s.65; SOFUOĞLU, Adnan, a.g.e., s.168-170.

Anayasa ile Yunanistan, en yüksek dinî makam olarak Fener Patrikhanesi'ni kabul etti.²⁶³

Kıbrıs'ta 1963'ten sonra yaşanan olaylarda dönemin Fener Rum Patriği Athenagoras'ın parmağının olduğu Time ve Fortune dergilerinde *Rita Winterral* dile getirmiştir. Yine Kıbrıs'ta Türkler öldürülürken Athenagoras, bütün ısrarlara rağmen olayları kınamaya yanaşmamıştır. *Makarios*'u kınamaması, *Enosis*'in gizli yandaşı olarak suçlanmasına sebep olmuştur.²⁶⁴ Ayrıca Patriğin, topladığı paraları Kıbrıs'taki Rum *Grivas*'ın çetesine gönderdiği iddia edildi. Papa Eftim Kıbrıs'taki terör eylemleri için Athenagoras'ın bizzat talimat verdiğini iddia etmiştir. Bunun üzerine Hükümet Patrikhane'ye karşı bazı tedbirler almıştır. Bu dönemdeki Kıbrıs olaylarından sonra izinsiz çalışan bazı rahipler ile İzmir Yunan Konsolosluğu Rahibi *Dimeteo*, dinî kisve altında zararlı faaliyetlerde buldukları için sınır dışı edilmişlerdir. Dönemin İçişleri Bakanı Orhan Öztrak, Patrik Athenagoras'ın vekili *Emilyanos*'un zararlı faaliyetlerde bulunması sebebiyle Türk vatandaşlığından çıkarıldığını açıkladı. Ayrıca azınlık okulları için tedbir alınmış, Gökçeada ve Bozcaada'daki Rum okulları özel okul statüsünden çıkarılarak Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır. Ruhban Okulu'na yabancı öğrenci kabulü yasaklanmış ve yüksek kısmı kapatılmıştır. Yine Atatürk ve Venezilos'un direktifleriyle 30 Ekim 1930'da imzalanan ve Yunanlıların fazlasıyla faydalandıkları, "*İkamet, Ticaret ve Seyri Sefain Antlaşması*" Kıbrıs olaylarında Rumların tutumundan dolayı Bakanlar Kurulu kararıyla tek taraflı olarak feshedilmiştir.²⁶⁵

Rumların Kıbrıs'taki katliamları 1964 yılı başında Patrikhane'nin sınır dışı edilmesi isteklerini yeniden gündeme getirmiştir. 1966 yılı Haziran ayında bir milletvekili Patrikhane'nin ve Heybeliada Ruhban Okulu'nun kapatılmasını önermiştir.²⁶⁶ Yine bu dönemde Türkiye'deki 12000 Yunan vatandaşı sınır dışı edilmiştir. Athenagoras döneminde gelecekteki olaylara tesir edecek önemli

²⁶³ SOFUOĞLU, Adnan, a.g.e., s.170-171.

²⁶⁴ SANDIKLI, A.-GÖRAL, E.: <http://www.tasam.org/modules.php?name=Nevs>, (14.04.2006).

²⁶⁵ (2)ŞAHİN, M. Süreyya, a.g.e., s.227-235; SOMUNCUOĞLU, Sadi, a.g.e., s.34-35; YILDIRIM, Uğur, a.g.e., s.100.

²⁶⁶ SANDIKLI, A.-GÖRAL, E.: <http://www.tasam.org/modules.php?name=Nevs>, (14.04.2006).

gelişmeler de yaşanmıştır. Patrik, Papa II. *Jean Paul* ile önce Kudüs'te görüştü ve arkasından da, Papa İstanbul'u ziyaret etmiştir. Bu yakınlaşma iki kilisenin birbirlerinin karşılıklı aforozlarını kaldırmaları ile sonuçlanmıştır.²⁶⁷

Athenagoras'ın Temmuz 1972'de Heybeliada Ruhban Okulu'nda düşerek ölmesinden sonra 16 Temmuz 1972'de yerine ***Dimitrios*** Patrik olarak seçildi. Dimitrios'un dönemindeki önemli olaylar, Papa II. Jean Paul'un İstanbul'a gelmesi, Patriğin 1987'de Moskova'yı ve 1990'da ABD'yi ziyaretleridir. ABD ziyareti, Patrikhane açısından bir dönüm noktasıdır. SSCB'nin dağılması ile Doğu bloğu'nun çöküşü ve bu bölgelerdeki insanların dine yönelmesi, ABD'yi tekrar Patrikhane ile ilgilenmeye itmiştir. Dimitrios'un ölümünden sonra 22 Ekim 1991 de Gökçeada doğumlu olan Kadıköy Metropoliti Bartholomeos(Vartholomeos) Patrik seçildi.²⁶⁸ Bartholomeos'la beraber Fener Rum Patrikhanesi, "Küresel Ekümenik Patriklik" olma arzusunu ABD ve AB'nin de desteğini alarak gerçekleştirmeye çalışacaktır.

---

²⁶⁷ BENLİSOY, Y. – MACAR, E., a.g.e., s.54.

²⁶⁸ BENLİSOY, Y. – MACAR, E., a.g.e., s.55.

IV. BÖLÜM

KÜRESELLEŞME, DİN VE EKÜMENİKLİK İDDİALARI

Küreselleşmenin din ve dinsel değerler açısından getiri ve götürüleri başlı başına bir tartışma konusudur. Bu sürecin dinsel açıdan genelde evrensel dinler özelde ise küreselleşme sürecini yönlendiren Batı lehine bir durum yarattığı, kilisenin küreselleşme sürecini, ekümenizm iddiasını bütün dünyaya teşmil etme süreci olarak gördüğü ve bu doğrultuda bütün yeryüzünü misyonerlik aktivitesinin faaliyet alanı olarak kullandığı görülmektedir.²⁶⁹ Bu aktivitenin Ortodoks kısmında ise Türkiye toprakları içerisinde bulunan Fener Rum Patrikhanesi ve onun başında bulunan Bartholomeos bulunmaktadır. 1991’de Patrikhane’nin başına geçen Bartholomeos, bu küresel güçlerin desteğini alarak kendisini Ekümenik Patrik olarak kabul ettirmeye çalışmaktadır. Bu isteğini de Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliğine kabul ettirmiş görünüyor.

I. DİN VE KÜRESELLEŞME

Genel anlamda “din” insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanoğlu tarih boyunca hak veya batıl bir dine inanmıştır. Tarih boyunca bir çok insan topluluğu ve din gelip geçmiştir. Bunların bir kısmı tarih içerisinde yok olmuş, bir kısmı ise hala ilk dönemlerindeki dinamikleriyle yaşamaya devam etmektedir. Bütün dinler aslında insanlığa iyi ve güzel şeyleri emretmiş, kötü ve çirkin şeyleri ise yasaklamıştır. Tüm dinler yalan söylememeyi, adaleti gözetmeyi, kan dökmemeyi emretmiştir. Dünyada iyi ve güzel ne varsa hiç şüphesiz din kaynaklıdır.²⁷⁰

Bu dinlerin mensupları bazen kendi din önderleri tarafından yönetilmiş, bazen de seküler devletlerin yönetiminde kalmışlardır. Tarih boyunca bu devlet yönetimleri

²⁶⁹ GÜNDÜZ, Şinasi, a.g.e., s.70.

²⁷⁰ (2)ÇELİK, Mehmet, a.g.e., s.1

kendi idarelerini teminat altına almak için bu din yada mezhep mensuplarını bir araç olarak kullanmaya çalışmışlardır. Bunun için de o dinlerin önderlerine çeşitli dinî ve dünyevî makamlar sunmuşlardır. Din önderleri sayesinde o dinleri tekellerine alan devletler maalesef din adına katliamlara girişmişlerdir. Bu tarih boyunca böyle süregelmiştir. Küresel süreçte de yine din ve din adamının -Patrikhane konusunda olduğu gibi- siyâsî hedeflere ulaşma da bir araç olduğu görülmektedir.

Günümüzde çokça tartışılıp konuşulan küreselleşmenin neyi ifade ettiği konusunda ise birçok tanımlama yapılmaktadır. Genel bir değerlendirmeye göre **küreselleşme**, “tamamını olmasa bile birçok halkı, kültürü ve toplumu etkileyecek olan dünya çapında geçerli değerler düzeni oluşturma süreci” dir. Başka bir görüşe göre, modernitenin doğrudan bir sonucu olan küreselleşme, modernitenin demokrasi, şehirleşme, rasyonalite, pazar ekonomisi vb. değerlerinin yönetim, medya, hukuk, **din** ve aile gibi kurumlar üzerinde yaptığı değişimlere işaret etmektedir. Buna göre küreselleşme, dünya çapında yaygınlaşan kapitalist ekonomiyi, bilim, teknoloji, sağlık, eğitim ve medya sistemlerini ifade etmektedir.²⁷¹

Küreselleşmeyi pek çok kalıba sokmak mümkündür. Sözlük anlamına bakıldığında küreselleşmenin bir metan, kültürün veya olayın dünyanın her yerine yayılması olduğu görülüyor. Ancak günümüze uygun olarak en doğru tanım; sanayileşmenin büyük güçler lehine gelişmesini ve bu yöndeki çıkarları gösteren süreçtir. Aslında sözlük anlamıyla oldukça adaletli bir süreç tanımlanıyor gibidir. Buna karşın bugüne dek yaşanan küreselleşme deneyimleri gösteriyor ki, bu süreç sadece çok uluslu şirketlerin hakim olduğu sistemi yürüten ülkelere fayda sağlamıştır. Küreselleşme deyince akla ilk gelen hâkim güç çok uluslu şirketler ve akla ilk gelen ülke şüphesiz ABD’dir.²⁷²

Ancak günümüzde bu şekilde olsa da sistem geçmişten bu yana böyle tek egemen gücün gölgesinde değildi. Yirminci yüzyılın başlarında ABD-Avrupa arasında kurulan güç dengesi yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde oyuncu değişikliği

²⁷¹ GÜNDÜZ, Şinasi: Küresel sorunlar ve Din, Ankara-2005, s.66-67.

²⁷² KOCA, Aybike: www.tusam.net/makaleler.asp?id=130&sayfa=42 - 26k – (20.09.2007).

ile sarsıldı. ABD sabit oyuncu olarak kalırken artık kutbun diğer tarafında Avrupa'dan çok daha “sert” bir duruş sergileyen Sovyetler Birliği vardı. Bu iki güç uzun yıllar diğer ülkeleri ve birbirlerini nükleer güçleriyle tehdit ettiler. Bu korkunun hâkim olduğu ve adına “soğuk” denilen savaştan yenilgiyle çıkan taraf ise Sovyetler Birliği oldu. Yüzyılın sonlarına gelindiğinde artık ne Sovyetlerden ne de birlikten bahsedilebilirdi. Dağılma süreci, Asya'nın ve genel olarak Avrasya'nın, küreselleşmenin içine düşmesine etki etti. Birlikten kopan en büyük parça olan Rusya, ABD'nin zengin ve güçlü şirketleriyle baş edemediği için olsa gerek, taraf olmak bir yana dursun yem olmaya başladı. Durumu kendi lehine çevirebilen ve bu sayede şimdi bile tek süper güç olan küreselleşme lideri ABD ve onun karşısında güç olmaya çalışan AB ve Rusya ise yeni hesaplar peşindedir.²⁷³

Bu hesaplar bağlamında diyebilirizki; Küreselleşme güçlü devletlerin din aracılığı ile nüfuz mücadelesine giriştikleri bir konuma gelmiştir. 1989'da Komünist Rusya'nın çökmesi ile Balkanlar ve Ortadoğu Ortodoksları üzerinde nüfuz mücadelesi yeniden başlamıştır. Bu mücadelenin tam ortasında ise tarihî konumu nedeniyle Fener Rum Patrikhanesi bulunmaktadır.

II. KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE BARTHOLOMEOS PATRİKLİĞİNDE PATRİKHANE'NİN GÜÇ ARAYIŞLARI

Patrik Dimitrios'un ölümünden sonra 22 Ekim 1991'de Kadıköy Metropoliti *Bartholomeos*(Dimitri Arhondoni) 270. Patrik olarak seçilmiş ve 2 Kasım 1991'de göreve başlamıştır. Bartholomeos, 1940 yılında Gökçeada da doğmuştur. 1961 yılında Heybeliada Ruhban Okulu'nu bitirmiştir. Athenagoras'ın sağladığı bursla, 1963-1968 yılları arasında *Pontifical Oriental Institute* (İtalya), *The Ecumenical Institute Bossey* (İsviçre) ve *University Of Munich*'de (Almanya) eğitim gördü. *The Oriental Institute of the Gregorian University*'de doktora yaptı. “*Kutsal Kanunların Kodifikasyonu ve Ortodoks Kiliselerin Şeriatı*” konulu tezini hazırladı ve doktor

²⁷³ KOCA, Aybike: www.tusam.net/makaleler.asp?id=130&sayfa=42 - 26k – (20.09.2007).

unvanını aldı. Türkçe hariç altı dili, Yunanca, Latince, Fransızca, İngilizce, İtalyanca ve Almanca'yı bilmektedir. Athenagoras tarafından *Archimandrite*²⁷⁴ makamına yükseltildi. 1973'te Alaşehir Metropolit, 1974'te Sen Sinod üyesi oldu. Athenagoras'ın ölümünden sonra Dimitrios'un kurduğu Patrikhane özel bürosunun başına getirildi. Ocak 1990'da Kadıköy Metropolitliği'ne atanıncaya kadar bu görevini sürdürdü.²⁷⁵

Bartholomeos, Patrikhane Özel Bürosu'ndaki görevi boyunca, kendisini manastıra kapatıp, ibadet eden bir ruhban olmadı. Özel görevi süresince çok faal olmuş ve uluslar arası toplantılara katılmıştır. 1968'den 1991'e kadar din adamından çok, Patrikhane'nin bir diplomatı gibi çalışmış ve uluslar arası örgütlerde görev almıştır. Ayrıca Doğu Kiliseleri Dini Kanunları Cemiyeti(*Society of Canon Law of the Oriental Churches*) adlı birliğin kurucu üyesi oldu. Bu birlikte başkan yardımcısı olarak görev yaptı. 1990'da "Ortodoks Diasporası" için oluşturulan "*Kutsal ve Büyük Sinod için Ortodokslar arası Komite*"nin başkanlığına getirildi. *The World Council of Churches*(Dünya Kiliseler Birliği)'de 8 yılı başkan yardımcılığı olmak üzere 15 yıl görev yaptı. 2 Kasım 1991'de Patriklik makamına gelince, yıllardır uluslararası toplantılarda edindiği tecrübe ve çevre birikimini kullanmaya başladı.²⁷⁶

Bartholomeos'un söylem ve eylemlerin anlamaktayız ki Fener Rum Patrikhanesi, 1991'den itibaren şu dört önemli hedefi gerçekleştirmek için açıkça çalışmaktadır.²⁷⁷

1. Ekümenik unvanını alarak, bin beş yüz-iki bin kişilik bir cemaatin azınlık kilisesinin dinî makamı olmaktan çıkarak, Vatikan benzeri özerk bir evrensel, siyasî-dinî makam haline gelmek.
2. 1971 yılında kapatılan Heybeliada Ruhban Okulu'nun yüksek okul kısmını açmak ve buraya yabancı öğrenci alabilmek.
3. Ayasofya'nın tekrar kilise haline getirilerek ibadete açılması.

²⁷⁴ Papazın bir üstü makamına denir

²⁷⁵ CHYRSSAVGIS, John, a.g.e., s.23; YILDIRIM, Uğur, a.g.e., s.134.

²⁷⁶ www.gulum.net/biyografi/bolumler.php?op=goster&id=3216 - 15k - (07.09.2007).

²⁷⁷ GÜNAY, Tuncer, a.g.e., s.257.

4. Patrik seçiminde Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olma zorunluluğunu kaldırtmak.

1991’de Ortodoks Patrikliği makamına gelen Bartholomeos, “*Ben modern biriyim, eski çağlardaki gibi manastıra kapanıp bütün gün dua mı edeyim? Barış için, dinî mesajlar vermek için temaslar yapıyorum*” şeklinde beyanat vererek amaçlarını gerçekleştirmek maksadıyla vazifeye başladı. İlk önce Ortodoks Birliği için girişimlere bulundu. 1992’de Fener’de kendisine bağlı Patrikler arası bir toplantı düzenleyerek, ortak ayin gerçekleştirdi. Hedefi Ortodoks dünyasının tek sesi olmaktı. Yine aynı yıl Edinburgh Dükü “*Philip*”i²⁷⁸ çevrenin korunması toplantısı adıyla Heybeliada Ruhban Okulu’nda ağırladı. 1992’de doğduğu yer Gökçeada’yı ziyaret etti. Birinci yılını Patriklik koltuğunda doldurunca, resmi yurtdışı gezilerine başladı. 1991-1992’deki kısa süre içerisinde Aynaroz ve Girit Metropolitlerini’ni ziyaret etti.²⁷⁹

Patrik 1993 yılında İskenderiye, Antakya ve Rusya Patriklikleri, Sırbistan, Yunanistan, Romanya ve Bulgaristan müstakil başpiskoposluklarını ziyaret etti. Yine aynı yıl İsveç Luther Kilisesi’ni, İsveç’te bütün İskandinav ülkelerinden sorumlu Ortodoks Kilisesi’ni, Roma Katolik Kilisesi’ni ve Alman Evangelik Kilisesi ile, Alman Başpiskoposluğu’nu ziyaret etti. Brüksel’de Avrupa Birliği Komisyonu Başkanı *Jack Delors*’un onuruna verdiği yemeğe katıldı. Buckingham Sarayı’nda kraliyet ailesine misafir oldu. Bartholomeos’un Fener Patrikhanesi’ni sıradan bir Türk kurumu olmaktan kurtarma girişimleri tabii ki bundan ibaret kalmayacaktı. Yıllardır planladıklarını gerçekleştirmek için hızlı temposuna sonraki yıllarda da devam etti. 1993 Temmuz’unda Fener’e bağlı 7 patrikliği İstanbul’da topladı. Toplantıyı Kudüs Patriği *Diadoros* protesto etti. Basına kapalı olarak sürdürülen toplantılar üç gün sürdü. Patriklerin kapalı kapılar ardında neyi tartıştıklarıysa halen meçhuldür. Zira toplantılar neticesinde Türkçe açıklama yapılmamıştır. Diğer bir

²⁷⁸ İngiltere kraliçesi’nin kocasıdır.

²⁷⁹ ÖZÇAMLİ, Mirat: www.benimblog.com/ORKUN/114214/31.Say%FD+Fener+Patri%F0ine+Dur+Denmeli.html - 17k - (07.092007).

ilginç nokta ise, bu toplantıya Yakovas²⁸⁰ gibi müstakil başpiskoposlukların da katılmasıydı.²⁸¹

Göreve geldikten sonra “Ekümenik Patrikhane Archonlar Biraderliği”(the *Brotherhood of Archons of The Ecumenical Patriarchate*)ni kurdu.²⁸² “**Archon**” eski Yunan ve Bizans’ta üst düzey askerlere verilen bir unvandır. Kilise dilinde ise Archon, üst düzey ruhbanlara verilen isimdir. Mesela İncil’i korumakla sorumlu ruhban veya kiliselerde şarap ve ekmek dağıtan ruhbanları bir masada toplayan kişi gibidir. Bartholomeos’un kurduğu “biraderlik” örgütü, bütün dünyadaki en üst seviye Ortodoks ruhbanları bir çatı altında toplamayı, bu şekilde de ekümenikliğin üst seviye ruhbanlar tarafından onaylanmasını sağlamayı, onlar arasında direkt olarak kabul görmeyi hedefliyor.²⁸³

Bartholomeos aslında Fener Patrikhanesi’ni ekümenik statüye kavuşturmaya çalışmaktadır. Yaptığı faaliyetler bunu açıkça göstermektedir. Patrikhane ve Bartholomeos’un **ekümeniklik** statüsünü kazanma yolunda yapılan çalışmaları şu başlıklar altında toplamak mümkündür;

- a. Dünya kamuoyu’nun dikkatlerini konuya çekmek için günümüz insanlığının en duyarlı olduğu konular tespit edilerek, “**din, bilim, çevre, hoşgörü, diyalog**” adı altında ve Fener Patrikhanesi’nin önderliğinde uluslar arası sempozyumlar düzenlemek.
- b. Bu sempozyumlarla çeşitli ülkelerden, din, bilim, siyaset, sanat, iş dünyasından uluslar arası şöhrete sahip kimselerin katılımını sağlayarak basın yoluyla dünya kamuoyunun ilgisini Fener Patrikhanesi’nin üzerine yoğunlaştırmak.
- c. Bu faaliyetlerin her safhasında, Fener Patrikhanesi’ni öne çıkarmak suretiyle, o makama ekümenik bir mahiyet atfederek, bunu dünya kamuoyunun şuur altına yerleştirmek.²⁸⁴

²⁸⁰ Amerikan Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu’dur.

²⁸¹ BAŞYURT, Erhan: [www.aksiyon.com.tr/yazdir.php?id=20652-20k-\(05.09.2007\)](http://www.aksiyon.com.tr/yazdir.php?id=20652-20k-(05.09.2007)).

²⁸² YILDIRIM, Uğur, a.g.e., s.134.

²⁸³ BAŞYURT, Erhan: [www.aksiyon.com.tr/yazdir.php?id=20652-20k-\(05.09.2007\)](http://www.aksiyon.com.tr/yazdir.php?id=20652-20k-(05.09.2007)).

²⁸⁴ KÜÇÜKOĞLU, Bayram, a.g.e., s.191.

- d. Diaspora aracılığı ile, Patriğin ekümenik olduğunu kabul etmesi için Türkiye'nin, Amerika ve AB tarafından baskı altında tutulmasını sağlamak.

Barholomeos, bütün faaliyetlerini bu sistem içinde yürütecektir. Patrik ekümenik patrik misyonunu gerçekleştirmek için hemen harekete geçmiştir. Her gittiği yerde kendisi dünya kamuoyuna ekümenik patrik olarak lanse ettirmeye çalışmıştır. Yaptığı her çalışma bu amaca yönelik olmuştur. Bartholomeos seçildikten sonraki ilk üç buçuk yılda 23 ülkeyi ziyaret etmiştir. Moskova'dan Etiyopya'ya, İngiltere'den Japonya'ya ve Küba'ya kadar birçok ülkeye gitmiştir. Gittiği her yerde Bizans İmparatorluğu'nun dinî lideri, devlet başkanı ve ekümenik patrik gibi unvanlarla karşılanmıştır. Bartholomeos, 19 Nisan 1994'te o güne kadar hep bir devlet başkanının açılış konuşmasını yaptığı Avrupa Parlamentosu'nda, devlet başkanı gibi karşılanmış, burada ekümenik patrik olarak takdim edilerek bir konuşma yapmış ve İstanbul'dan "*Kostantinapolis*" diye bahsetmiştir. Patrik demokratik ve laik olduğu iddia edilen Avrupa Parlamentosu'nda ayakta alkışlanmıştır.²⁸⁵ Bartholomeos, Avrupa Parlamentosu'nda bir temsilcilik açmayı planladıysa da sonradan bundan vazgeçmiştir.²⁸⁶

1994'te İstanbul'da yapılan "*Dünya Barışına Katkı*" adlı toplantı, İstanbul'da yapılmasına rağmen Patrik Bartholomeos, toplantı sonuç bildirgesinde İstanbul yazılmasına razı olmamıştır. Kostantinapolis yazılmasına da cesaret edilmemiştir. Orta bir yol bulunarak sonuç bildirgesi "*Boğaziçi Deklarasyonu*" adıyla yayınlanmıştır. Türkçe metinde tepkilerden korkularak Patrik için ekümenik sıfatı kullanılmamıştır. İngilizce metinde ise Bartholomeos için "*Ekümenik Patrik*" unvanı kullanılmıştır. Bu deklarasyonu İngilizce bilmeyen zamanın Diyanet İşleri Başkanı' da imzalamıştır.²⁸⁷

²⁸⁵ SOMUNCUOĞLU, Sadi, a.g.e., s.49.

²⁸⁶ GEDİKLİ, Yusuf: www.ufukotesi.com/yazigoster.asp?yazi_no=20020723-49k – (07.09.2007).

²⁸⁷ ALTINDAL, Aytunç, a.g.e., s.151-152.

Patrik Boğaziçi Deklarasyonu'nda İngilizce metinde ekümenik sıfatını kullanmış ve Türkiye'den bir tepki gelmemesiyle cesaretlenmiştir. Artık her gittiği yerde ekümenik sıfatını kullanmaya devam etmiştir. Bunun bir örneği de 1995 yılında *Patmos Adası*'nda düzenlenen "**Çevre ve Vahiy Sempozyumu**" adıyla yapılan toplantıdır. Toplantının başladığı gün yapılan törende Patmos Adası'nın Doğu Roma ve Yunanistan bayraklarıyla donatılması, Fener Rum Patriği'nin devlet töreni ile karşılanması, kendisini karşılayan Yunan askerlerini takdis etmesi, Patriğin çevre gibi herkesin duyarlı olduğu bir konuyu istismar ederek sempozyumla kendisinin ekümenik sıfatını gündeme getirme girişimi olarak değerlendirilmiştir. Zaten bu sempozyum'un sonuç bildirgesinde Patriğin adı "**Ekümenik Kostantinapolis Patriği**" unvanıyla yazılmıştır.²⁸⁸

Fener Rum Patriği Bartholomeos ile birlikte "Rahmi Koç," uluslararası silah tüccarı "Aga Han", "Dünya Yahudi Cemaatleri" temsilcileri, bir yığın Yunanlı çevre bilimci ve işadamlarından müteşekkil dört yüz kişilik bir heyet ile **20-28 Eylül 1997** tarihleri arasında "**Bilim ve Çevre Sempozyumu**" adıyla ve Karadeniz'i kurtaralım sloganı ile bir toplantı düzenlendi. Toplantıya Türkiye'den Mehmet Dülger de katıldı. ABD başkan yardımcısı *Al Gore* ve Çevre Bakanı *Tim Wirth* siyasî destek sağladı. Yaklaşık "**bir buçuk milyon dolarlık**" mali desteğini ise "**Dünya Bankası, BM, Çevre Programı ve Yunan Ticaret Bankası**" sağladı. Bu sempozyuma Rahmi Koç özel uçağını tahsis etti Bu heyetin Giritli bir armatör tarafından tahsis edilen süper lüks "**Eleftherios Venizelos**" adlı gemi ile yolculukları ayrı bir mesajdır. Yine THY'na ait iki uçak sempozyuma katılacakları yarı fiyatına Trabzon'a taşıdı.* Gemideki dört yüz kişi İstanbul'da devlet bakanı gibi karşılandı. Aynı grup Ayasofya ve Bizans eserlerini gezdikten sonra Patrikhane'ye gittiler. Daha sonra gemi Karadeniz'e doğru yola çıktı. Bu geziden maksat Karadeniz'i temizlemek değil Ortodoks dünyasına mesaj vermektir. O dönemde Türk-Ortodoks Patrikhanesi Başkanı olan **Selçuk Erenerol**, "**Bartholomeos'un niyeti Ortodoks dünyasının lideri olmaktır. Bu sempozyum da çevre kılıfı adı altında düzenlenmiş ekümeniklik**

²⁸⁸ (2)ÇELİK, Mehmet, a.g.e., s.137-138; ALTINDAL, Aytunç, a.g.e., s.154-155.

* Ayrıca geminin İstanbul ve Trabzon limanını kullanma parası olan 100 bin dolar Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in özel talimatıyla alınmamıştır.bkz. (2)ÇELİK, Mehmet, a.g.e., s.138-141.

zirvesidir” demiştir. Bu sempozyuma çok ısrarlı davetlere ve baskılara rağmen Vatikan temsilci göndermemiş, Rus Patriği Alexis katılmadığı gibi temsilci de göndermemiştir.²⁸⁹

Yine aynı dönemde Devletin resmi haber ajansı **Anadolu Ajansı**’nın haberine göre sempozyuma katılanlara Karadeniz’i **"Pontus Gölü"** olarak gösteren haritalar dağıtılmıştır. Bu haritada yer alan kentler Rumca isimlerle gösterilmiştir. Trabzon **"Trapezus"** olarak gösterilmektedir. Sempozyum’u düzenleyen komite tarafından dağıtılan programda Fener Rum Patriği ekümenik patrik olarak gösterilmektedir.²⁹⁰ Sempozyumun Trabzon bölümü yöre halkının düzenlediği protestolar sebebiyle yapılamamış olsa da, söz konusu heyet daha sonra Batum, Novorossisk, Yalta, Odesa, Köstence, Varna ve İstanbul limanlarını ziyaret etmiş, Odessa’da Fener Patriği Bartholomeos ile sempozyuma katılmayan Rus Ortodoks Patriği Alexis II görüşmüşlerdir. Bu tur 28 Eylül’de Selanik’te sona ermiştir. Gemi Yunan karasularında iki Yunan savaş gemisine karşılanmış ve Selanik limanına kadar eşlik edilmiştir. Burada Patrik, Yunanistan Cumhurbaşkanı *Stefanopulos* tarafından devlet töreni ile karşılanmıştır. Yunan Cumhurbaşkanı konuşmasında, *“Ortodoks Kilisesi’nin misyonunun sadece dinî geleneği korumak olmadığını, dünyevî sorunlarla da ilgilendiğini”* söylemiş, *“Patriğin, Birleşik bir Avrupa ve birleşik bir Ortodoks dünyası için verdiği mücadeleden”* övgüyle söz etmiştir.²⁹¹

Yunanistan Patrikhane’ye destekle yetinmeyip aynı zamanda Karadeniz’de Pontus Devleti’ni kurmak için açıktan açığa faaliyetlerde bulunmaktadır. Mesela Yunanlı yazar *Yorgo Andreanis*, 1997-98 yılları arasında bölgeye 46 kez gelmiştir. Köy köy dolaşp oradaki insanlara, *“siz Rumsunuz sizleri zorla Müslüman yaptılar”* diyerek yoğun propaganda faaliyetlerinde bulunmuştur.²⁹²

²⁸⁹ ÖZFATURA, M. Necati: www.zafersen.com/ - 2k, (02.09.2007); SOMUNCUOĞLU, Sadi, a.g.e., s. 50; (2)ÇELİK, Mehmet, a.g.e., s.138-141.

²⁹⁰ ÖZFATURA, M. Necati: www.zafersen.com/ - 2k, (02.09.2007);

www.diyalogmasali.com/modules.php?name=Sections&op=printpage&artid=57-8k, (07.09.2007).

²⁹¹ SOMUNCUOĞLU, Sadi, a.g.e., s.50.

²⁹² ÇEBİ, H. Yılmaz: Judasofya Ayasofya ve Patrikhane Üzerinden Oynanan Gizli Oyunlar, İstanbul-2006, s.181.

Fener Rum Patriği Bartholomeos'un ekümeniklik iddiaları "Avrupa Parlamentosu" tarafından destek görmektedir. Nitekim 24 Ekim 1996 tarihli bir kararlarında şu ifadelerle yer vermişlerdir. "*Avrupa Parlamentosu, dünyanın her tarafındaki milyonlarca Ortodoks Hıristiyan için Kostantinapolis'teki Patrikhane'nin önemini göz önünde bulundurarak, Türk yetkililerin Ekümenik Patrikhane'nin, korunması konusundaki yükümlülüklerinin farkında olarak, Ekümenik Patrikhane'nin ve diğer dinî yerlerin binalarının korunması ve gerekli önlemleri alması için Türk yetkililerine çağrıda bulunur.*"²⁹³ Burada dikkat çekilecek husus "İstanbul" yerine "Kostantinapolis" tabirinin kullanılmasıdır.

Bartholomeos 19 Ekim 1997'de ABD'ye gittiğinde Kongre üyelerinin de katıldığı bir askerî törenle karşılandı. Ayrıca hiçbir dinî lider ve yetkili olmadığı halde, ABD Başkanı Clinton, Yardımcısı *Al Gore*, Dışişleri Bakanı *Madeleine Albright*, Temsilciler Meclisi Başkanı *Newton Gingrich* gibi üst düzeyde ikili görüşmeler yapmıştır. Bir Türk Kurumu'nun başı olan Patriğin bu görüşmelerine ABD Büyükelçimiz Nüzhet Kandemir alınmamış, ABD Kongresindeki konuşması öncesinde "***Yeni Roma Patriği***" diye takdim edilmiştir. Burada Bartholomeos'a ABD Kongresi'nin en eski ve yüksek şeref madalyası olan "***Kongre Altın Madalyası***" verilmiştir. İlk kez 1776'da George Washington'a daha sonra da Edison, Winston Churchill gibi isimlere verilen bu madalya için aralarında *Rahibe Teresa*'nın da bulunduğu sadece 4 dinî isim seçilmiş, Bartholomeos beşinci kişi olmuştur. Bartholomeos, 21 Ekim 1997'deki madalya töreninde yaptığı açılış konuşmasının hemen başında Kongre üyelerine; "*siz yaklaşık 270 milyon Amerikalıyı, biz 5 milyonu ABD'de, yaklaşık 250 milyon Ortodoks Hıristiyan'ı temsil ediyoruz.*" diyerek, adeta Kongreden bile güçlü bir "**küresel patrik**" olduğu mesajını vermiştir.²⁹⁴

Patrik Bartholomeos, yaptığı ziyaretleri Yunan Hükümeti'nin katkıları ile yapmaktadır. Bu seyahatlerden biri de 2004 yılındaki Küba ziyaretidir. Bartholomeos, Küba'ya Yunanistan Milî Hava Yolu Şirketi "***Olympic Airways***" ile

²⁹³ KÜÇÜKOĞLU, Bayram, a.g.e., s.191-192.

²⁹⁴ SOMUNCUOĞLU, Sadi, a.g.e., s.50-51.

gitmiştir. Havana’da Küba Devlet Başkanı *Fidel Castro* tarafından askeri törenle karşılanan Bartholomeos, Castro’ya St. Andrew’in kutsanmış haçını hediye ederek şükranlarını sunmuştur. Çoğunluğu Rus, 2 bin Ortodoks’un yaşadığı Küba’da, Patrik 1959 yılından beri ilk kez restore edilen Ortodoks kilisesini açmıştır. Patriğin Yunan Hükümeti’nin yardımı ile yaptığı Küba çıkarması, Atina’da “*Rum patriğin ekümenik olma çabalarına katkı*” olarak değerlendirilmiştir. Patriğin ekümenik sıfatının kabul edilmesi için çabalayan Yunanistan, öyle görünüyor ki Bartholomeos’un Küba’ya gitmesini sağlayarak iki şeyi hedefliyordu. Bir yandan Fener Rum Patrikhanesi’nin uluslararası alanda tanınmasını ve evrenselleşmesini sağlarken, diğer yandan da bu yolla Küba ile ilişkilerini sağlamlaştıracaktır.²⁹⁵

Patrik, Yunanistan’la elbirliği içerisinde siyasî hedeflerini gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Burada dikkat çeken en önemli hususta, Patriğin bu seyahatleri yaparken Türk Hava Yolları’nı değil de, Yunan Millî Hava Yolları’nı kullanmış olmasıdır. Bartholomeos’un ulaşmak istediği asıl hedef, Osmanlı döneminde hitap ettiği alandan daha fazla yönetim alanına sahip olarak bütün Ortodoksların lideri olmak ve dinî yada resmi olarak gerçekleşmesi mümkün olmayacak ekümenik sıfatına bir resmiyet kazandırmaktır.

Patrikhane’nin Bartholomeos’la gündeme gelen bir diğer girişimi ise, “*Cross TV*”dir. Türkçesi “*Haç TV*” olan bu televizyonun, İskenderiye’den Moskova’ya kadar geniş bir alanda yayın yapması düşünülmüyor. Böylece Ortodoksların yaşadığı geniş bir kitleye ortak yayın imkanı elde edilmiş olacaktır.²⁹⁶ Patrik bu sayede kendi propagandasını daha rahat gerçekleştirmeyi ve dünya Ortodoksları üzerindeki nüfuzunu artırmayı planlıyor.

Bartholomeos, Ortodoks dünyasında kendisine karşı en güçlü rakibi olarak gördüğü, Rus Ortodoks Kilisesi’nin yetki alanını sınırlamak gayesiyle Bulgar, Makedon ve Arnavut Kiliselerini etki altına almaya çalışmıştır. Bu amaçla 5 Haziran

²⁹⁵ [http://www.hurriyetim.com.tr/haber/o,,sid-1,\(02.09.2007\);](http://www.hurriyetim.com.tr/haber/o,,sid-1,(02.09.2007);)

[http://www.diyalogmasali.com/modules.php?name=News&file=article&sid=37,\(07.09.2007\).](http://www.diyalogmasali.com/modules.php?name=News&file=article&sid=37,(07.09.2007).)

²⁹⁶ BAŞYURT, Erhan: [www.aksiyon.com.tr/yazdir.php?id=20652-20k-\(05.09.2007\).](http://www.aksiyon.com.tr/yazdir.php?id=20652-20k-(05.09.2007).)

2002’de Balkanları kapsayan bir “Çevre Sempozyumu” daha düzenledi. Arnavutluk’tan başlayıp Vatikan’a değin süren bu sempozyum, Patriğin planladığı beşinci sempozyum olmuştur. Sempozyumda dünyanın en büyük çevre ödülleri arasında biri olan “**Sophie Ödülü**”nü alan Patrik, aynı yıl “Amerika’nın Sesi Radyosu” tarafından “**Yeşil Patrik**” olarak ilan edilmiştir.²⁹⁷

Patrikhane ve Bartholomeos’un diğer bir politikasının ABD ve AB’de kendisini daima hakları çiğnenen bir azınlık gibi gösterme çabaları olduğunu söylemiştik. AB 2002 ilerleme raporunun yayınlanmasından önce AB Komisyonu başkanı *Prodi* ile görüşen Bartholomeos, 2003 raporundan 1 ay önce -Eylül 2003- Türkiye’yi bir raporla şikayet etmiştir. Türkiye’deki Ortodoks cemaatinin sorunlarını içeren bu raporda “*azınlıkları tasfiye amacı güden politika izleniyor.*” iddiasında bulunan Patrik, Türkiye’nin Lozan’ın taraf olduğu azınlıklarla ilgili maddeleri hiçbir zaman tam olarak uygulamadığını öne sürmüştür.²⁹⁸

Bartholomeos’un girişimleri sonucunda AB’nin 2003 ilerleme raporu, bu konudaki en kapsamlı rapor olmuş, bu raporda Hıristiyan kiliselerin özellikle sahip oldukları gayrimenkullerle ilgili olarak zorluklarla karşılaşmaya devam ettikleri, Heybeliada Ruhban Okulu’nun 1971 yılında kapatılmasından beri bir gelişme olmadığı ve çeşitli kiliselerin hukukî statülerini kabuldeki eksiklik dile getirilmiştir. Ayrıca dinî kitapların ithalatında serbestliğin yanı sıra, ilk kez Fener Rum Patriği’nin ekümenik sıfatı gündeme getirilmiştir. Yine Türkiye’nin Lozan antlaşmasında tanınan azınlık hakları dışında başka azınlık tanımayarak, Avrupa Konseyi’nin “*Azınlıkların Korunması Çerçeve Anlaşması’nı*” imzalamadığının üzerinde durulmuştur.²⁹⁹

Bunun yanında dikkat çeken en önemli husus ta son yıllarda Patrikhane’nin ziyaretçi akınına uğramasıdır. Ülkemize gelen hükümet başkalarının tamamına yakını Patriği ziyaret etmektedir. Gazeteci yazar Aytunç Altındal, Almanya

²⁹⁷ YILDIRIM, Uğur, a.g.e., s.187.

²⁹⁸ SOMUNCUOĞLU, Sadi, a.g.e., s.55.

²⁹⁹ ATO, İçimizdeki Haçer Fener Patrikhanesi , s.32.

Cumhurbaşkanı Johannes Rau'nun Türkiye'ye gelişinde Fener Patrikhanesi'ni ziyaret etmesine dikkat çekerek, son yıllarda Türkiye'ye gelen tüm devlet başkanlarının Patrikhane'yi ziyaret edip kutsanmalarının anlamlı olduğunu vurgulayarak şöyle demiştir:

“Patrik sanki Türkiye’de iki devlet başkanı varmış gibi bir tutum içindedir. Başta Clinton olmak üzere kendisi de devlet başkanı sıfatıyla gelenleri kendi sarayında ve tahtında karşılıyor. Bu taht kavramını ben uydurmadım. Patrik resmî belgelere Kostantinapol’daki tahtın temsilcisi olduğunu belirterek imza atıyor. Patrik Alman Devlet Başkanı’na bir nişan verdi. Laik Türkiye Cumhuriyeti’nde bir Türk vatandaşının başka bir devletin temsilcisine dinî nişan vermesi yasaktır. Patriğin verdiği nişan “Aziz Andrew Haçı”dır. Çok anlamlı bir haçtır. Hıristiyan âleminde çok kutsal bir değeri vardır. Hıristiyanlık inancına göre; Aziz Andrew, İsa’nın ilk havarisidir. Ve bizzat İsa tarafından Anadolu’yu Hıristiyanlaştırmakla görevlendirilmiştir. Şu yaşananlara bakıp Patrikhane’nin Türkiye’de devlet içinde devlet olduğunu söylemeden geçemeyeceğim.”³⁰⁰

Patrikhane’nin en önemli amaçlarından birisi de Ayasofya Camii’ni kiliseye dönüştürme faaliyetleridir. Fatih Sultan Mehmet’in İstanbul’u fethettiği sırada Bizans Kilisesi’nin merkezi durumunda olan Ayasofya, Fatih tarafından (fethin bir nişanesi olarak) camiye çevrilmiştir. Bizans’ı kurma özlemi içinde olan Patrikhane bu açıdan Ayasofya’yı kiliseye çevirme arzusundan hiçbir zaman vazgeçmemiştir. Patrikhane bu konuda AB’nin tam desteğini almaktadır. Bartholomeos’un girişimleri neticesinde Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi’nin 27 üyesi tarafından bir önerge verilmiştir. Ayasofya’nın kilise yapılarak Fener Patrikhanesi’ne teslim edilmesi istenen önergede; “*AB’nin Yeni Roma İmparatorluğu’nun ihya edilmesini hedef aldığı, Ayasofya’nın Türkler tarafından gasp edildiği, katliamlar yapılarak camiye çevrildiği, Ayasofya’nın Hıristiyan dünyasınca vazgeçilmez bir mabet olduğu*” hususları gerekçe gösterilmiştir. Önergenin AKPM büro toplantısında reddedilmesi

³⁰⁰ALTINDAL,Aytunç:www.diyalogmasali.com/modules.php?name=Sections&op=printpage&artid=57 - 8k, (05.09.2007).

de bir şey ifade etmemektedir. İleriki zamanlarda devamlı olarak gündeme gelmesi muhtemeldir.³⁰¹ Ayrıca Ayasofya'yı Bizans Kilisesi yapmak isteyen Yunanlı işadamları bu gayeyle Moskova'da "**Ortodoks Bank**" adıyla bir dernek kurmuşlardır. Yine bu amaçlarına ulaşmak için UNESCO örgütü çeşitli vesilelerle alet edilmeye çalışılmaktadır.³⁰² Sadece bizim değil, bütün İslam aleminin gözbebeği olan Ayasofya Camii'nin fetihle can veren aziz şehitlerimizin ruhuna hürmeten cami olarak kalması büyük önem arz etmektedir.

Fener Rum Patrikhanesi'nin amaç ve hedefleri ortada olmasına karşın Türkiye'deki bazı tanınmış simalar Patrikhane'nin ekümenik iddialarını ve Heybeliada Ruhban Okulu'nun açma gibi isteklerini bilinçli veya bilinçsiz olarak desteklemektedirler. Bunlardan birisi Koç Holding Şeref Başkanı Rahmi Koç'tur. Rahmi Koç hem Patrikhane'nin düzenlemiş olduğu sempozyumlara özel uçağını tahsis ederek kendisi de katılmış, hem de Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılması ile ilgili bir söyleşide şöyle demiştir: "*Biz ne dersek diyelim Fener Rum Patriği Bartholomeos'u tüm dünya ekümenik olarak tanıyor. Ben de Patriği, Papa ile bir tutuyorum. Papa İtalya'ya ne getiriyorsa Patrik'te Türkiye'ye onu getirebilir.*"³⁰³

Bartholomeos'un küreselleşme sürecinde yapmış olduğu bu yoğun faaliyetlerin asıl amaçlarının neler olduğunu, Patriğin Yunan Gazetesi *Elefterotopia*'ya verdiği özel röportajdan anlayabiliriz. Bu röportaja göre Patriğin istekleri şöyledir:

- Patrikhane'nin ekümenikliği Türk Hükümeti tarafından tanınmalıdır.
- Heybeliada Ruhban Okulu yeniden açılmalıdır.
- Patrikhane'nin hukukî varlığı tanınmalıdır.
- Patrikhane ve Rumların mülkleri garantilenmelidir.

³⁰¹ Patrikhane ve Avrupa'nın Ayasofya'yı kilise yapma istekleri yeni değildir. 2 Ocak 1918 tarihli bir konuşmasında İngiltere Başkanı Lloyd George "İstanbul özellikle Doğu dünyası'nın kozmopolit ve milletler arası bir şehridir. Ayasofya (ki 900 yıl önce bir Hristiyan kilisesi idi.) tabiatıyla eski hüviyetine iade edilecektir." demiştir. Yine bu amaçla İstanbul'un işgali sırasında Patrikhane'nin örgütlemesi ve Fransız taburu'nun hazır bulunduğu bir gece baskısıyla Ayasofya kiliseye çevrilmek istenmiştir. Bu girişim son anda önlenebilmiştir. KÜÇÜKOĞLU, Bayram, a.g.e., s.186,195.

³⁰² SOFUOĞLU, Adnan, a.g.e., s.216.

³⁰³ <http://www.kupas.net>, (07.09.2007).

- El konulan Vakıf statüsü değiştirilmelidir.
- Büyükada yetimhanesi geri iade edilmelidir
- Balıklı Rum Hastanesi'nin üzerindeki yüksek vergi kaldırılmalı ve tekrar azınlık kurumu olarak tanınmalıdır.
- Azınlığın kurum binalarında, yönetim kurulları seçimlerinde zorluk çıkaran yeni yasa kaldırılmalı ve seçimler azınlığın gelenek ve göreneklerine göre yapılmalıdır.
- Yabancı ülke vatandaşı kilise mensuplarına, Türkiye'de oturma izni verilmelidir.
- Patrik seçimi bütün dünyada bulunan metropolitler arasından yapılmalı ve sonradan Türk vatandaşlığı verilmelidir.
- El konulan kilise ve mülkler geri verilmelidir.³⁰⁴

Patrikhane Türkiye sınırları içinde bulunan Rumların dinî kurumudur ve azınlık statüsündedir. Gerek Patrik gerekse kendisine bağlı metropolitler ve Sen Sinod üyeleri, ancak Türk vatandaşı olan ruhanîler arasından seçilmelidirler. Hatta yetkili kurullar (Sen Sinod Üyeleri) hükümetin tasvip etmediği kişileri Patrik olarak seçemezler. Fakat buna rağmen Bartholomeos ekümenikliği tanıtmaya, kabul ettirme yönündeki çalışmalarının en önemli adımlarında birisini gerçekleştirmek için, Mart 2004 başında şimdiye kadar yapılmadık bir girişimle 12 kişilik Sen Sinod üyesinin 6 tanesini yabancı ülke vatandaşlarından seçirmiştir. Bunların Türk vatandaşı olması gerekirken, yerine biri Amerika Başpiskoposu *Demetrios*, biri İngiltere Başpiskoposu *Gregorios*, iki Yunanlı Metropolit ile Yeni Zelanda ve Finlandiya'nın Metropoliti olmak üzere 6 eski Başpiskoposu atamıştır.³⁰⁵ Bu faaliyet, Patrik Sen Sinod Meclisi üyeleri arasından seçildiğine göre, ileride yabancı uyruklu bir kişinin Patrikhane'nin başına geçebileceği anlamına gelmektedir³⁰⁶

³⁰⁴ <http://www.sinanoglu.net/modules.php?name=News&file=article&sid=810>, (07.09.2007).

³⁰⁵ TUNÇ, Orhan: www.doguturkistan.net/modules.php?name=News&file=print&sid=1694 - 13k - (02.09.2007).

³⁰⁶ UZUN, Tayfun: AB Türkiye İlişkileri, Katılım Ortaklığı Belgesi: Lozanı Delme Girişimi-2: Fener Rum Patrikhanesi'nin AB Destekli Ekümeniklik İddiaları, s.3.

Bartholomeos, ABD ve AB'nin desteğini alarak bütün Ortodoksların lideri olmayı hedeflemektedir. Fener Rum Patrikhanesi'nin başının “**Ekümeniklik**” iddiasını Türkiye'nin kabul etmesi mümkün görünmemektedir. Buna rağmen Patrik kendini her fırsatta ekümenik patrik ilan etmekte ve dünya Ortodokslarının başı olduğunu açıklamaktadır.³⁰⁷ Gayrı resmî olarak ekümen veya cihan patrikliği sıfatını kullanan Patrik, bütün girişimleriyle bu sıfatını resmîyete dökerek uluslararası bir dinî kurum statüsü elde etmek istiyor. Fener Patrikhanesi'nin yaptığı bütün bu girişimler, Türk dış ve iç politikası adına riskler taşımaktadır.

II.1. PATRIKHANE'NİN “VATIKANLAŞMA” MACERASI VE KAYNAKLARI

Çift başlı dünya düzeni istemeyen ABD, Rusya'nın yıkılması ile “Yeni Dünya Düzeni” adıyla tek başlı bir dünya oluşturmaya çalışmaktadır. Yeni oluşacak bu dünya düzeninde eski gücü olmasa da hala çekindiği Rusya'nın etkisini kırmak ve Ortodokslar üzerinde nüfuz elde etmek için Fener Rum Patrikhanesi'ni bir araç olarak görmektedir. Bunu gerçekleştirmek içinde Patrikhane'yi Vatikan gibi bir devlet haline getirmeyi amaçlamaktadır. Patrikhane'de ekümenik olma isteği ile bu işe gönüllü olarak evet demektedir. İstanbul'da Ortodoks dünyası için yeni bir Vatikan yaratmayı hedefleyen Patrikhane, 5 aşamalı bir strateji izlemektedir.

Birinci Aşama:

Türkiye Cumhuriyeti Kanunları'nın vesayetinden ve engellemelerinden kurtulmak: Bilindiği gibi Fener Rum Patrikhanesi, Lozan Antlaşması gereğince azınlık statüsündedir. Dolayısıyla Patrik ve kendisine bağlı 12 metropolit ancak Türkiye vatandaşı olan ruhanîler arasından seçilebilir. TC hükümetlerinin uygun

---

³⁰⁷ KUMKALE, Tamer: www.oncevatan.com.tr/ADetay.asp?Yazar=5&yz=6396&sayfa=15 - 65k- (08.09.2007).

görmediği, onaylamadığı herhangi bir ruhanî bu göreve aday bile gösterilemez. Fener Rum Patrikhanesi'ne Vatikan statüsü verme düşüncesinde olanlar, ilk aşama olarak TC kanunlarının vesayetinden kurtulmalarının gerektiğine inanmaktadırlar. Bunun için de Patrikhane'ye ekümeniklik sıfatını vermek yeterlidir. Türkiye bunu tanıdığı anda artık Patrikhane'yi kontrol edemeyecektir.³⁰⁸

İkinci Aşama:

“Sur içi İstanbul”un Patrikhane'nin ekümenik damgası altında eski Kostantinapolis olarak yeniden ihyası: Patrikhane, Türk ve Rum işadamlarının satın alarak “Azınlık Vakıfları”na, onların da Patrikhane'ye hibe ettikleri gayrimenkullerle, bu düşüncenin altyapısını önemli ölçüde gerçekleştirmiştir. İstanbul'u sorunlarından kurtarma gibi projelerle de “Sur içi İstanbul” esas şehirden ayrılır, kültürel ve dini çehresi öne çıkarılırsa, Vatikan'a giden yolda çok büyük bir merhale kat edilmiş olacaktır. Zira BM, AB, UNESCO ve Dünya Kiliseler Birliği gibi kuruluşların parasal yardımıyla şehrin eski Bizans ve Hıristiyan çehresi ön plana çıkarılmaya çalışılacaktır. Mülkiyetine sahip olduğu çevre araziye yerleşime kapatarak kendi kontrolüne almaya çalışacaktır.³⁰⁹

Üçüncü Aşama:

Hıristiyan ülkelerin İstanbul'da dini ataşelikler açmaları. Ankara'da büyükelçilikleri bulunan tüm Hıristiyan ülkeler, Patrikhane civarında yani Kostantinapolis'de birer “dinî ataşelik” açacaklardır. Bunlar, bir süre sonra Vatikanlaşacak, istikbaldeki devletin büyükelçilikleri olacaklardır.³¹⁰

Dördüncü Aşama:

BM, AB ve UNESCO gibi uluslararası kuruluşların surlar içindeki tarihî Kostantinapolis'i “Açık Şehir” haline getirerek, Türkiye'nin hükümrancılık hakkını tartışmaya açmaları: Diğer üç aşama gerçekleştiği andan itibaren Türkiye artık gelişmelerin önünü alamayacaktır. Başta BM, AB, UNESCO, Dünya Kiliseler Birliği

³⁰⁸ (2)ÇELİK, Mehmet, a.g.e., s.158-160.

³⁰⁹ ATO, a.g.e., s. 12-14.

³¹⁰ www.serpek.com/?p=200 - 102k - (08.09.2007).

vb. birçok uluslararası kuruluş, tarihî Kostantinapolis'in restorasyonunda katkı sahibi olacaklardır. Şehrin Bizantinist ve Hıristiyan karakteri ön plana çıkarılacaktır. Sonuç olarak şehir bu haliyle dünyaya açık bir ortak metropol haline getirilecek, dinî ateşelikleriyle, kültür mozayığı ile artık bir Türk şehri değil, şimdilik sembolik de olsa 250 milyonluk Ortodoks dünyasının kalbi olacaktır.³¹¹

Beşinci Aşama:

Bizans'ın resmen kuruluşu: Bu safhada ekümenik bir Patrikhane'nin önderliğinde Bizans yeniden ihya edilmiş olacak, önce İstanbul'un tamamı, kademeli olarak da boğazların Avrupa yakasındaki topraklarımız elimizden çıkacaktır. Ekonomik darboğazlarla boğuşan, dış baskı ve ambargolarla bunalan, PKK terör örgütü ve sözde dost komşularıyla boğuşan bir Türkiye bu safhada dünyayı karşısına alamayacaktır. Bu mücadelede hiçbir yerden destek de bulamayacaktır.³¹²

ABD Fener Rum Patrikhanesi'ni ekümenik yaparak, dünya hâkimiyeti hedefinde kullanacağı Vatikan benzeri bir araç haline getirmek istiyor. Fener Patriği, ekümenik olunca etkisi bütün Ortodoks âlemine yayılacak ve başta Rusya olmak üzere bütün Ortodoks ülkelerinde etkili olan, ve ipleri Washington'un elinde olan çok yaygın bir örgüt haline gelecektir. Bunu yaparken İstanbul'un tarihî yarımadası tıpkı Vatikan gibi Ortodoks Patrikhanesi'nin egemen olacağı bağımsız bir devlete dönüştürülecektir. Niyetin bu olduğu her geçen gün zaten artık ayan beyan bir hale geliyor. "Türkiye Markası Projesi"nde de³¹³ aynı hedef dile getiriliyor.³¹⁴

Bu amaçlarla ilgili ilk proje, 1995 yılının sonunda ortaya atıldı. Günlerce bazı medya gruplarınca İstanbul'un sorunları adıyla, "Megaköy"ün kurtarılması için

³¹¹ ATO, a.g.e., s. 12-14; www.serpek.com/?p=200 - 102k - (08.09.2007).

³¹² (2)ÇELİK, Mehmet, a.g.e., s.158-160.

³¹³ İstanbul'da Dünya Gazeteciler Birliği WAN'ın, NATO toplantılarının ve Eurovision şarkı yarışmasının yapılmasının hatta Marmaray projesi'nin de aynı çerçevede değerlendirilmesi gerektiği gibi görüşlerde mevcuttur. Fakat Türk Milleti'nin geleceğini kolaylaştıracak bu tür projeleri bu kapsamda değerlendirmek doğru olmasa gerektir. Patrikhane'nin faaliyetlerine karşı uyanık olmak koşuluyla İstanbul'un dünyanın en güzel şehri olması için çaba harcanması gerekmektedir. Bunu yaparken İstanbul'un İslamî kültürü ön plana çıkarılmalıdır. Kabuğuna çekilmiş, teknolojik gelişmelerden uzak bir ülke değil, ayakta dik duran bir Türkiye hedeflenmelidir.

³¹⁴ habervatan.com/detay.asp?hid=4739 - 76k - (08.09.2007).

çareler aranmıştır. Basında yer aldığına göre bu proje ABD’li uzmanlarca hazırlanmıştır.³¹⁵ Bu projeye göre İstanbul şu şekilde üçe bölünecekti;

- Anadolu Yakası: Tamamen yerleşim birimi olacak.
- Surlar İçindeki İstanbul: Tarihî ve kültürel İstanbul olacak.
- Surlar Dışındaki İstanbul: Sanayi, yerleşim ve iş merkezlerinden oluşacak.

Bu projeye göre surlar içindeki tarihî İstanbul, yani Kostantinapolis, bir dünya kültür şehri olacaktı. Bu proje ile adeta bir açık hava müzesi haline gelecek olan surlar içindeki tarihî Kostantinapolis’in en belirgin özelliği, “Bizans” olarak ortaya konacaktır. Ekümenik bir Patrikhane’nin böyle bir dekora ne kadar yakışacağını tahmin etmek hiçte zor olmayacaktır.³¹⁶

Patrikhane, bütün Ortodoks dünyasının tek merkezi olma isteğini, Vatikan benzeri bir konuma kavuşarak elde etmek istemektedir. Bu amaçla Lozan’a göre genişletilmesi söz konusu olamayacak Patrikhane’nin çevresindeki toprakları artırmaya çalışarak daha geniş bir merkez elde etmeyi amaçlıyor. Bu şekilde topraklarını genişletmek suretiyle nihai olarak sur içinde, Eski İstanbul’da bir devlet kurmayı hedefliyor. Bu amaç doğrultusunda Türk vatandaşı Rum azınlıklara yüksek fiyatlarla aldırıldığı çevre arsaları, daha sonra hibe ettiren Patrikhane, Balat’taki 9 bin 744 metrekarelik mülkünün, 4 bin 223 metrekaresini bu yolla elde etmiştir. Daha ilginç bu işe 1941 yılında başlanmış ve son yıllarda hız verilmiştir.³¹⁷

Patrikhane, Haliç ve Balat civarındaki topraklar, *Ersin Kalkan* isimli “Fener Gönüllüleri Derneği” Başkanlığı’nın yanı sıra UNESCO danışmanı da olan biri aracılığı ile alınmaktadır. 20 yıldır Fener’de Hazine’ye ait bir binada işgalci olarak oturan bir kişi Başbakanlığa gönderdiği ihbar mektubunda, Fener Gönüllüleri Derneği kurucularının kendisini oturduğu binayı boşaltmaya zorladığını bildirmiştir. Mektupta, bu kişilerin Rum Patrikhanesi yakınındaki evleri ucuza satın alıp vekaletle başkalarına sattığını ihbar etmiştir. Bölgede oturanları kandırıldığı iddia edilen dernek üyelerinin şahsi servetlerinin bir yıl içinde milyarlarca liranın üzerine çıktığı ifade

³¹⁵ Bu proje dönemin Başbakanı Tansu Çiller tarafından da basına açıklanmıştır.

³¹⁶ (2)ÇELİK, Mehmet, a.g.e., s.146-147.

³¹⁷ BAŞYURT, Erhan: www.aksiyon.com.tr/yazdir.php?id=20652 - 20k – (05.09.2007).

edilmiş, ihbar üzerine yapılan ilk incelemelerde, durumun İstanbul Emniyet'i ile Fatih Cumhuriyet Savcılığı'na bildirilmesi kararlaştırılmıştır. İhbar, incelemeleri daha büyük bir iddiaya taşıdı. Buna göre evler, Türkiye'den göçmüş olan Rumlar adına alınıyordu. Ayrıca Türkiye'nin AB'ye üye oluşu sürecinde, Patrikhane'nin bulunduğu bölgenin ileride Vatikan gibi dinî bir merkez haline getirilmesinin altyapısı hazırlanıyordu.³¹⁸

Bu bölgenin emlaklarını alan kişinin UNESCO danışmanı olması dikkat çekicidir. Fener, Balat ve Zeyrek semtleri UNESCO tarafından “Dünya Kültür Mirası”na dahil edilmiştir. UNESCO, 1978'den itibaren kültür kavramının sosyal bilimlerdeki tanımını yerine antropolojideki tanımını esas almaya başlamıştır. Bu çerçevede UNESCO ilgisini etnik kültürlerle çevirmiştir. Bu da ileride Patrikhane'nin bu bölgenin Rumlara ait olduğu iddiasına zemin olacağı anlamına gelmektedir. Aslında bu durum Amerika ve Avrupa'nın küreselleşme süreciyle etnik ayrılıkçılığı kışkırtma politikaları ile uyumludur.³¹⁹

Bugün Patrikhane, Lozan'a göre ne vakıf, ne de dernek statüsü taşıyor. Türkiye'de herhangi bir ibadet yeri ile aynı konumda ve aynı hükümlere sahiptir. Buna göre Patrikhane'nin çok fazla gelirinin olmaması gerekiyor. Öyleyse dünyanın dört bir tarafına pahalı seyahatler gerçekleştiren Patrikhane'nin **“para kaynakları”** nereden gelmektedir? Ayrıca Patrikhane etrafında yüksek meblağlarla aldırıldığı yerlerin parasını nereden bulmaktadır? Patrikhane, yaptığı uluslar arası faaliyetlere ve topraklara ait paraları Yunanistan, ABD, Kanada ve Avustralya'dan “bağış”(?) olarak almaktadır. Ayrıca Türkiye'deki Rum vakıfları ile, Patrikhane'nin Yunanistan'daki gelirleri de bunlara ekleniyor. Bağlar ve şaraplardan elde edilen gelirler, âyinlerde mum satışlarından elde edilen bütün gelirler Patrikhane'ye akıyor.³²⁰

³¹⁸GEDİKLİ,Yusuf:kutsalkitaplar.net/.../index.php?option=com_content&task=view&id=1295&Itemid=853 - 53k – (03.09.2007).

³¹⁹GEDİKLİ,Yusuf:kutsalkitaplar.net/.../index.php?option=com_content&task=view&id=1295&Itemid=853 - 53k – (03.09.2007).

³²⁰ÖZÇAMLI,Mirat:www.benimblog.com/ORKUN/114214/31.Say%FD+Fener+Patri%F0ine+Dur+Denmeli.html - 17k – (02.09.2007).

Patrikhane'nin diğ er önemli gelir kaynağı “**L100**” denilen kuruluştur. ABD merkezli bu kuruluşun adının açılımı “Liderlik 100”dür ve başında *Dimitrios Antokis* isminde bir Rum vardır. Bu vakıf tümüyle bir Yunan-Ortodoks kuruluşudur. 1984'te Ortodoksluk inancı ve Yunan vizyonu ile kuruldu. Bugün 700 üyeye ve 50 milyon doları aşkın bir servete sahiptir. Bu vakıfa üye olabilmek için 100 bin dolar bağışlamak gerekiyor. L100 öncelikli olarak din eğitime önem veriyor. L100 ile Amerikan Ortodoks Kilisesi iç içe geçmiş ilişkilere sahiptir. Başpiskopos vakfın her adımında var. Amerikan Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu *Demetrios* 21-25 Ocak 2004 tarihleri arasında gerçekleştirdiği Küba ziyaretine Bartholomeos'u da davet etmiştir. Bartholomeos Amerika'ya her gittiğinde ekümenik patrik sıfatı ile *Demetrios*'la bir araya geliyor. İşte Patrikhane'nin en büyük gelir kaynaklarından biri, Başpiskoposla iç içe olan bu L100 kuruluşudur.³²¹

Patrikhane'nin mali denetimi, maalesef 1967 yılından beri İstanbul Defterdarlığı tarafından hiç yapılmayıp askıya alınmıştır. Böyle olunca rahat bir harcama ve para transfer etme imkanı doğmuştur. Yetkililerin uluslararası kamuoyundan gelecek baskıları göğüslemekte kararlı davranmamaları, Patrikhane konusunda araştırma yapacak bürokratların elini kolunu bağlarken, resmi bir emir verilmediği için de hiçbir ciddi araştırma yapılmamıştır. Yine aynı sebeple bu güne kadar İçişleri, Emniyet, Tapu Kadastro, Defterdarlık gibi ilgili birimler bir araya gelerek bir araştırma düzenleyememişlerdir. Bu anlamda ilgili kurumlar tarafından Patrikhane'nin para kaynaklarının denetlenmesi ve nereden alındığının sorulması gerekmektedir.³²²

III. EKÜMENİKLİĞİN TARİHSEL SINAMASI

Doğu bloğunun çökmesi ve küreselleşme süreciyle beraber dinî değerlerin toplumlar nezdinde yükselişe geçmesi, dinin dünya siyasetinde öneminin artıp daha

³²¹ TAŞ, Aydın: <http://www.siyasetname.com/index3.asp?yid=1&yzt=Aydyntaş&mklid=1>, (08.09.2007).

³²² BAŞYURT, Erhan: www.aksiyon.com.tr/yazdir.php?id=20652 - 20k - (05.09.2007).

belirgin bir araç olarak kullanılması, Türkiye’de hem Rum Patrikhanesi’ni hem 1971’de kapatılmış olan Heybeliada Ruhban Okulu’nu (HRO) gündeme taşımıştır. Özellikle 90’lı yılların başından itibaren Türkiye’nin AB üyesi olmak için çabalarını artırmasının yanı sıra, Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla Rusya’nın Ortodoks Kiliseler ile yakından ilgilenmeye başlaması, Rum Patrikhanesi ve buna bağlı olarak HRO’nun ABD’nin gözünde stratejik öneminin artmasına, Patrikhane ve onun bünyesindeki kurumlara eskisine oranla daha fazla ilgi duyulmasına yol açmıştır. Buna karşın AB’nin doğrudan bir koşul olmasa da, son yıllarda hemen her fırsatta telaffuz ederek ve ilerleme raporlarında yer vererek, Türkiye’den HRO’yu yeniden açmasını istemesi, sorunun göz ardı edilemeyecek bir boyutta olduğunun bir göstergesidir.³²³

III.1. HEYBELİADA RUHBAN OKULU VE PATRİKHANE

19. yüzyılın başlangıcıyla birlikte ulusçu akımlar Ortodoks coğrafyasında etkili olmaya başladı. Patrikhane çeşitli Ortodoks uluslar arasında dinî birliği muhafaza etmek amacıyla teolojik konularda türdeşliği sağlayıcı çözümler aramak durumunda kaldı. Patrikhane’nin bilgili elemanlara ihtiyacı vardı. Patrikhane kendi ruhbanlarını yetiştirmek amacıyla ilahiyat okulunu yeniden kurmak istemiştir.³²⁴

Bu amaçla Heybeliada’nın Ümit tepesi üzerinde 16.936 metrekarelik bir alan üzerinde 809 yılında yapılmış olan Despotlan Manastırı seçilmiştir. *IV. Germanos* döneminde, 1772 yılında manastıra küçük bir okul kurulmuştur. Okulun kuruluşu sırasında bazı vatandaşlar kurulacak okulun Osmanlı’yı yıkmak için faaliyet göstereceği yolunda şikayetlerde bulunarak inşaatı sık sık durdurmuşlardır. İngilizlerin devreye girmesiyle inşaat tamamlanmıştır. 1821 yılında manastır ve okul yanmıştır. Manastır Sultan Abdülmecit’in iradesiyle 15 Eylül 1844 yılında yeniden inşa edilerek papaz okulu ile birlikte resmen açılmıştır. 1894 yılında İstanbul’daki

³²³ MACAR, Elçin-GÖKAÇTI, M.Ali: Heybeliada Ruhban Okulu’nun Geleceği Üzerine Tartışmalar ve Öneriler, İstanbul-2005, s.1.

³²⁴ MACAR, E.-BENLİSOY, Y., a.g.e., s.66.

depremde okul yıkılmıştır. Bugünkü bina 1896 yılında inşa edilmiştir.³²⁵ Okuldaki eğitim aşamalarını şöyle özetleyebiliriz:

1. 1844-1919 dört yıl ortaokul ve üç yıl teoloji,
2. 1919-1923 ortaöğretimsiz, beş yıllık teoloji eğitimi,
3. 1923-1951 birinci dönemdeki uygulamaya dönülmüştür,
4. 1951-1971 dört yıl lise ve üç yıl teoloji³²⁶

Fener Rum Patrikleri, Heybeliada Ruhban Okulu'nu Lozan Antlaşması ile yürürlükten kalkmış olmasına rağmen 1862-65 tarihli Nizamnâme'nin "*İstanbul Patriği ile Cemaat-ı Metropolitanın Yekdiğerine Olan Münâsebatını Havi Nizamnâme Tercümesi*" kısmının 14, 15 ve 16'ncı maddelerini yürürlükte sayarak Patrikhane'ye bağlı eğitim-öğretim kurumu olarak devam etmesini sağlamışlardır. 2762 sayılı "Vakıflar Kanunu Muvakkat Maddesi"ne göre 1936 yılında beyannâmesi verilmiş olan Heybeliada Ruhban Okulu Vakfı'nın yöneticileri ve kurucusu, yine adı geçen Nizamnâmenin aynı maddelerine istinaden Sen Sinod Meclisi'nce papazlar arasından seçildiler. Heybeliada Ruhban Okulu, 5 Haziran 1935 tarih ve "2762 sayılı Vakıflar Kanunu" gereği mülhak vakıflar kapsamına alınarak ve aynı kanunun muvakkat maddesi gereğince 12 Mart 1936 tarihinde Tarabya Metropoliti *Iovakom* ve Bursa Metropoliti *Polikarpos* tarafından Kadıköy Evkâf İdaresine vakfın beyannâmesi verildi.³²⁷ Daha sonra İstanbul Valiliği'nin 1918 tarihli isteğine dayanılarak Rum Ticaret Okulu ile birlikte istimlak edilmiş, 1936 yılında hazine adına tapuya kaydedilmiştir. 1946 yılında yapılan pazarlıklar sonucunda, Rum Ticaret Okulu için istimlak kararı değişmezken HRO Patrikhane'ye bırakılmıştır.³²⁸

Kanunlara göre Okulda %20'den fazla yabancı öğretmen ve öğrenci bulundurulması yasaktı. Fakat Fener Rum Patrikhanesi tarafından Heybeliada Ruhban Okulu'na yabancı öğretmen ve yurt dışından öğrenci getirilmesi konusunda, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri nezdinde bir çok defa girişimlerde bulunuldu.

³²⁵ ERENEROL, Sevgi: www.turksolu.org/37/erenol37.htm - 28k - (07.09.2007).

³²⁶ GÜNAY, Tuncer, a.g.e., s.240.

³²⁷ GÖKÇEN, Salim: www.hyp.org.tr/haber.asp?kid=55&pg=8 - 77k - (02.09.2007).

³²⁸ ÖZYILMAZ, Emre, a.g.e., s.82.

1947’de Patrikhane’nin yapmış olduğu girişim ve istekler, 26 Ekim 1949’da toplanan Hükümet Komisyonu tarafından; “Heybeliada Ruhban Okulu’nun yabancı uyruklu talebeyi okutmaya değil münhasıran Türkiye’deki azınlık için din ve kilise adamı yetiştirmeye mahsus bir müessesedir.” kararı gerekçesiyle reddedildi.³²⁹

Patrikhane’nin bu isteği reddedilmesine rağmen, Lozan Antlaşması çiğnenerek Amerikan vatandaşı Athenagoras, Türk vatandaşlığına geçirilerek Patrikhane’nin başına getirilmesiyle HRO yeni bir döneme girmişti. Athenagoras’tan itibaren peş peşe imtiyazlar Türk hükümetinden elde edilmiştir. İşte bu çerçevede okulda dört yıllık teoloji bölümü açılmış ve direkt Patrikhane’ye bağlanmıştır. Başbakan Adnan Menderes’in özel talimatıyla yabancı öğrenci getirilmesine izin verilmiş ve dışarıdan yabancı öğretmen ve öğrenci getirilmiştir. 1952 yılında okulda 20 öğretmen (birçoğu yabancı), 12 memur ve 70 öğrenci bulunmaktadır. Bu öğrencilerin sadece 10’u Türk vatandaşdır. Geri kalanlar Yunanlı, Giritli, 12 Adalı, Kıbrıslı, İskenderiyeli, Suriyeli, Afrikalı veya Habeşliydi.³³⁰ Okul’un 1959 da ise 95 öğrencisinden 30’u, 1962’de 81 öğrenciden 11’i, 1963’te ise 76 öğrencisinden 12’si yabancı olmayan öğrencilerden oluşmuştur. Halbuki kanunlarımıza göre ancak Türkiye vatandaşı öğrencilerin %20’sini aşmamak kaydıyla yabancı öğrenci okula kabul edilir. Bu istatistikler gösteriyor ki HRO, bir azınlık okulu olmaktan çıkmış, Patrikliğin milletler arası eğitim yeri haline gelmiştir. 1957 yılında Kıbrıs meselesinin ortaya çıkmasıyla oynanmak istenen oyunun farkına varılır ve duruma el konulur. 1963’te yeni bir genelge ile HRO kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Bu okula kayıt olacak öğrencilere vize verilmesi konusunda sınırlamalar getirilmiştir.³³¹

Getirilen bu sınırlamalarla kontrol altına alınan ve 127 yıl Patrikhane’nin kendisine tahsis ettiği ödenekle yaşatılan HRO’nun “*teoloji bölümü*”nün hukukî varlığı, **Anayasa Mahkemesi’nin**, 8 Haziran 1965 tarih ve 625 sayılı **Özel Öğretim**

³²⁹ GÖKÇEN, Salim: www.hyp.org.tr/haber.asp?kid=55&pg=8-77k – (02.09.2007).

³³⁰ ERENEROL, Sevgi: www.turksolu.org/37/erenol37.htm - 28k - (07.09.2007).

³³¹ ÖZYILMAZ, Emre, a.g.e., s.71-89; ÖZYURTKAN, Süreyya, a.g.e., s.91.

Kanunu'nun 1, 13, 48. maddeleri ile 8. maddesinin 2, 3 ve 4. fıkrası 12 Ocak 1971 tarihli kararıyla iptal edilmesiyle son bulmuştur. Bu durum, HRO'na, 12 Ağustos 1971 tarihinde İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından bildirilmiştir. Bu tarihte özel okulların kapatılması kararının hemen ardından özel statüdeki okulların devletin denetimine alınmasına ve yeniden açılmasına da müsaade edilmiştir. Fakat bu aşamada Fener Patrikhanesi devlet denetimi altına alınması şartına karşı çıkarak HRO'nun tekrar açılmasına izin vermemiştir. Bu anlamda her ortamda eğitim hakkımız elimizden alınıyor diyen Patrikhane'nin, okulun devletin denetimi altında faaliyet göstermesine rıza göstermemesinin nedenlerini anlamak güçtür.³³²

HRO Kayımlığı Okul'un Yüksekokul değil lise olduğunu ileri sürerek, tekrar aynı şartlarda eğitime devamı için Danıştay'a dava açmıştır. Ancak mahkeme Emniyetten aldığı bilgilerle bu okul'un mezunlarının Atina ve Selanik üniversiteleri'nden mezun olanlardan daha üstün kabul edildiklerinin, Bu okul'dan mezun olanlara ekümenik patrik imzalı ayrıca gizli bir Rumca belge verildiğinin ve onlara "*Ortodoks Hıristiyan Teolojisi Öğretmeni*" unvanı verildiğinin tespit edildiğini bildirerek HRO'nun Yüksekokul olduğuna karar verilmiştir. Zaten, okul kapatılınca burada okuyan 11 öğrenci Selanik İlahiyat Fakültesi'ne yatay geçiş yapmıştır.³³³ Ayrıca, teoloji bölümünde okuyan öğrenciler Yunanistan'da muhtelif liselerde din dersi öğretmenliği yapmışlar ve bu okuldan mezun olanlar Yunanistan'daki ilahiyat okullarından mezun olanlarla eşdeğerde tutulmuşlardır.³³⁴

Heybeliada Rum Rahipler Okulu Teoloji Bölümü kanaatimizce bir yüksek okuldur ve Anayasa Mahkemesi kararı kapsamına girmektedir. Zira HRO ile ilgili 25 Eylül 1951 tarih ve 151 sayılı yönetmelikte şu maddeler geçmektedir;

-Okul'un amacı rahiplik mesleğine girecek olanları yetiştirmektir.

³³² ÖZYURTKAN, Süreyya, a.g.e., s.91-92; (2)ÇELİK, Mehmet, a.g.e., s.148.

³³³ EROĞLU, A. Hikmet, a.g.e., s.178.

³³⁴ ÖZYILMAZ, Emre, a.g.e., s.109.

-Okul üç sınıflı lise bölümü ile dört sınıflı teoloji ihtisas bölümünden teşekkül eder.

-Lise mezunlarından rahiplik mesleğine intibak edebilecekler alınır.

- Okula yazılmak isteyenlerden lise diploması istenir.³³⁵

Heybeliada Ruhban Okulu 127 yıl içinde 930 mezun vermiş, bunlardan 343'ü Piskoposluğa, 12'si de Patriklik makamına yükselmiştir. Mezun olan 930 öğrencinin 255'i, 1950-1969 arasında eğitimlerini tamamladı. Bunların da sadece 38'i Rum asıllı Türk vatandaşıdır. Yine bu dönemde 162'si Yunan uyruklu olmak üzere toplam 187 yabancı uyruklu öğrenci mezun oldu.³³⁶ Kıbrıs Türklerinin katili Makaryos, Yakovas ve Bartholomeos bu okuldan mezun olmuşlardır.³³⁷

Aslında HRO kapalı değildir. 1971'de sadece yüksek okul bölümü kapatılan HRO, bu tarihten itibaren "Özel Heybeliada Rum Erkek Lisesi" adı altında öğretime devam etmiştir.³³⁸ Yani Okul'un sadece teoloji(yüksek okul) kısmı kapalıdır. Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi Basın ve Halkla İlişkiler Sorumlusu **Sevgi Erenerol**, Heybeliada Ruhban Okulu'nun kapalı olmadığını söyleyerek HRO'nun bugünkü durumunu şöyle ifade etmiştir:

"Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından oraya bir müdür yardımcısı atanmaktadır ve görevinin başındadır. 1971 yılında Anayasa Mahkemesi kararıyla yüksek okulların devlete bağlı olarak çalışmasına izin verilmiştir. Bunun üzerine bu okul orta dereceli erkek meslek lisesi olarak 1971-1972 senelerinde görev yapmıştır. Bu okul kapalı değildir. Fener Rum Patrikhanesi'nin 1984 yılında öğrenci bulunamadığından dolayı okulun kapanması için başvuruda bulunmuş, ancak dönemin hükümeti bunu kabul etmemiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin, normal şartlarda Heybeliada Ruhban Okulu'nun, papaz yetiştirmesini kabul etmektedir. Patrikhane'nin amacı

³³⁵ ÖZYILMAZ, Emre, a.g.e., s.109.

³³⁶ GÖKÇEN, Salim: www.hyp.org.tr/haber.asp?kid=55&pg=8 - 77k - (02.09.2007).

³³⁷ KÜÇÜKOĞLU, Bayram, a.g.e., s.194.

³³⁸ SÖYLEMEZ, Haşim: www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=12297 - 49k - (07.09.2007).

farklıdır. 1984-1985 eğitim-öğretim yılında öğrenci bulunamadığı için okula ara verilmiştir.”³³⁹

III.2. KÜRESEL SÜREÇTE HEYBELİADA RUHBAN OKULU’NU AÇMA GİRİŞİMLERİ

Patrikhane, eğitim ve öğretim faaliyetlerinin en önemli bölümünü oluşturan Heybeliada Ruhban Okulu’nun teoloji bölümünün tekrar açılması için, ilgili makamlar nezdinde ve yurt dışında bazı platformlarda sürekli girişimlerde bulunarak bir takım hukukî, idarî ve hatta şifahî yolları denemiş, hala da denemeye devam etmektedir. Bu amaçla Patrik Bartholomeos HRO’nun açılması için ilk girişimini 16 Ocak 1992’de zamanın Milli Eğitim Bakanı Köksal Toptan’a çıkararak yapmıştır. Bartholomeos, Toptan’a “Papaz Okulunu açın, bu sizin lehinize olur” demiştir. Köksal Toptan ise bu teklifi şiddetle geri çevirmiştir.³⁴⁰

Bartholomeos, 4 Nisan 1996’da Başbakan Mesut Yılmaz’a bir mektup yazarak Patrikhane’nin ruhban ihtiyacını dile getirir. Okul’un kapatılmasıyla birlikte adayların eğitim için yurtdışına gönderilmeye başlandığını, ancak bunun beklenen sonucu vermeyip, yeni sorunların doğmasına yol açtığını belirterek, okul’un açılmasını talep eder. Uluslar arası baskılar sonucu konunun, Milli Güvenlik Kurulu gündemine alındığı ve bir formül arandığı basında yer alır. ABD’nin de “Türkiye’deki genel yüksek öğretim düzenlemeleri kapsamındaki bütün okullar gibi kurallara bağlansa da, günlük işleyişinde gerekli serbestiyete sahip bir ruhban okulu uygulaması” istediği dile getirilir.³⁴¹

Patrik Bartholomeos, hükümeti sıkıştırması için Yunanistan, AB ve ABD’den yardım talep etmekte ve konuyu uluslararası arenanın gündeminde tutmaya çalışmaktadır. Patrik göreve geldiği 1991 yılından beri Heybeli Ruhban Okulu’nu

³³⁹ ERENEROL, Sevgi: [www.tumgazeteler.com/?a=177825-5k-\(07.09.2007\);](http://www.tumgazeteler.com/?a=177825-5k-(07.09.2007);)
Yeni Şafak (05.09.2003).

³⁴⁰ SOFUOĞLU, Adnan, a.g.e., s.215.

³⁴¹ (2)MACAR, Elçin: Dünden Bugüne Heybeliada Ruhban Okulu sorunu, İstanbul-2003, s.56.

kendisine bağı uluslararası bir yüksek teoloji okulu olarak açtırmak için uğraşmaktadır. Her yurtdışı seyahatinde bu meseleyi gündeme getirerek Türkiye'yi dışarıya şikayet etmektedir. Türkiye'ye gelen yabancı devlet adamlarına da yine konuyu açmakta ve Türkiye'ye baskı oluşturulmasını talep etmektedir. Başta Yunanistan devlet adamları olmak üzere AB devlet adamları ve ABD devlet adamları devamlı Türkiye ile yaptıkları görüşmelerde bu okul meselesini önümüze koymaktadırlar.³⁴²

HRO'nun yeniden açılması ile ilgili olarak Nisan 1994'te ABD Başkanı Clinton, dönemin Başbakanı Tansu Çiller'e bir mektup göndermiştir. Mektubun içeriğinde özetle, ABD'nin konuya ilgisiz olmadığı belirtiliyordu. Yine bu konu sadece Türkiye'de bir eğitim kurumunun konumu olarak değerlendirilmeyordu. ABD Başkanı'nın devreye girmesi, Ruhban Okulu'nu yeniden açma girişimlerinin milletlerarası politikanın bir parçası olduğunun tescili idi. Nitekim 22 Nisan 1994 tarihinde *Clinton*, Yunanistan Başbakanı *Andreas Papandreu* ile yaptığı görüşmeden sonra, "İstanbul'daki ekümenik patrikliğin statüsü ve çalışma şartlarıyla ilgilenmesini Türk Hükümeti'nden istedim" demiş ve konuyla doğrudan ilgilendiğini ifade etmekten çekinmemiştir. Ayrıca 19 Ekim 1997'de Bartholomos'un ABD Başkanı'nı ziyaretinden sonra Clinton, "250 Milyon Ortodoks Hıristiyan'ın ruhanî lideri ve ekümenik patrik olan Bartholomeos, okulun açılmasını istediklerini ve bunun lüks değil, bir ihtiyaç olduğunu belirtmiştir" açıklamasında bulunmuştur.³⁴³

AB'nin de desteğini alan Fener Rum Patrikhanesi, 27 Nisan 1996'da Avrupa Parlamentosu'ndan sağ partilerin oluşturduğu Hıristiyan Demokrat Grup üyesi 20 Parlamenter tarafından gizlice ziyaret edilmiştir. On bir saat süren gizli toplantı sonunda grubun lideri "Belçika Eski Başbakanı *Wilfried Martines*," HRO'nun yeniden açılması konusunda Patrikhane'ye tam destek verdiklerini açıklamıştır.³⁴⁴

Patrik bir ABD gezisinde (Mart 2002) Bush ile görüştüğünde de yine okulu gündeme getirmiştir. Hatta Türkiye'ye döndüğünde gazetecilerin konuyla ilgili

³⁴² ERENEROL, Sevgi: www.turksolu.org/37/erenol37.htm - 28k - (07.09.2007).

³⁴³ GÜNAY, Tuncer, ag.g.e., s.250.

³⁴⁴ Türkiye gazetesi, (29.04.1996); bkz, GÜNAY, Tuncer, a.g.e., s.251.

olarak: “Heybeliada Ruhban Okulu’nun açılması yasak. Bu yasağa rağmen nasıl *Bush*’tan destek istiyorsunuz?” sorusuna “Eğer devlet iradesi varsa okulun açılması için çözüm bulunur” demiştir. Aynı şekilde AB Komisyonu Başkanı *Prodi* ile yaptığı görüşmede Heybeliada Ruhban Okulu’nu gündeme getirmiştir. Bunların neticesinde AB raporunda ve ABD Dışişleri Bakanlığı’nın “2002 Uluslararası Din Özgürlüğü Raporu”nda Heybeliada Ruhban Okulu’nun derhal açılmasını istenmiş ve bu şekilde Türkiye’ye baskı oluşturmak için yabancılara imkan verilmiştir.³⁴⁵

Patrikhane’nin ekümeniklik sıfatının tanınması ve HRO’nun yeniden eski statüsünde açılması için en büyük desteği ABD vermektedir. ABD Dışişleri Bakanlığı’nca hazırlanan ve Dışişleri Bakan Yardımcıları *Paula Dobriansky* ve *Barry Lowenkron* tarafından açıklanan “2006 Yılı İnsan Hakları ve Demokrasiye Katkı Raporu”nda, Türkiye’ye 3 sayfa ayrılmıştır. Bu raporda Fener Rum Patrikhanesi “ekümenik” olarak nitelenerek, Heybeliada Ruhban Okulu’nun tekrar açılması ve Patrikhane’nin ekümenik olarak tanınması istenmiştir.³⁴⁶

Günümüzde HRO’nun tekrar eski halinde eğitim öğretime açılması konusu artık uluslar arası bir boyut kazanmıştır. Bu konuda TC Devleti kanunlarına tabi olan Fener Patrikhanesi üç şart ileri sürmektedir. Bunlar kısaca şu şartlardan oluşmaktadır:

1. HRO, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının yanında dünyanın her tarafından öğrenci alabilmelidir.
2. Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin HRO’nun üzerinde hiçbir denetimi hakkı olmamalıdır.
3. Fener Patrikhanesi bünyesinde başta Patrik olmak üzere Kutsal Sinod ve Metropolitlerden Türk vatandaşı olma şartı kaldırılmalıdır.³⁴⁷

Patrikhane’nin kabul edilmesi bu zor şartlarına karşın Ruhban Okulu için bazı formüller aranmıştır. “Başbakanlık Güvenlik İşleri Başkanlığı”nın 3 Eylül 1999

³⁴⁵ ERENEROL, Sevgi: www.turksolu.org/37/erenol37.htm - 28k - (07.09.2007).

³⁴⁶ www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2004/06/08/gundem/gundem3.html - 39k - (07.09.2007).

³⁴⁷ (2)YILDIRIM, Münir, a.g.e., s.396.

tarifli isteği izerine YÖK, 14 Eylöl 1999 tarihli toplantısında, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Faköltesi bünyesinde bir “*Dünya Dinleri Kültürü Bölümü*”nün kurulmasına karar verir. Kuruluş işlemlerini yürütme görevi verilen *Zekeriyya Beyaz*, Gayri Müslim cemaatlerin ruhanî liderlerine 14 Aralık 1999’da gönderdiği mektupla, öneri ve manevi desteklerini ister. Ancak cemaat ve ruhanî kurumlar bu formüle ilgi göstermezler ve konu ortada kalır.³⁴⁸ Kanaatimizce Fener açısından bu çözüme ilgi gösterilmemesinin sebebi, Patrikhane’nin HRO’nu özel statü ile açmak istemesinden kaynaklanmış olabilir.

Türkiye’de Ortodoks Rum cemaati sayı itibariyle çok azalmıştır. Türkiye’deki Ortodoks cemaati 2000-3000 kişi civarında kalmıştır. Bu aileler de çoğunlukla çocuklarını rahip yapmak istememektedirler.³⁴⁹ Fakat HRO’nun açılması talebi TC vatandaşı olan bu Rumların din adamı ihtiyaçlarının giderilmesi ile ilgili bir mesele görünümünde değildir. Burada Fener Patrikhanesi’nin Ruhban Okulu’nu ortaya atarak konuyu siyasal bir platforma taşınması ve Ortodoks nüfus üzerindeki kontrolünü amaçlamaktadır. Ayrıca okulun açılmasının bir sakıncasının olmadığı ve hatta okulda yetişen ve başka ülkelere giden din adamlarının Türkiye’nin gönüllü elçileri olacağı gibi görüşler de mevcuttur. Ancak, Patrikhane’nin geçmişte yetiştirdiği elemanlar ve günümüzdeki tavır ve hedefleri göz önüne alındığında bu görüşlerin geçerli olabileceği pek mümkün görünmemektedir.³⁵⁰

Heybeliada Ruhban Okulu’nun açılması konusunda, okulun açılıp açılmaması bakımından değil, okulun açılması durumunda tabi olacağı kuralların belirlenmesi bakımından sıkıntı yaşandığı anlaşılmaktadır. Patrikhane, okulun devlet denetiminde olmasını kabul etmeyerek, Patrikhane’ye bağlı bir kurum olarak açılmasını istemektedir. Türkiye Cumhuriyeti topraklarında bulunan bir okulun, devlet denetimine tabi olmaması kabul edilir bir talep olarak görünmemektedir. Mevcut hükümet, AB’ye uyum çalışmaları doğrultusunda, bu konu ile ilgilenmekte ve okulun açılması yönünde çalışmalarını sürdürmektedir. Bu dönemde, okulun Milli

³⁴⁸ (2)MACAR, Elçin, a.g.e., s.56-57.

³⁴⁹ ÖZYILMAZ, Emre, a.g.e., s.113.

³⁵⁰ (2)YILDIRIM, Münir, a.g.e., s.395.

Eğitim Bakanlığı'na veya İlahiyat Fakülteleri gibi YÖK'e bağlanması yönündeki çözüm önerileri, daha önce olduğu gibi yine gündeme gelmiştir.³⁵¹

Her iki formüle de sıcak bakmayan Fener Rum Patrikhanesi yetkilileri Heybeliada Ruhban Okulu'nun kesinlikle Yüksek Öğretim Kurumu veya herhangi bir üniversiteye bağlanmasını istememektedirler. Çünkü Patrikhane okulu özerk bir statüde sadece Patrikhane'ye bağlı, devletin denetiminde olmayan **“Uluslar Arası Patrikhane Özel Yüksek Okulu”** olmasını istemektedir.³⁵² Buna gerekçe olarak da şu açıklamayı yapmaktadırlar:

“Ruhban Okulu YÖK'e yada bir üniversiteye bağlanırsa işlevini yerine getiremez. Biz burada 1971'e kadar özel bir öğretim yapıyorduk. Ağırlıklı olarak Ortodoks teolojisinin derslerini okutuyorduk. Rum cemaatinin yetiştirmiş olduğu profesörler dersleri Rumca olarak veriyorlardı. Okul yatılıydı. Eğer üniversiteye bağlanırsa dersler Türkçe verilecek. Sonra bu dersleri verecek öğretim üyeleri yok. Burası bir manastır olduğu için buraya kız öğrenciler gelmiyordu. Üniversite veya fakülteye bağlanırsa kızlar da gelecek. Bizim buradaki eğitimin eskiden olduğu gibi olmasını istiyoruz. Kızların gelmesini istemiyoruz. Bu yüzden okulun bir üniversiteye bağlanması imkansızdır.”³⁵³

Patrik, okuldaki eğitimin ortaöğretim düzeyine indirilmiş olacağı nedeniyle okulun MEB'e bağlanmasına da itiraz ederken okulu denetleyemeyeceğini söyleyen MEB'de 2547 sayılı YÖK yasasında değişiklik yapılarak YÖK'e bağlanmasının uygun olacağı görüşünü savunmaktadır. YÖK yetkilileri ise, YÖK yasasının Atatürk İlkelerine bağlılık gibi temel hükümlerine Ruhban Okulu'nun uymasının sağlanmasının imkansız olduğunu ve laik kurumlar olan ilahiyat fakülteleri ile dini okul olan Ruhban Okulu'nun bir tutulamayacağını belirtmektedirler.³⁵⁴ Nihayetinde Dışişleri Bakanlığı, Heybeliada Ruhban Okulu'nun yeniden Milli Eğitim Bakanlığı denetiminde, vakıf bünyesinde iki yıllık ön lisans programı şeklinde eğitim

³⁵¹ YAŞIN, K. Gözde: www.tusam.net/makaleler.asp?id=130&sayfa=42 - 26k - (08.09.2007).

³⁵² ERENEROL, Sevgi: www.turksolu.org/37/erenol37.htm - 28k - (07.09.2007).

³⁵³ GÖKÇEN, Salim: www.hyp.org.tr/haber.asp?kid=55&pg=8 - 77k - (02.09.2007).

³⁵⁴ SÖYLEMEZ, Haşim: www.aksyon.com.tr/detay.php?id=12297 - 49k - (07.09.2007).

verebileceğini kararlaştırmışsa da okulun açılması sağlanamamıştır. AB ile uzun sürecek müzakere dönemine bırakılmış olduğu anlaşılan konu ekümeniklik iddialarıyla birlikte tekrar Türkiye'nin gündemine gelecek gibi görünüyor.³⁵⁵

Fener Rum Patrikhanesi'nin HRO'nu kendi istediği gibi açtırma çabalarını ekümenik patrik olma hedefinden bağımsız bir istek olarak düşünemeyiz. Çünkü Ruhban Okulu açılınca, din eğitimi devletten bağımsız bir kurum üstlenmiş olacaktır. Bu arada yetiştirilen din adamları Anadolu'ya gönderilecek ve buna bağlı olarak bütün Ortodoks ülkelerindeki kiliseler Fener Patrikhanesi'nin denetimindeki din adamlarınca yönetilecektir. Böylece Fener, cihan patrikliği iddiasının uygulanmasında çok önemli bir konuma kavuşmuş olacak ve fiilen bütün Ortodoks aleminin başı olacaktır.³⁵⁶

III.3. HEYBELİADA RUHBAN OKULU'NUN HUKUKÎ DURUMU

Heybeliada Ruhban Okulu'nun yüksek kısmının Fener Rum Patrikhanesi'nin istediği biçimde açılmasının Anayasa başta olmak üzere "Türk Hukuk Sistemi" açısından mümkün görünmemektedir. Şu hukukî sebeplerden dolayı HRO'nun teoloji bölümü açılmaz:

1. Lozan Barış Antlaşması azınlıklara ayrıcalık/üstünlük değil, sadece Müslüman Türk halkı ile eşit muamele görme hakkı tanımıştır. Bu durum aynı zamanda Türk Anayasası'nın 12. maddesi'ndeki eşitlik prensibinin bir gereğidir.

2. 403 Sayılı Tevhid-i Tedrisat (Eğitim ve Öğretimin Birleştirilmesi) Kanunu'nu, Türkiye'de dini öğretim ve eğitimi cemaatlerden ve özel kişilerden alıp, devlet görevi olarak MEB'na vermiştir.

³⁵⁵ YAŞIN, K. Gözde: www.tusam.net/makaleler.asp?id=130&sayfa=42-26k – (08.09.2007).

³⁵⁶ habervatan.com/detay.asp?hid=4739-76k – (08.09.2007).

3. Yine 625 Sayılı Yasa'nın 28. maddesine göre bir özel okula alınabilecek yabancı uyruklu öğrenci sayısının, okulda okuyan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı öğrencilerin yüzde 20'sini aşmamak kaydıyla MEB'nca tayin olunur hükmünü içerir.

4. 625 Sayılı Kanun'un 3. maddesinin 3. paragrafında “askeri okullar, dinî eğitim ve öğretim yapan özel öğretim kurumları ile emniyet teşkilatına bağlı okulların aynı veya benzeri özel öğretim kurumu açılmaz” hükmünü içerir.

5. Türk Anayasası'nın 2. maddesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin laik bir devlet olarak tanımlandığı için dini öğretim yapan özel okul açmak ve yönetmek yasaktır.³⁵⁷

6. Fener Rum Patrikhanesi bir vakıf olmadığı için Anayasa'nın 132. maddesi gereği özel bir yüksek öğretim kurumu da açamaz. Anayasa'nın 132. maddesine göre “kanunda gösterilen usul ve esaslara göre kazanç amacına yönelik olmak şartı ile vakıflar tarafından devletin gözetim ve denetimine tabi yüksek öğretim kurumları kurulabilir.”

7. Türk Anayasası'nın 24. maddesinde “din ve ahlak eğitim öğretimi devletin gözetim ve denetimi altında yapılır” hükmünü öngörür.

8. Türk Milli Eğitimi'nin genel amaç ve temel ilkelerinin, 1973 tarihli Milli Eğitim Temel Kanunu ve 1981 tarihli Yüksek Öğretim Kanunu ile belirlenmiştir. Bu yasalara göre hangi derece ve türde olursa olsun, okul programının bu genel amaç ve temel ilkelere uygun olarak geliştirilmesi zorunludur.

³⁵⁷ GÖKÇEN, Salim: www.hyp.org.tr/haber.asp?kid=55&pg=8 - 77k - (02.09.2007).

9. Ayrıca, Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı'nın Başkan Vekili Prof. Dr. Turgut Akıntürk imzalı karar da bu yöndedir: Yürütme kurulunun 12 Kasım 1992 tarihli toplantısında; 2547 sayılı kanunun 5/F maddesinde yüksek okulların ancak üniversiteler ve ileri teknoloji enstitüleri bünyesinde kurulacağı hükmünün yer aldığı dikkate alınarak adı geçen okulun açılmasının uygun olmadığına dair karar verilmiştir.³⁵⁸

Sonuç olarak Türk Hukuk Sistemine göre Heybeliada Ruhban Okulu'nun yüksek kısmı, ancak devlet üniversitelerinden birisinin çatısı altında açılabilir.

IV. KÜRESEL GÜÇ “MERKEZİ”NİN EKÜMENİK PATRİKLİK İDDİALARINI DESTEKLEME SEBEPLERİ

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra dünyada iki kutuplu güç dengesi ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri ABD diğeri ise Rusya'dır. Soğuk savaş döneminin ardından komünist Rusya yıkılmıştır. İki kutuplu dünya istemeyen ve dünyanın jandarmalığını üstlenen ABD, tek başlı yeni dünya düzeni kurmak için Genişletilmiş Ortadoğu Projesini(GOP) gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Rusya her ne kadar eski gücünde olmasa da *Putin*'le birlikte eski gücüne kavuşmaya çalışmaktadır. AB ise Amerika'nın karşısında yeni bir güç olmaya çalışmaktadır. Avrupa Birliği, böyle bir oluşumu gerçekleştirmek için hiç de acele etmemektedir. Ancak küresel liderlik yolunda sağlam ve emin adımlar attığını gözlemleyebiliyoruz.

Dünya hakimiyet teorilerinin mücadele ettiği bu dönemde İstanbul'daki Ortodoks Patrikhanesi'nin konumu, dünya liderliğine soyunan güç merkezlerinin oldukça ilgisini çekmekte ve hedeflerine ulaşmada onun evrensel yardımına ihtiyaç duymaktadırlar. Bu süreçte Patrikhane'nin dünya Ortodokslarının liderliğini resmileştirme ve konumunu daha da sağlamlaştırarak devlet protokolü içerisinde yer

³⁵⁸ kutsalkitaplar.net/.../index.php?option=com_content&task=view&id=1298&Itemid=566 - 56k - (07.09.2007).

alma amacını gerçekleştirmek için gerek ABD gerekse AB nezdinde büyük destek sağlanmaktadır. Fener Rum Patrikhanesi'nin Vatikan benzeri bir oluşumu meydana getirmesi, gelecek on yıl içinde Avrupa Birliği'nin küresel liderliği gerçekleştirmesinde önemli bir mihenk taşı oluşturacaktır.³⁵⁹

IV.1. AVRUPA BİRLİĞİ, TÜRKİYE VE PATRIKHANE

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Avrupa ülkeleri, Sovyet tehdidine karşı birlikte mücadele ettikleri Türkiye ile ilişkilerini yeniden gözden geçirerek Balkanlar, Akdeniz, ve Kafkaslara yönelik yeni stratejiler geliştirmeye başladılar.³⁶⁰ ABD'nin GOP'una karşı yeni bir oluşum arayan AB, bu stratejiler çerçevesinde Ortodoks olan Balkan ülkelerini AB'ye dahil etmiştir. AB, bu Ortodoks ülkeleri kazanmak amacıyla yeni programlarını hayata geçirmeye çalışmaktadır.

Bu amaç çerçevesinde Amerika'nın yanı sıra Avrupa Birliği'nin de Patrikhane'nin ekümenik statüsü ile ilgili desteği ön plana çıkmaktadır. Özellikle Yunanistan bu konuda AB'ye öncülük etmeye çalışmaktadır. Patrik Bartholomeos ise Türkiye'nin Avrupa Birliğine üye olması yönündeki temennilerine HRO'nun açılmasını ve Patrikhane'nin ekümeniklik statüsünün tanınmasını da eklemektedir.³⁶¹

Ancak Patriğin ekümeniklik sıfatını yani evrensel düzeyde en üst ve yetkili Ortodoks Kilisesi'nin başı olduğu iddiasını tüm kiliselere kabul ettirmesi mümkün değildir. Fakat eğilim ve gelişme hiç değilse çok büyük kısmının Fener Rum Patrikliği'ne bağlanması yönündedir. Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği, Patriğin ekümeniklik çalışmalarını kolaylaştıracak, AB organları tarafından çeşitli şekillerde desteklenecek ve dışta kalan kiliselerin bağlanması gerçekleşecektir.³⁶² Bu sebeple

³⁵⁹ (2)GÖKÇEN, Salim www.diyalogmasali.com/modules.php?name=Content - 28k, (03.09.2007).

³⁶⁰ (2)GÖKÇEN, Salim www.diyalogmasali.com/modules.php?name=Content - 28k, (03.09.2007).

³⁶¹ SANDIKLI, A.-GÖRAL, E., <http://www.tasam.org/modules.php?name=Nevs>, (14.04.2006).

³⁶² KARAKILINÇ, Ferah: Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Tarihi Gelişimi Amaçları Siyasi Faaliyetleri Ulaşmak İsteddiği Statü ve Türkiye'nin İzlemesi Gereken Politikalar, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gebze-2006, s.96.

Patrik Bartholomeos, Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemektedir. 1997 yılı Mayıs ayında İstanbul'da yaptığı toplantıda Bartholomeos, *“Birleşik Avrupa'da Türkiye'ye yer vardır. Türkiye'nin en yakın komşusu olarak Yunanistan da bu amaç yönünde çaba harcamalıdır. Bir arada kardeş gibi yaşamayı öğrenmeliyiz, yoksa yok olup gideceğiz.”* demiştir. Bartholomeos'un Türkiye'nin AB'ye alınmasına taraftar olması basında çıkan haberlere göre Yunanistan'da tepki yaratmıştır.³⁶³

Türkiye'nin AB üyeliğini Patriğin desteklemesi ekümeniklik statüsüne kavuşma amacına yöneliktir. Türkiye'nin AB üyeliği ekümenikliğin gelişmesi, Türkiye'nin Dünya Ortodoksluğunun merkezi haline dönüşmesini kolaylaştıracak, diğer ülkelerden özellikle AB'ye üye ülkelerden gelip yerleşecek Ortodokslarla İstanbul, Ortodoksluğun merkezi olma yönünde ilerleyecektir. Bartholomeos ayrıca Türkiye'nin AB üyeliğini Anadolu'nun Hıristiyanlaştırılması açısından da önemli görmektedir. Patrik *“Etnos Gazetesi”*ne verdiği demeçte, 7 Mayıs 2000'de Kapadokya'da yapacağı *“Milenyum Ayini”* vesilesiyle *“Hıristiyanlar Anadolu'ya yerleşebilir”* diyor ve şunları ekliyor: *“Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği ile, Anadolu'da önceden varolmuş Hıristiyan toplumları, yaşadıkları bölgelere tekrar yerleşirse, o zaman Patrikhane'de o bölgelerde bulunan kiliselerin yeniden ayine açılmasını düşünebilir.”* Patrik, bütün bu amaçlarına Türkiye'nin AB üyeliği sonunda kavuşacağına inanıyor.³⁶⁴

Bartholomeos, Türkiye'nin AB'ne üyelik süreciyle beraber ekümeniklik sıfatına kavuşmayı ve buna bağlı olarak ilk etapta HRO'yu açtırmayı düşünmektedir. Patrik 14 Eylül 2005'te Yunanistan'ın özel televizyon kanallarından *“Antenna”*nın sorularını yanıtlarken, *“Ruhban Okulu'nun kapanması talihsizlikti. Türkiye dini özgürlüklere ve azınlık haklarına saygılı olduğunu göstermek için 3 Ekim (müzakere başlangıcı)'den sonra Ruhban Okulu'nu açmalıdır. Türkiye AB ile müzakere*

³⁶³ SANDIKLI, A.-GÖRAL, E., <http://www.tasam.org/modules.php?name=Nevs>, (14.04.2006).

³⁶⁴ İLHAN, Suat: www.osmanli.org.tr/makaleler.php?bolu=4&id=296 - 49k - (20.07.2007).

sürecinde birliğin tüm ön koşullarını yerine getirmek zorundadır” diyerek bu amacını açıkça ortaya koymuştur.³⁶⁵

Avrupa Parlamentosu uzun süreden beri Fener Rum Patrikhanesi'nin ekümeniklik statüsünün tanınması, Heybeliada Ruhban Okulu'nun yeniden açılması, Anadolu'nun değişik yerlerinde bulunan yıkık veya müze haline getirilmiş, hatta cemaati dahi olmayan kiliseler ve buralardaki Patrikhane'nin mal varlığı ve hakları konusunu gündeme getirmektedir. Avrupa Birliği'nin Türkiye'den istediği Patrikhane ve Heybeliada Ruhban Okulu konularındaki talepler, sadece birlik üyesi Yunanistan'ın gerçekleşmesini arzuladığı istekler değildir. Bu, Avrupa Birliği'nin Balkan politikasının önemli unsurlarından biridir. Balkanlar'da yaşayan halkların önemli bir bölümü Ortodoks'tur ve bölgede Avrupa Birliği ile Rusya arasında bu halkları kazanma mücadelesi gözlemlenmektedir. Avrupa Birliği, Balkanlarla bütünleşmek için maddi gücü ile birlikte Ortodoksluğu da önemli görmektedir. Bunu da, Fener Rum Patrikhanesi'ne ekümenik bir statü kazandırarak ve Patrikhane'nin tüm Ortodoks dünyası üzerindeki egemenliğinin tanınmasını sağlayarak başarmaya çalışmaktadır.³⁶⁶

Patriğin amaçlarına ulaşmak için elde etmeye çalıştığı bir diğer husus tüzel kişiliğe sahip olmaktır. AB'de azınlık hakları bağlamında Türkiye'ye bu konuda sık sık baskı yapmaktadır. Patrikhane tüzel kişiliğe kavuşunca Fatih Kaymakamlığı'na bağlı olmaktan kurtulacak ve amaçları yönünde çok büyük hukukî olanaklara sahip olacaktır. “Dava açma, mal edinme, vakıf ve dernek kurma, Ayasofya'nın Patrikhane'ye devri dahil tüm eski Ortodoks mal ve mülklerinin geri alınması, İstanbul dışındaki eski akropolitiklerini resmen tanıtmaya, yer yüzündeki bütün Ortodoks Patrikleri ile bağımsız kiliselerin ve bunlara bağlı tüm kiliselerin evrensel önderliği, ekümenik patriklik olarak yurt içinde ve dışında tanınma, devlet başkanı statüsünde protokolün ön sıralarında yer alma” gibi birçok hak elde etmiş olacaktır.

³⁶⁵ UZUN, Tayfun: AB Türkiye İlişkileri, Katılım Ortaklığı Belgesi: Lozan'ı Delme Girişimi-2: Fener Rum Patrikhanesi'nin AB Destekli Ekümeniklik İddiaları, s.3.

³⁶⁶ (2)GÖKÇEN, Salim [www.diyalogmasali.com/modules.php?name=Content - 28k, \(03.09.2007\).](http://www.diyalogmasali.com/modules.php?name=Content - 28k, (03.09.2007).)

Ayrıca Ayasofya dahil, bütün camiye dönüştürülmüş kiliselerin tekrar eski işlevlerine döndürülmesi sağlanmış olacaktır.³⁶⁷

Yunanistan dışındaki Avrupa Birliği ülkelerinde Ortodoks sayısı oldukça azdır. Eğer Fener Rum Patrikhanesi'ne Vatikan benzeri evrensel bir nitelik kazandırılabilirse ve Heybeliada Ruhban Okulu yeniden açılıp özellikle Balkanlar için papaz yetiştirebilirse, Avrupa Birliği'nin Balkanlar'daki etkinliği daha da artacaktır. Yine bu şekilde Avrupa Birliği'nin, genişleme sürecine bazı Balkan ülkelerini de dahil etmesi, Balkan politikasının yansımalarındandır.³⁶⁸ Bunun için AB, Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılması için Türkiye'ye her fırsatta baskı yapmaktadır. HRO açılması ve buradan Patrikhane'ye gönülden bağlı din adamlarının yetişmesiyle AB Balkanlardaki Ortodoks nüfus ile bütünleşmiş olacaktır.

Avrupa Birliği küresel liderliği sağlama yolunda gelecekte, bugünkünden farklı bir Türkiye coğrafyasına ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle hayal ettiği Türkiye coğrafyasını oluşturma yolunda projelerini hayata geçirmeye başlamıştır. Bunun için Türkiye'nin AB'ye girme isteğine bağlı olarak projelerini gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Fener Rum Patrikhanesi bu projelerin en önemli ayağını oluşturmaktadır. Patrikhane'nin ekümenik statüye kavuşturulmasından Anadolu'daki mal varlıkları ve servetleri konusuna kadar birçok alandaki isteklerinin gerçekleşmesi için Türkiye'ye karşı elinden gelen bütün baskı yöntemlerini kullanmaktadır.³⁶⁹

Türkiye'nin AB üyeliği ile Patrikhane'nin ekümenikliğinin kabul edilmesinin ve HRO'nun açılmasının doğru orantılı olduğu şeklinde bir kanaat bulunmaktadır. Bu yaklaşım Türkiye'yi köşeye sıkıştırma politikası gibi görünmektedir. Stratejist uzman *Erol Mütercimler* Heybeliada Ruhban Okulu'nun ekümenikliğe yol açacağı ve siyasî sonuçlar doğuracak şekilde açılma talebinin, Türkiye Cumhuriyeti

³⁶⁷ İLHAN, Suat: www.osmanli.org.tr/makaleler.php?bolum=4&id=296 - 49k - (20.07.2007).

³⁶⁸ (2)GÖKÇEN, Salim www.diyalogmasali.com/modules.php?name=Content - 28k, (03.09.2007).

³⁶⁹ (2)GÖKÇEN, Salim www.diyalogmasali.com/modules.php?name=Content - 28k, (03.09.2007).

tarafından kabul edilemeyeceği görüşündedir O bu görüşünü şöyle ortaya koymaktadır:

“Türkiye’nin AB üyeliği için Heybeliada Ruhban Okulu ne temel bir argüman ne de bir stratejik değerlendirmedir. Eğer kriter bu ise, Türkiye’nin AB’ye girmesine gerek yoktur. Türkiye neden istesin ki bu durumda AB’yi? AB’ye girecek olan ülkelerin laik ve seküler olması gerekiyor. Bunun tek aykırı örneği vardır o da Yunanistan’dır. Yunanistan laik ve seküler değildir. Bunların göz ardı edilmesi ve okulun açılıp açılmamasının AB üyeliği ile ilişkilendirilmesi doğru bir yaklaşım değildir.”³⁷⁰

Türkiye topraklarında *megalo idea*’dan vazgeçmeyi düşünmeyen ve AB üyesi olan Yunanistan’ın Balkanlarda izlediği Fener Patrikhanesi merkezli politikalar, AB tarafından Balkanlardaki Ortodoksların kontrol altına alınması açısından destek görmektedir.³⁷¹ Buna bağlı olarak Yunanistan’ın bilhassa Türkiye’nin de taraf olduğu her konuyu iki ülke arasındaki boyutundan çıkarıp destek sağlamak amacıyla uluslararası boyuta çekme ve Batı-Hıristiyan toplumunu arkasına alma alışkanlığı sürmektedir. Bu çerçevede Yunanistan, Fener Patrikhanesi konusunu da uluslararası gündeme getirmek ve destek sağlamak amacıyla Patrikhane’nin ekümenik özelliğinin Ortodoks Kilisesi’ni ve Ortodoks âlemini ilgilendiren bir kilise ve mezhep konusu olduğu görüşünü ortaya atmıştır.³⁷²

Fransa’nın devlet politikası olarak dini konulara eşit mesafede olması (laiklik) prensibine saygı duyan Avrupa Parlamentosu ve diğer AB devlet ve kurumlarının, Türkiye’nin benzer bir prensibi uygulamasına tepki göstermesi dikkatle değerlendirilmesi gereken bir konudur. Dolayısıyla, Avrupa Birliği içinde bazı üye ülkeler ve grupların Patrikhane ile ilgili Türkiye aleyhine yaptığı yorumları iyi

³⁷⁰ MÜTERCİMLER, Erol: habervatan.com/detay.asp?hid=4739-76k – (08.09.2007).

³⁷¹ KARAKILINÇ, Ferah, a.g.e., s.104.

³⁷² ATO, a.g.e., s.28.

değerlendirirken, AB'nin dış politika yönelimlerini de değerlendirmeye almak gerekecektir.³⁷³

IV.2. ABD'NİN “YENİ DÜNYA DÜZENİ”NDE PATRIKHANE'NİN ÖNEMİ

Amerika Birleşik Devletleri'nin gelecekteki tek hedefi “Yeni Dünya Düzeni”nde tek başlı, tek merkezli bir dünya meydana getirmektir. ABD yaklaşık 50 yıl boyunca “çift başlı” bir dünyanın kendisine ne kadar zarar verdiğini görmüştür. Bugün her ne kadar eski gücünden uzaklaşmış gibi görünse de Rusya, gerek Ortodoks nüfusu, gerek coğrafyası, gerek yeraltı-yerüstü zenginlikleri ve gerekse askerî gücüyle tekrar süper güç olmaya aday bir ülkedir.³⁷⁴

ABD tek başlı yeni dünya düzeninde kendisine rakip gördüğü Rusya'nın etkisini azaltmak için Patrikhane'yi desteklemektedir. Çünkü Rusya gelecekte politikasını geçmişte olduğu gibi Ortodoks Kiliseleri ve Slav Milliyetçiliği üzerine bina edecek gibi görünmektedir. Ancak Rus yöneticileri eski komünist sistemin de etkisiyle “din olgusuna, kiliseye” gereken sıcaklıkta bakmamaktadır. Bu durum ABD için bir avantaj olarak görülmektedir. Diğer yandan yaklaşık 250 milyon Ortodoks âleminin ezici çoğunluğu (yaklaşık 200 milyon) Rus'tur. ABD için de bu durum dezavantajdır.³⁷⁵

ABD'nin Genişletilmiş Ortadoğu Projesi adını verdiği bu yeni düzenle, Rum Milli Kilisesi olan Fener Rum Patrikhanesi'ne ekümenik sıfatını kazandırmak suretiyle, Ortodoks âlemin kontrolünü sağlamak niyetindedir. Böylece Türkiye'de sadece 2000-3000, tüm dünyada ise 8-10 milyon mensubu olan bir kilise ile 250 milyonluk Ortodoks âlemini, özellikle Rusya'nın yapılanmasındaki iki ayağından birini kontrol etmiş olacaktır. Bununla da, her şeyden önce Rusya'nın sağlıklı

³⁷³ SANDIKLI, A.-GÖRAL, E., <http://www.tasam.org/modules.php?name=Nevs>, (14.04.2006).

³⁷⁴ KARAKILINÇ, Ferah, a.g.e., s.100.

³⁷⁵ ATO, a.g.e., s.22.

yapılanmasını önleyeceği gibi, denge terazisinin diğer kefesinin oluşmasını her zaman engelleyecektir.³⁷⁶

ABD belirli plan kapsamında İstanbul'da Rum Patrikhanesi'ni küresel düzeyde hizmet verecek bir Ortodoks merkezi yapmak için harekete geçmiştir. Bu plana göre yeni Ortodoks Patriği bir yabancı olacak ve Patrikhane bu operasyonla küreselleştirilerek Türkiye'nin kontrolünden çıkarılacaktır. Bu amaçla ABD, 2004'te yaptığı son bir hamleyle ileride yeni Patriğin seçileceği "Sen Sinod Meclisi"ne geleceğin Patriğini, ekibiyle beraber yerleştirmiştir. Patrik tarafından atanan altı kişiden ilki Amerikan Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu ve Patrikten sonraki muhtemel aday Demetrios'tur. Öyle görünüyor ki ABD şimdi Fener Rum Patrikhanesi'ni ekümenik yaparak, dünya hâkimiyeti hedefinde faydalanacağı Vatikanlaşmış bir kilise haline getirmek istiyor. Fener Patrikhanesi ekümenik olunca etkisi bütün Ortodoks âlemine yayılacak, başta Rusya olmak üzere Ortodoks ülkelerinde etkili olan bir konuma sahip olacaktır.

ABD ve AB aslında aynı amaçlarının gerçekleşmesi için çalışmakta ve bu güçler birbirlerinin rakibi olmalarına rağmen, paylaşım sırasında anlaşarak dayanışma içine girebilmektedirler.³⁷⁷ ABD'nin Gürcistan'daki darbeden sonra Kafkasya'ya da yerleşmeye başladığı hatırlanacak olursa, yeni paylaşım çoktan tamamlanmış görünüyor. Bu planlamada iki gücün paylaşmadığı tek yer İstanbul'dur. İstanbul'un ortak yönetimli küresel bir merkez olması düşünülmektedir. Hong Kong tipi bir şehir devlet olarak planlanan İstanbul, Avrupa-Asya-Ortadoğu üçgeninde büyük güçlerin ortak faydalanacağı bir finans-kapital merkezi olarak işlev görecektir. ABD İstanbul'a ne kadar önem verdiğini, İstinye'de bütün İstanbul'a hâkim mevkide inşa ettirdiği başkonsolosluk binası ile göstermiştir. Bu bina başkonsolosluktan çok askeri bir üs, hatta bir kale durumundadır. Zaten ABD

³⁷⁶ (1)ÇELİK, Mehmet, a.g.e., s.4.

³⁷⁷ KARAKILINÇ, Ferah, a.g.e., s.95.

Dışişleri Bakanı Powell, açılış töreni sırasında başkonsolosluk binasını Fatih'in yaptırdığı Rumelihisarı ile kıyaslamıştır..³⁷⁸

Küresel güçlerin Patrikhane ile ilgili amaçlarını gerçekleştirmesinin en önemli kısmını HRO'nun açılması çalışmaları oluşturmaktadır. ABD'de bunu gerçekleştirmek için gizli faaliyetler içine girmiştir. İşadamı “*Vasiliki Filoridi*”nin Patrikhane'ye açtığı dava bunu gün yüzüne çıkarmıştır. Kadıköy 6. Asliye Hukuk Mahkemesi'nde görülen davada işadamı Filoridi, HRO'nun açılması için Fener Rum Patriği Bartholomeos'a 3.3 milyon dolar verdiğini ama bu paraların başka amaçlarla kullanıldığını iddia etmiş ve mahkemeye delil olarak bir belge sunmuştur. Pentagon'da kurulan Özel Planlar Dairesi'nin Savunma Bakan Yardımcısı *Wolfowitz*'e gönderdiği ileri sürülen ve “çok gizli” şerhi düşülen belge, “İstanbul Ekümenik Patriği hakkında” diye başlıyor. Belgeye göre Özel Planlar Dairesi tarafından bir misyon oluşturulmuş ve bu misyonun amacı, İstanbul Ekümenik Patrihanesi bünyesinde yer alan HRO'nun açılmasını sağlamaktır.³⁷⁹ Bu konu için Bartholomeos'un onayı alınmış ve o da bu kararın başarıya ulaşabilmesi için Türk makamlarına rüşvet verilmesi gerektiğini söylemiştir. Rüşvet miktarı patrik aracılığı tarafından daha sonra Amerika'ya 12 milyon dolar olarak bildirilmiştir. Bu para dolaylı yollardan Patrikhane'ye toplanan bağışları Patrik adına işletmekle görevli Bahreyn'de yaşayan ve Müslüman olan “*Awadh Obaid Al-Yamani*”ye ulaştırılmıştır. Bu kişinin Müslüman olması ve Bahreyn'de oturması dikkat çekmemesini sağlamak içindir.³⁸⁰

IV.3. RUSYA, PATRİKHANE VE ORTODOKS DÜNYASI'NIN HÂKİMİYETİ MÜCADELESİ

³⁷⁸ KURU, Serdar: www.doguturkistan.net/modules.php?name=News&file=print&sid=1694 - 13k – (02.09.2007).

³⁷⁹ ÇEBİ, H. Yılmaz, a.g.e., s.231-233.

³⁸⁰ SEZGİN, Ferruh: www.doguturkistan.net/modules.php?name=News&file=article&sid=2181 - 43k – (20.09.2007).

Bugünkü konjonktürde ABD, AB ve Rusya'nın özellikle Balkanlar'daki Ortodoks topluluklarını etkilemek için kullanabilecekleri Patrikhane üzerinde çeşitli senaryolar konuşulmaktadır. Ruslar tarihsel perspektif içinde Ortodoks hâmilğini üstlenerek, Osmanlı toprakları içinde etkinliklerini artırmaya çalışmışlardı. Bugün ise, Avrupa Birliği ve Amerika, Rusya'nın bölge üzerinde zayıflayan etkisini dikkate alarak Ortodoksların birlikteliğini sağlamak ve İstanbul'daki Patrik vasıtasıyla Ortodoks halklar üzerinde etkili olmak istemektedir. Balkanlar'ın kontrolünün stratejik önemi düşünüldüğünde, ABD ve AB'nin Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin ekümeniklik iddialarına desteği ve Rusya'nın bu iddialara tepkisi daha anlamlı hale gelmektedir.³⁸¹

1453'den bu yana Moskova, İstanbul'un Ortodoks dünyası üzerindeki önceliğini reddeder ve aksine kendisini bu rolde görür. Moskova'ya "**Üçüncü Roma**" denmesinin nedeni budur.³⁸² Rus Ortodoks Kilisesi, SSCB'nin dağılmasıyla yeniden ve eskisinden çok daha güçlü olarak ortaya çıkmıştır. Tarihteki tüm iddialarını yeniden gerçekleştirme çabasına giren bu kilisenin kendisi için koyduğu nihâi hedef, İstanbul'un Ortodoks kimliğinin, Rus Ortodoks Kilisesi'nin denetimi altına alınarak bir kez daha tarih sahnesine çıkartılmasıdır.³⁸³

Ortodoks dünyası ile Rusya arasındaki ilişkiye yüzeysel olarak bakmamak gerekmektedir. Bu ilişkiye yüzeysel olarak bakılırsa, Rusya'nın Fener Patrikhanesi'nin ekümenik olmasını desteklediği sonucuna varılabilir. Esasen bu yanlış bir tespit olabilir. Çünkü Rusya 200 milyonluk Ortodoks tebaasını ABD'ye bırakmayı düşünmeyecek kadar devlet tecrübesine sahip bir ülkedir. Nitekim 1995 yılında ilk defa düzenlenen "Vahiy ve Çevre Sempozyumu"nda asıl tavrını ortaya koymuştur³⁸⁴. Rus Ortodoks Patriği Alexis II sempozyuma katılmayarak Rusya'nın tepkisini ortaya koymuştur.

³⁸¹ SANDIKLI, A.-GÖRAL, E., <http://www.tasam.org/modules.php?name=News>, (14.04.2006).

³⁸² AKTAR, Cengiz: www.bianet.org/2003/11/07/25868.htm - 13k - (20.09.2007).

³⁸³ KARAKILINÇ, Ferah, a.g.e., s.101.

³⁸⁴ ATO, a.g.e., s.24.

Bu sempozyumdan sonra Rus Kilisesi daha dikkatli davranmaya başlamıştır. Nitekim daha önceki bölümlerde bahsettiğimiz 1997 yılında düzenlenen “Din Bilim ve Çevre Sempozyumu”nda, Rus Patriği karşılama törenine katılmayarak, Fener Patrikhanesi’ne “üstünlük sağlayacak” bir hareketten kaçınmış ve Bartholomeos’u Odessa’daki makamında kabul ederek görüşmede bulunmuştur.³⁸⁵ Rus Kilisesi bu hassasiyetini sempozyumun kapanış töreninde de göstermiştir. Selanik’teki bu törende Rus Kilisesi’nden kimse bulunmadığı gibi Ukrayna Patriği orada olduğu halde, protokolde Bartholomeos’un arkasında yer verildiği için o da bu törene katılmamıştır.³⁸⁶ Bu çok basit protokol kurallarına dahi bu derece dikkat eden Rus Kilisesi’nin, Fener Patrikhanesi’nin ekümenikliğine sıcak bakması mümkün görünmemektedir.³⁸⁷

Yine Rus Ortodoks Patriği Alexis II, Estonya Kilisesi’nin yeniden Fener Rum Patrikhanesi’ne bağlanmasını tanımadığını belirtmesi ve 1997 yılı Haziran ayında Graz’da yapılan toplantıda “*ekümenizm tehlikelidir ve hiçbir şekilde kabul edilemez*” şeklindeki açıklaması Fener Rum Patrikhanesi’nin ekümenikliğinin Moskova Patrikhanesi ve dolayısıyla Rusya tarafından kabul edilmeyeceğinin açık bir kanıtıdır.³⁸⁸

Fener Rum Patrikhanesi son zamanlarda Rusya’nın bu kabul etmez tutumuna karşı ABD’nin de desteğini alarak Moskova etkisi altındaki kiliseleri kendine bağlama girişimlerinde bulunmuştur. Ukrayna’da “**turuncu devrim**”le başlayan süreç, Fener’i bu konuda cesaretlendirmiştir. Fener Patrikhanesi, Ukrayna Kilisesi’nin Moskova’ya bağlandığı 1684 tarihli deklarasyonu tanımadığını ve burasının her zaman Fener’in ruhanî sınırları içinde olduğunu açıklamıştır. Ukrayna’da Moskova’dan ayrılan iki büyük oluşum vardır. Bunlar Kiev Patrikhanesi ve Ukrayna Otosefal Ortodoks Kilisesi’dir. İkisi de aralarında birleşip Fener tarafından tanınmak istiyor. Bu kiliselerin birleşerek tek bir Ukrayna ulusal kilisesinin yaratılması durumunda, insanları Rusya’ya göre daha dindar olan ve elli

³⁸⁵ ÖZFATURA, M. Necati: www.zafersen.com/ - 2k, (02.09.2007).

³⁸⁶ KARAKILINÇ, Ferah, a.g.e., s.102.

³⁸⁷ (2)ÇELİK, Mehmet, a.g.e., s.132.

³⁸⁸ SANDIKLI, A.-GÖRAL, E., <http://www.tasam.org/modules.php?name=Nevs>, (14.04.2006).

milyonluk nüfus Moskova'nın elinden çıkıp Fener'in denetimine geçecektir. Bunun sonucunda Fener, ekümeniklik iddiasını güçlendirmiş ve Moskova'nın liderlik iddiası önlenmiş olacaktır.³⁸⁹

IV.4. VATİKAN'IN FENER POLİTİKASI VE MİSYONERLİK

Hıristiyanlığa göre ekümenik konsiller Kutsal Ruh'un denetimi altında toplanırlar. Bu yüzden bu konsillerde yanılma ve yanlış mümkün değildir. Böyle bir ihtimali düşünmek bile Hıristiyanlıkta insanı dinden çıkarır. Hıristiyan âleminin ilk ve en önemli konsili, 325'teki İznik Konsili'dir. Bu konsilde Hıristiyan âmentüsü'nün belirlenmesi yanında ekümenik patrikhaneler de tespit edilmiştir. Bunlar Roma, İskenderiye ve Antakya Patrikhaneleri'dir. Belirleyici kriter olarak ise bir havari tarafından kurulması yani apostolik kökenli olması gerekmektedir. İstanbul'un 381'de Patriklik statüsüne çıkarılışı, siyasî zaruret ve protokol nezaketi açısından dır. Nitekim Bizans Patrikleri asırlarca İskenderiye ve Antakya Patriklikleri'nce atanmış veya azledilmiştir. V. ve VI. yüzyıllarda kendisini apostolik kökene dayandırmak suretiyle ekümenik sıfatı kazanma çabaları ve dinî anlamdaki rivayetleri kabul edilmemiş ve Bizans Kilisesi X. yüzyıldan itibaren bu iddiasından vazgeçmiştir.³⁹⁰

Bu itibarla dinî bir ölçüt olan Patrikhane'nin ekümeniklik iddialarını Roma Katolik Kilisesi'nin ve Papa'nın kabul etmesi dinen mümkün görünmemektedir. Fakat 1962'de yapılan II. Vatikan Konsili'nde alınan kararlar doğrultusunda Anadolu'nun Hıristiyanlaştırılması amacı ve ABD'nin de etkisiyle son zamanlarda iki kilise arasında yakınlaşma görülmektedir.

Bu yakınlaşmanın ilk göstergesi olarak Amerikan vatandaşı Patrik Athenagoras döneminde Papa II. Jean Paul, İstanbul'u ziyaret etmiş ve ziyaret

³⁸⁹ BERKTAY, Deniz: www.turksam.org/tr/yazilar.asp?yazi=848&kat=2 - 50k - (20.09.2007).

³⁹⁰ (2)ÇELİK, Mehmet, a.g.e., s.129-130.

sonucunca 1054'teki karşılıklı aforozlaşma kaldırılmıştır.³⁹¹ Karşılıklı aforozların kaldırılmasından sonra (yaklaşık 40 senedir) bu yakınlaşmanın ifadesi ve tezahürü olarak karşılıklı ziyaretler yapılmaktadır. Her sene Aziz Andrew Günü'nde, İstanbul'a Papa'nın çok yakın Kardinalleri geldiği gibi, Katolik dünyasının önemli günlerinde de Patrikhane'den çok önemli temsilciler Vatikan'a gitmektedir.³⁹²

İki kilisenin yakınlaşması Bartholomeos döneminde de devam etmiştir. Papa II. Jean Paul, İstanbul Ortodoks Patrikhanesi ile Vatikan arasındaki buzların erimesi için önemli adımlar atmıştır. II. Jean Paul, 2001'de Ortodoks dünyasının önemli dinî merkezlerinden biri olan Atina'yı ziyaret edip, Rus Ortodoks Kilisesi'nin kutsal saydığı "Kazan Bakiresi"ni Rusya'ya, 1204'te Bizans'ın yağması sırasında Roma'ya götürülen iki azizin, "Yuhanna Kristostomo" ve "Yorgo Nazienzen"e ait kemikleri de Fener'e iade etmiştir. Jean Paul, Türkiye'ye gelip Ortodoksları da ziyaret etmiştir.³⁹³

Bu karşılıklı yakınlaşmalar "**Papa XVI. Benedikt**"ın İstanbul'u ziyaretiyle doruk noktaya ulaşmıştır. XVI. Benedikt, 29 Kasım 2006'daki İstanbul ziyaretinde Patrik Bartholomeos'la el ele pozlar vermiş ve Bartholomeos'a "**Ekümenik Patrik**" diye hitap etmiştir.

Papa'nın Türkiye ziyaretinin üç temel amacı vardı: Birincisi, Türkiye üzerinden, Peygamberimiz Hz. Muhammed(sav) hakkında söylediği olumsuz sözlerden dolayı İslam âlemi ile olan ilişkileri belirli ölçüde iyileştirmek. İkincisi ve en önemlisi Vatikan'ı Hıristiyan dünyasının en önemli dinî merkezi, Papalığında Hıristiyan âleminin en büyük dinî gücü olduğunu tüm dünyaya duyurmak. Üçüncüsü ise ABD ve AB'nin istekleri doğrultusunda Rus Ortodoks Kilisesi'ne karşı Fener Rum Patrikhanesi'ni desteklemek suretiyle Moskova Kilisesi'nin Fener Rum Patrikhanesi ile olan ilişkisindeki hiyerarşiyi ortaya koymak.

³⁹¹ BENLİSOY, Y. – MACAR, E., a.g.e., s.54.

³⁹² UŞŞAK, Cemal: [www.gyv.org.tr/bpi.asp?caid=111&cid=845 - 49k](http://www.gyv.org.tr/bpi.asp?caid=111&cid=845-49k) – (20.09.2007).

³⁹³ AFYONCU, Erhan: [www.bugun.com.tr/?yid=154&pid=23546 - 68k](http://www.bugun.com.tr/?yid=154&pid=23546-68k) – (20.09.2007).

Bütün bu yakınlaşmalar, Vatikan'ın Fener Patrikhanesi'nin ekümenikliğini kabul ettiği anlamına gelmemektedir. Papanın asıl amacı misyonerlik faaliyetleri ile Anadolu'nun ve hatta Asya'nın Hıristiyanlaştırılmasını sağlamaktır. Fener Rum Patrikhanesi de bu misyonerlik faaliyetlerinin Ortodoks yönünü oluşturmaktadır. Belli bir açıdan bakıldığında, Yahudiler için Kudüs ne ifade ediyorsa, Hıristiyanlar için de Anadolu toprakları o anlamdadır. Çünkü İncil'e göre 7 kutsal kilise Anadolu toprakları üzerindedir. Hıristiyan dünyasını kontrol etmek için önce bir birliktelik lazımdır. Bunun içinde diyalog çalışmaları öncelikle Hıristiyan âlemi içinde başlatılmıştır. Ancak bu birleşme çok uzak bir ihtimaldir. Çünkü batı her zaman bir ötekini üretmek için ve diğer dindaşlarını kendinden yabancılaştırmak için çabalamaktadırlar.³⁹⁴

Vatikan'ın hedefinin Anadolu'yu Hıristiyanlaştırmak olduğu, Papa II. Jean Paul'un 24 Aralık 1999 (*Christmas*)'da yayımladığı ***“Birinci bin yılda Avrupa Hıristiyanlaştırıldı, ikinci bin yılda Amerika ve Afrika Hıristiyanlaştırıldı, üçüncü bin yılda ise Asya'yı Hıristiyanlaşturalım.”*** şeklindeki 2000 yılı mesajından anlaşılmaktadır. Asya'nın Hıristiyanlaştırılması için Asya'nın anahtarı ve bir Hıristiyan toprağı kabul edilen Anadolu'nun Hıristiyanlaştırılması gerekmektedir. Bu plan kapsamında; Anadolu'da var olduğu iddia edilen 3000'e yakın eski kilise onarılacak ve çevresindeki arazi ile birlikte istimlak edilecektir. Bu kilometre karelerce vatan toprağının elden çıkarılması anlamına gelecektir. Ardından istimlak edilmiş Hıristiyan vakıflarına ait malların iadesi istenecek ve “Kutsal Şehirler” kavramı dayatılacaktır. Katoliklerin umutları ve çalışmaları, başta turizm ve medya kuruluşları olmak üzere, bazı bürokrat ve Müslüman din adamlarının da desteğiyle devam etmektedir. Ayrıca bu amaçla Tarsus, Papa tarafından Hıristiyanlığın kutsal bölgesi olarak ilan edilmiştir. Yine Hıristiyan yaşamayan Trabzon'da 1994 yılında *“San Maria Kilisesi,”* Kayseri'de *“Gregorien Kilisesi”* restore edilerek

---

³⁹⁴ ÖZŞAHİN, Lütfü, www.saadetfatih.org/detail.asp?categoryId=1&contentId=1166555114124 - 39k - (03.09.2007).

açılmışlardır. Ayasofya, “Dünya Anıtları Fonu” tarafından dünya kültür mirasının en önemli 100 anıtı arasına alınmıştır.³⁹⁵

II. Vatikan Konsili’nden sonra misyonerlik faaliyetlerinin bütün Hristiyan mezheplerinin birleştirilerek yapılması kararı alınmıştır. Bu amaçla Dünya Kiliseler Birliği* harekete geçmiştir. Bunlar Anglikan, Protestan, Ortodoks kiliselerinden oluşuyordu. Vatikan daha önce bu birlikteliğe karşı çıkmıştı. Fakat şu anda o da “**Ekümenizm Hareketi**” denilen bu birliğin içine girmiştir. Bu kiliselerin bir araya gelerek, birbirlerini şu veya bu şekilde bütünleştirerek, farklılıklarını bir kenara bırakıp benzerlikleri ön plana çıkararak yapılan bu harekete, “Ekümenizm Hareketi” denilmektedir.³⁹⁶ Bu hareketin amacı, bütün mezheplerin ortak hareketi ve misyonerlik faaliyetleriyle bütün Asya’yı dolayısıyla Anadolu’yu Hristiyanlaştırmaktır.

Fakat bütün bu girişimlere rağmen Katolik Kilisesi, ana kilise olduğunu ve diğer mezheplerin tekrar kendisine bağlanması gerektiğini her fırsatta belirtmiştir. Ayrıca ABD’nin baskılarına rağmen Fener Rum Patrikhanesi’nin ekümeniklik iddialarına ses çıkarmasa da, resmi bir belge imzalamaktan kaçınmıştır. Nitekim Vatikan 1995 yılındaki “Vahiy ve Çevre Sempozyumu”nda bir heyetle temsil edilmiştir. Ancak Vatikan daha sonra bütün ısrarlara rağmen 20-28 Eylül 1997 tarihinde yapılan “Din Bilim Çevre Sempozyumu”na temsilci göndermemiştir.³⁹⁷

Son olarak 2006 yılında Papa XVI. Benedikt’in İstanbul’u ziyaretiyle ekümenik statüye kavuşmaya yaklaştığını düşünen Patrikhane, Katolik Kilisesi’nden 2007 yılında yapılan açıklama ile şok olmuştur. Vatikan’a bağlı “*Dinsel Öğretiler Kurulu*” bir karar metni yayımlamıştır. Bu karar metnine göre; “*Yeryüzünde geçerli tek din hiç tartışmasız Hristiyanlık’tır. Ortodoks, Anglikan, Protestan Kiliseleri ve diğer görüşleri savunan kiliseler “Gerçek Hristiyan Kiliseleri” değildir. Bunlara kilise adı verilemez. Bu inanışları savunanlar “Büyük Kurtuluş”a erişip cennete*

³⁹⁵ ÖZCAN, Mehmet: www.usakgundem.com/yazarlar.php?id=503&type=2 - 73k – (20.09.2007).

* Bu birlik, 1919-1920 yılları arasında Fener Patrikhanesi’nin yazdığı mektuplarla başlamıştır.

³⁹⁶ ALTINDAL, Aytunç: <http://www.ilkadim.degisi.com/181/kapak-roportaş.htm>, (14.04.2006).

³⁹⁷ (2)ÇELİK, Mehmet, a.g.e., s.130-131.

gidemeyeceklerdir. Bu kiliselerin rahiplerinin ayin yapma hakları yoktur. Sadece Ortodoks Kilisesi, kilise unvanına sahip olabilir. Ancak Papa'ya inanmadıkları için büyük bir yara almış durumdadırlar."³⁹⁸ Vatikan'a bağlı kurumun açıkladığı bu karar metni gösteriyor ki Vatikan, Fener Rum Patrikhanesi'nin ekümenikliğini kabul etmek bir yana, Patrikhane'yi "yara almış bir Hıristiyan Kilisesi" olarak görmektedir.

V. EKÜMENİKLİK VE TÜRKİYE: BİR YOL HARİTASI DENEMESİ

Sovyetlerin yıkılmasından hemen sonra Patrikhane, Avrupa Birliği ve ABD nezdinde ekümeniklik statüsünün kabulü için lobicilik faaliyetlerine başlamıştır. Bir yandan Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılması öte yandan Ayasofya'nın tekrar kilise olması konusu 1990'ların başından itibaren tekrar tartışmaya açıldı. Ancak Türkiye bu olumsuzluklara karşı kendisini belirli ölçüler içinde korumaya çalışmaktadır. Mesela 1998'de Heybeliada Ruhban Okulu yönetim kurulu Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından "*Türk Devleti aleyhinde propaganda ve yolsuzluk*" yaptıkları gerekçesiyle kapatılmıştır.³⁹⁹

Türkiye bunun yanında Fener Rum Patrikhanesi'nin ABD destekli ve kendisini "Ekümenik Patrik" olarak gösterdiği davetlere devlet erkanı olarak katılmamaya dikkat etmektedir. Örneğin ABD'de yaşayan Ortodokslar tarafından gelenekselleştirilmek istenen "Aziz Andrew" adına verilen nişanın, *Eric Adelman'a* (ABD Ankara Büyükelçisi) verilmesi kararlaştırılmış ve Ankara'da gösterişli bir toplantı için düzenlenen davetiyelere "**Ekümenik Patrik Bartholomeos**" yazılmıştır. Bunun üzerine Hükümet yetkilileri bizzat Başbakanlık Müsteşarı Ömer Dinçer'in yayınladığı genelge ile Ankara'daki resmi kurumlara davete katılmamaları uyarısında bulunmuştur.⁴⁰⁰

³⁹⁸KESGİN, Gökçen: www.hristiyanhaber.com/news.php?readmore=145-45k - (20.09.2007).

³⁹⁹ ÖZDAĞ, Ümit: turkcelil.com/modules/news/article.php?storyid=5213-57k - (20.09.2007).

⁴⁰⁰ YILDIRIMKAYA, Erkan: www.gazetevince.net/news/140.html - 33k - (20.09.2007).

Bununla beraber Türkiye, Fener Rum Patrikhanesi'nin ekümeniklik iddialarını kabul etmese de Patrikhane'ye karşı net bir politika izleyememektedir. Patrikhane'ye karşı yapılan politikalar hükümetten hükümete değişiklik arz etmektedir. Bunun içinde Patrikhane dışarıdan gelen destekle, faaliyetlerini rahatça uluslar arası alanda sürdürebilmektedir. Patrikhane'nin bu faaliyetlerine karşı Türkiye Cumhuriyeti'nin daha sistemli ve etkin bir politika izlemesi gerekmektedir.

Görüldüğü üzere Patrikhane, sürekli dostu olan bir kurum olmaktan ziyade kendisiyle ilişkilerinde faydası olanların güç kazanmaya çalıştıkları eski bir **“Episkoposluk”** tur.⁴⁰¹ Fener Rum Patrikhanesi'nin konumu Lozan Atlaşması'yla belirlenmiştir. Bunun için Patrikhane'nin Lozan'a ait hükümlere göre Patrikhane politikası izlenmeli ve Türkiye'deki diğer azınlıklarla aynı haklara sahip bir konuma getirilmelidir. Patrikhane meselesi Türkiye Cumhuriyeti'nin menfaatine, hükümetten hükümete değişmeyen bir devlet politikası haline getirilebilir.

Fener Rum Patrikhane'nin Türkiye'de bulunan 2000-3000 civarındaki Rum'un dinî işlerine bakan Fatih Kaymakamlığı'na bağlı bir Türk kurumu olduğu hatırlatılmalı ve bu konuda Patrikhane devamlı ikaz edilmelidir.

Türk Ortodoks Patrikhanesi Papa Eftim tarafından kurulduğundan beri Fener Rum Patrikhanesi'nin faaliyetlerine karşı Türkiye'nin yanında yer almıştır. Bunun için Türk Ortodoks Patrikhanesi desteklenmeyi hak etmektedir.

Fener Patriği Bartholomeos'un yurtdışı gezileri kontrol altına alınmalıdır. Bunun için mevcut hükümetten izin alması sağlanmalı ve gerekli görülürse izin verilemeyebilir.

Patrikhane kayıtlarını Rumca tutmaktadır. Patrikhane'nin Rumca yazılan kayıtlarının Türkçe yazılması sağlanmalı ve para kaynaklarının muhasebesinin denetlenmesi sağlanmalıdır.

---

⁴⁰¹ YAŞIN, K. Gözde: www.tusam.net/makaleler.asp?id=120&sayfa=43 - 31k - (07.09.2007).

Fener Rum Patrikhanesi'nin Patrik seçiminin, Türk vatandaşları arasından yapılması yasal bir zorunluluktur. Bu bağlamda 2004 yılında seçilen 6 yabancı Sen Sinod üyesinin istifa etmeleri sağlanmalı ve Patriğin TC vatandaşı olanların dışından seçilmesine kesinlikle müsaade edilmemelidir.

Patrikhane konusunda dış ülkelerden gelebilecek baskılara karşı, Patrikhane ile ilgili istek ve temennilerinin iç işlerimize müdahale olduğu belirtilerek uygun bir dille reddedilebilir.⁴⁰²

Patrikhane'nin orta kapısı Mora isyanında aktif rol oynadığı ispatlanan ve bu sebeple idam edilen Grigorios'un anısına "kin kapısı" olarak kapalı tutulmaktadır. Bu kapının açılması sağlanmalıdır.

Patrik Bartholomeos sık sık çevre ve din bilinci adıyla uluslar arası sempozyumlar ve toplantılar düzenlemektedir. Bu toplantı ve sempozyumlarda kendini "Yeni Roma Ekümenik Patriği" diye takdim ettirmektedir. Patrik, kullandığı bu unvan konusunda hemen uyarılabilir ve tekrar etmemesi sağlanabilir. Ayrıca bu toplantılar gözetim altına alınabilir.

Anadolu'daki mevcut yapının, Türkiye aleyhine bozulması, cemaat olmayan yerlerde kiliselerin açılması, metropolit atanması, Hıristiyanların yerleştirilmesi vb. girişimlerin engellenmesi için her türlü hukukî ve idarî tedbirler alınmalıdır.⁴⁰³

ABD ve AB Fener Rum Patrikhanesi'ni aracılığı ile Balkanlar üzerinde hâkimiyet kurmaya çalışmaktadırlar. Bunun için de İstanbul'da Vatikan benzeri bir Ortodoks din devleti kurmak hedefindedirler. Türkiye tarafından bu amaçlara yönelik istekler ve projeler reddedilebilmelidir.

⁴⁰² KARAKUNT, Ferah, a.g.e., s.121.

⁴⁰³ YILDIRIM, Uğur, a.g.e., s.295.

Fener Rum Patrikhanesi misyonerlik faaliyetlerinin Ortodoks ayağını oluşturmaktadır. Vatikan ile Anadolu'nun Hıristiyanlaştırılması için ortak hareket etmektedir. Bu misyonerlik faaliyetlerine karşı Diyanet İşleri Başkanlığı'nın da katılımıyla halk bilinçlendirilmelidir. Misyonerler gözetim altında tutulmalıdırlar.

Fener Rum Patrikhanesi'nin ekümenik statüye kavuşmak için yaptığı faaliyetler Türkiye'deki yazılı ve görsel medya tarafından daima gündeme getirilmeli ve Türk halkının bu konuda bilinçlendirilmesi sağlanmalıdır.

Fener Rum Patrikhanesi faaliyetlerini ABD ve AB'deki Rum lobisinin desteği ile sürdürmektedir. Türkiye'nin de Rum lobisine karşı bir lobi oluşturması büyük önem arz etmektedir.

Fener Rum Patrikhanesi HRO'nun teoloji bölümünü kendi istediği gibi açmak istemektedir. HRO'nda yetiştirdiği din adamları sayesinde Ortodoks kiliseleri kendisine bağlamayı ve ekümenik statüyü elde etmeyi istemektedir. Oysa Türk Hukuk sistemine göre bu bölüm ancak, YÖK'e bağlı bir devlet üniversitesine bağlı olarak açılabilmektedir. HRO uluslar arası özel bir statüyle açılması mümkün değildir.

Fener Patrikhanesi Vatikan gibi bir devlet olabilmek amacıyla etrafındaki gayri menkulleri araçlarla elde etmeye çalışmaktadır. Patrikhane'nin sur içindeki bu emlak ve arsa alımları engellenebilir. Bunun için Patrikhane civarındaki ev ve arsa sahibi vatandaşlar bu konuda bilinçlendirilip satış yapmamaları konusunda uyarılmalı ve gerekirse maddi anlamda desteklenmelidirler.

Saydıklarımızın ışığında ve ülkemizin menfaatleri doğrultusunda mümkün olan en iyi ve en sağlıklı çözüme ulaşmak büyük gayret istemektedir. Bu konuda en önemli görev tabi ki yetkili kurumlara düşmektedir.

SONUÇ

Miladi 30 yılında Filistin’de İsa’nın kendi halkı olan Yahudileri uyarmasıyla ortaya çıkan Hıristiyanlık dini, Pavlus ile putperest Roma halkları arasında yayılmıştır. Hıristiyanlık yayılma sürecinde Grek(Yunan) kültüründen oldukça etkilenmiştir. Bu bağlamda kendilerini Grek kültürü’nün ve Bizans İmparatorluğu’nun mirasçısı olarak gören Yunanlıların Hıristiyan olması konumuz açısından önem arz etmektedir. Bugün Fener Rum Patrikhanesi’nin ekümeniklik iddialarının temelinde yatan sebeplerden birisi budur. Fener Patrikhanesi Doğu Roma/Bizans İmparatorluğu’nun mirasçısı olduğunu düşünerek, Bizans’ın yeniden diriltilmesinin özlemi ve hayali içindedir.

Uzun süre Roma, İskenderiye ve Antakya Patriklikleri tarafından yönetilmiş olan Hıristiyanlıkta, Roma’nın yeni başkentinin Kostantinapolis olmasıyla beraber idarî ve dinî yönden Batı ve Doğu şeklinde bir bölünme meydana gelmiştir. Bu bölünme dinî olmaktan ziyade daha çok siyasî sebeplerden dolayı olmuştur. Çünkü Yeni Roma’nın başkentinde bulunan Bizans Kilisesi bu konumunu iyi değerlendirmek istemiş ve bu durum din gücünü arkalanna almak isteyen Bizans İmparatorları tarafından da desteklenmiştir. I. Konstantin Bizans’ı, Doğu Roma İmparatorluk merkezi ilan ederken, aynı zamanda burayı dinî merkez de yapmak istemiştir. Bu şekilde Bizans Kilisesi İmparatorluk içinde önemli bir konuma gelmiştir. İşte bu bağlamda şu ifade edilebilir: Fener Rum Patrikhanesi’nin ekümeniklik iddialarının temelinde, Bizans döneminde olduğu gibi devlet içinde özerk bir kurum veya devlet olma amacı yatmaktadır; öyle görünüyor ki, Fener Patrikhanesi Vatikan gibi sur içinde bir Ortodoks devlet hedeflemektedir.

İmparatorluğun siyasî gücünü de arkasına alan Bizans Kilisesi, 451 yılında yapılan Kadıköy Konsili’nden itibaren “*Ekümenik Patriklik*” olduğunu dillendirmiş, ancak tarih içerisinde en güçlü olduğu dönemlerde bile bu iddiasını gerçekleştirememiştir. Aslında dinen Bizans Kilisesi’nin kuruluşu Episkoposluk şeklinde olmuştur. Bizans Kilisesi’nin Patriklik seviyesine çıkartılması tamamen siyasî ihtiyaçtan kaynaklanmıştır. Zaten bu unvan başta Roma Kilisesi olmak üzere, Antakya ve İskenderiye Ortodoks kiliseleri tarafından da kabul görmemiştir. Çünkü ekümeniklik sıfatı tarih boyunca siyasî değil dinî bir statü olagelmiştir. Bu sıfat, tüm

Hıristiyanların kabul ettiği ve 325 yılında İznik’te toplanan ilk ekümenik konsilde üç kilisenin yani Roma, İskenderiye, Antakya’nın hakkı olarak tespit edilmiştir. Bu tespitte “bu kiliselerin İsa’nın havarilerince kurulmuş olması; yani apostolik kökenli olması” kriteri aranmıştır. Oysa Bizans Kilisesi bir havari tarafından kurulmamıştır.⁴⁰⁴

Ekümeniklik statüsünün zorlama konsil kararlarıyla kabul edilmediğini anlayan Fener Patrikhanesi, dinî açıdan iddialarını desteklemek için doğruluğu şüpheli bir rüya ve belgeye dayandırmaya çalışmıştır. Her iki durumda da Fener Patrikhanesi bu iddialarını Doğu ve Batı Kiliselerine kabul ettirememiştir. Hıristiyan dünyasında Bizans Kilisesi’nin ekümeniklik isteği, Doğu-Batı ayrımını derinleştirmiş ve 1054’teki aforozlu ayrılık sonucunda iki mezhep ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri kendini ana mezhep olarak gören Katolik(Vatikan) Kilisesi, diğeri ise Ortodoks Doğu Kiliseleri’dir. Aslında ilk başta dini birleştirici bir unsur olarak gören Doğu Roma Devleti, bu uğurda on binlerce insanın acılar çekmesine sebep olmuştur. Bu amaçla yapılanlar Doğu Roma Devleti’nin ayakta kalmasına yardımcı olmak yerine topraklarını kaybetmesinin ve nihayetinde de yıkılmasının sebeplerinden biri olmuştur.

Doğu Roma’nın son dönemlerinde Ferrera ve Floransa konsillerinde Batı Kilisesi ile birleştirilmek suretiyle tamamen yok olmak üzere olan Ortodoks Bizans Kilisesi’ni, 1453 yılında Fatih Sultan Mehmet İstanbul’u fethetmek suretiyle kurtarmıştır. Fener Rum Patrikhanesi’ni ihya eden Osmanlı İmparatorluğu, Patrikhaneye birçok imtiyazlar sunmuştur. Osmanlı İmparatorluğu’nun güçlü olduğu dönemlerde kiliseye tanıdığı bu imtiyazlar herhangi bir zafiyet göstermemiştir. Fakat devletin güçlü olduğu dönemlerde işleyen bu sistem devletin zayıf olduğu anlarda Avrupa Devletleri’nin politikaları sebebiyle Osmanlı Devleti’nin gerek iç ve gerekse dış ilişkilerinde en zayıf noktasını oluşturmuştur.⁴⁰⁵ Özellikle Osmanlı’nın son döneminde devletin zayıflamasıyla birlikte Fener Patrikhanesi Yunan *megalo ideası*’nı gerçekleştirmek için açıktan açığa faaliyetlerde bulunmuş ve bunun bir

⁴⁰⁴ (2)ÇELİK, Mehmet, a.g.e., s.175-176.

⁴⁰⁵ SOFUOĞLU, Adnan, a.g.e., s.220-221.

neticesi olarak Mora isyanı ile başlayan süreçte 1829'da Yunanistan bağımsızlığını elde etmiştir. Kurtuluş savaşı yıllarında Yunanistan'ın Anadolu'yu işgalinde de yine en büyük yardımı Fener Rum Patrikhanesi yapmıştır.

Patrikhane'nin bütün gayretlerine rağmen Kurtuluş savaşından Türk Milleti'nin imanı galip çıkmış ve Yeni Türkiye Cumhuriyeti Lozan Antlaşması'nda Fener Patrikhanesi'nin Türkiye toprakları dışına çıkarılması talebinde bulunmuştur. Türkiye'nin bu isteği diğer Avrupa Devletleri ve Amerika tarafından kabul edilmemiştir. Nihai olarak Patrikhane'nin sadece, İstanbul'da bulunan Rumların dinî ihtiyaçlarını gidermesi ve hiçbir siyasî faaliyette bulunmaması şartıyla Türkiye'de kalmasına sözlü bir anlaşma ile karar verilmiştir.⁴⁰⁶

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilk yıllarda Patrikhane faaliyetleri gözetim altında tutulmuş ve bu şekilde Fener'in sadece dinî bir kurum olarak devami sağlanmıştır. Fakat bir Amerikan vatandaşı olan Athenagoras'ın Patrik seçtirilmesi ile Lozan Antlaşması ihlal edilmiş ve Fener Rum Patrikhanesi uluslar arası arenada yerini almaya başlamıştır. Fener Patrikhanesi artık başta Yunanistan olmak üzere birçok ülke ile gizli ilişkilere girmeye başlamıştır.

İkinci dünya savaşının ardından ABD, AB, ve Komünist Rusya olmak üzere üç büyük güç ortaya çıkmıştır. 1989 yılına kadar Rusya ile ABD arasından yaşanan soğuk savaş döneminden Amerika galip çıkmış ve SSCB yıkılmıştır. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ardından Rusya'nın egemenliği altındaki Ortodokslar arasında din tekrar eski gücünü elde etmeye başlamıştır. Bu gücün farkında olan ve tekrar çift başlı bir dünya istemeyen ABD Genişletilmiş Ortadoğu Projesi kapsamında, Balkanlar ve Orta Doğu'daki diğer Ortodoksları nüfuzu altına almak için stratejik önemi nedeniyle Fener Patrikhane'sinin ekümeniklik iddialarını destekleme siyasetini benimsemiştir. ABD ve Rusya karşısında üçüncü bir küresel güç olmak isteyen AB ise Amerika ile aynı siyaseti uygulamakta ve Fener Patrikhanesi'ni desteklemektedir. ABD ve AB Fener Patrikhanesi'nin ekümeniklik statüsünü kabul ettirmek suretiyle Patrikhane'yi bütün Ortodoksların lideri yapmak

⁴⁰⁶ BENLİSOY, Y. – MACAR, E., a.g.e., s.49.

istemektedirler. Bu sayede Balkanlar'daki Ortodoksların yeniden Rusya'nın kontrolüne girmesi engellenmiş olacaktır.

1990'dan sonra Küreselleşme ve Bartholomeos'un Patrik olmasıyla beraber Fener Patrikhanesi'nin ekümeniklik iddiaları hız kazanmıştır. Özellikle Bartholomeos'un uluslar arası alanda yaptığı faaliyetler ile ABD, AB ve Yunanistan'ın sonsuz desteği sayesinde İstanbul sur içinde Vatikan benzeri bir devlet kurulmak istenmektedir. Bu sayede Bizans'ın yeniden diriltilmesi ve Yunan *megalo ideası*'nın gerçekleştirilmesi planlanmaktadır. Bartholomeos, tıpkı önceki Patrikler gibi ekümenik patriklik olma isteğinden vazgeçmemekte, bunu her vesileyle dile getirmekte, deklarasyonlara **“Ekümenik Kostantinapolis Patriği”** olarak imza atmakta, dışarıda da kendini ekümenik olarak takdim etmekte veya ettirmektedir.⁴⁰⁷ Bu şekilde Bartholomeos, ekümeniklik vasfını elde ederek **“Küresel Patrik”** olmayı hedeflemektedir.

Bu hedefin en önemli yönünü ise Heybeliada Ruhban Okulu'nun yeniden açılması oluşturmaktadır. Fener Patrikhanesi, HRO'nun teoloji (Yüksek Okul) bölümünü, denetimi kendisinde olacak bir şekilde özel statüde açmak istemektedir. Yine bu okula yabancı öğrenci ve öğretmen alınmasının serbest bırakılmasını istemektedir. Bu şekilde buradan yetişen ruhbanlar bütün dünyadaki Ortodoksların olduğu yerlere gönderilecek ve bunlar sayesinde Fener Rum Patrikhanesi'nin ekümenikliği kabul ettirilecektir. Halbuki HRO'nun Patrikhane'nin istediği bir şekilde açılması “Türk Hukuk Sistemi” açısından mümkün görünmemektedir. HRO ancak bir üniversitenin çatısı altında açılabilir. Fakat bunu da Patrikhane amaçlarına ulaşmada engel olarak gördüğü için kabul etmemektedir. Türkiye'nin AB'ye girme isteğini fırsat bilen Patrikhane, HRO'nun kendi istediği şekilde açılması için Türkiye'ye baskı uygulamaktadır. Adeta AB'ye girme şartı olarak, HRO'nu tekrar kendi istediği gibi açtırmayı ve Patrikhane'nin ekümenikliğinin Türkiye tarafından kabulünü koymaktadır.

---

⁴⁰⁷ (3)ŞAHİN, M. Süreyya, a.g.m., s.42.

ABD ve AB'nin tüm baskılarına rağmen Türkiye'nin Fener Rum Patrikhanesi'nin ekümeniklik isteklerini kabul etmesi ve HRO'nun Patrikhane'nin istediği koşullarda açılması mümkün değildir. Patrikhane konusundaki tüm gelişmeler karşımızdaki tüm gücün sadece Fener Rum Patriği ve Yunanistan olmadığını göstermektedir. Öyleyse çözüm Türkiye'nin tehlike altında olmadığı, diğer AB üyeleri ile eşit bir Avrupa Birliği üyeliğinde ısrar etmekte ve ekümeniklik konusunda siyasî dengeleri gözeterek ABD ve AB ile ilişkilerde Rusya ve Balkanlar'daki dengeleri kullanmaktan geçmektedir.⁴⁰⁸

Sonuç olarak Türkiye Fener Rum Patrikhanesi'nin ekümeniklik iddialarına karşı tavizkar olmayan bilinçli bir politika izlemelidir. Türkiye dışına çıkarılması şu an için uluslar arası ilişkiler açısından mümkün olmadığına göre, Patrikhane'nin sadece İstanbul'da yaşayan Rumların dinî ihtiyaçlarını karşılayan ve siyasî faaliyetlerde bulunmayan bir azınlık kurumu olarak kalması sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

AKŞİN, Sina:

2005 **Türkiye Tarihi**, İstanbul.

---

⁴⁰⁸ KARAKUNT, Ferah, a.g.e., s.130

ALKAN, Hakan:

2003 **Fener ve Türk Ortodoks Patrikhaneleri**, İstanbul.

ALTINDAL, Aytunç:

1995 **Türkiye ve Ortodokslar**, İstanbul.

ATALAY, Bülent:

2001 **Fener Rum Patrikhanesi'nin Siyasi Faaliyetleri**, İstanbul.

ATO:

İçimizdeki Haçer Fener Patrikhanesi, Ankara.

AYDIN, Mehmet:

1995 **Hıristiyanlık Kaynaklarına Göre Hıristiyanlık**, Ankara.

BAILLY, Auguste:

1993 Bizans Tarihi. (Çev. Haluk Şaman).

İstanbul Kervan Kitapçılık.

BAŞ, Mustafa:

2005 **Türk Ortodoks Patrikhanesi**, Ankara.

BAYNES, H. Norman-MOSS, H.ST. L.B:

1961 **Byzantium an Intruduction to East Roman Civilization**, London.

BENLİSOY, Yorgo- MACAR, Elçin:

1996 **Fener Patrikhanesi**, Ankara.

BERK, Bekir:

1962 **Patrikhane ve Kıbrıs**, İstanbul.

BERKES, Niyazi:

2002 **Patrikhane ve Ekümeniklik**, İstanbul.

BIHLMAYER, K.-TUCHLE, H.:

1971 Hıristiyanlık. (Çev. Antun Göral).

İstanbul Güler Matbaası.

CHALLENGE, Felicien:

1960 Dinler Tarihi. (Çev. Samih Tiryakioğlu).

İstanbul Varlık Yayınları.

CHRYSSAVGIS, Fr. John:

2004 **The Ecumenical Patriarchate**, İstanbul.

ÇEBİ, H. Yılmaz:

2006 **Judasofya Ayasofya ve Patrikhane Üzerinden Oynanan Gizli Oyunlar**, İstanbul.

ÇELİK, Mehmet:

1998 **Türkiye'nin Fener Patrikhanesi Meselesi**, İzmir.

1999 **Bizans imparatorluğunda Din-Devlet İlişkileri**, İzmir.

2002 **Fener Patrikhanesinin Ökümeniklik İddiasının Tarihi Seyri**, İzmir.

DEMİRCİ, Kürşat:

1998 "Hıristiyanlık", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, XII: 328-338.

2005 **Bir Hıristiyan Mezhebi Olarak Ortodoksluğun Teolojisi**, İstanbul.

DIEHL, Charles:

- 2006 Bizans İmparatorluğu'nun Tarihi. (Çev. A. Gökçe Bozkurt).
İstanbul İlgı Yayınları.

DVORNIK, Francis:

- 1990 Konsiller Tarihi İznik'ten II.Vatikan'a, (Çev. Mehmet Aydın).
Ankara Türk Tarih Kurumu Basımevi.

EROĞLU, A. Hikmet:

- 2005 **Ökümenizm ve Fener Patrikhanesi**, Ankara.

GÖKMEN, Oğuz:

- 1990 "Türk-Yunan İlişkileri", Türk -Yunan Münasebetleri ve Ayasofya,
İstanbul.

GÜNAY, Tuncer:

- 2002 **Misyonerler ve Fener Rum Patrikhanesi**, Ankara.

GÜNDÜZ, Şinasi:

- 2005 **Küresel Sorunlar ve Din**, Ankara.

KALPAKÇIOĞLU, Özdemir:

- 1994 **Yunan'dan Dost Olmaz**, İstanbul.

KARAKILINÇ, Ferah:

- 2006 Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Tarihi Gelişimi Amaçları Siyasi Faaliyetleri Ulaşmak İstedığı Statü ve Türkiye'nin İzlemesi Gereken Politikalar. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Gebze: Yüksek Teknoloji Enstitüsü.

KARAKURT, Ali:

1955 **Fener Patrikhanesi'nin İçyüzü**, İstanbul.

KATAR, Mehmet:

2007 "Hıristiyanlık," Yaşayan Dünya Dinleri, Ankara.

KİTSİKİS, Dimitri:

1996 Türk-Yunan İmparatorluğu. (Çev. Volkan Aytar).
İstanbul İletişim Yayınları.

KORDATOS, Yannis:

1999 Bizans'ın Son Günleri. (Çev. Muzaffer Baca).
İstanbul Alkam Yayınları.

KÜÇÜKOĞLU, Bayram:

2004 **Türk Dünyasında Misyoner Faaliyetleri**, İstanbul.

LEMERLE, Paul:

1994 Bizans Tarihi. (Çev. Galip Üstün).
İstanbul İletişim Yayınları.

MACAR, Elçin:

2003 **Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi**, İstanbul.

2003 **Dünden Bugüne Heybeliada Ruhban Okulu Sorunu**, İstanbul.

MACAR, Elçin-GÖKAÇTI, M. Ali:

2005 **Heybeliada Ruhban Okulu'nun Geleceği Üzerine Tartışmalar ve Öneriler**, İstanbul.

MEYENDORFF, John:

1979 **Byzantine Theology Historical Trends and Doctrinal Themes**, New York.

MİLLAS, Herkül:

2003 **Geçmişten Bugüne Yunanlılar**, İstanbul.

ÖZYILMAZ, Emre:

2000 **Heybeliada Ruhban Okulu**, Ankara.

ÖZYURTKAN, Süreyya:

2005 **Patrikhane Dosyası**, İstanbul.

SARIKÇIOĞLU, Ekrem:

2004 **Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi**, Isparta.

SARINAY, Y.-SÜN BÜL, T.:

1999 **Emperyalizm ve Büyük Hayal**, Ankara.

SEZER, Betül:

2006 Bizans Kilisesi.(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Elazığ: Fırat Üniversitesi.

SOFUOĞLU, Adnan:

1996 **Fener Rum Patrikhanesi ve Siyasi Faaliyetleri**, İstanbul.

SOMUNCUOĞLU, Sadi:

2004 **İstanbul'da Yeni Roma İmparatorluğu**, Ankara.

ŞAHİN, M. Süreyya:

1980 **Fener Patrikhanesi ve Türkiye**, İstanbul.

1995 "Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, XII: 343.

2006 “Fener Patrikhanesi’nin Ekümenikliği Meselesi”, Türk Yolu Dergisi, IX: 42-50.

T.C. Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Araştırmalar Etüt Başkanlığı:
1985 **Türk-Yunan İlişkileri ve Megalo İdea**, Ankara.

TÜMER, G. - KÜÇÜK, A.:
1993 **Dinler Tarihi**, Ankara.

UZUN, Tayfun:
2006 **AB Türkiye İlişkileri, Katılım Ortaklığı Belgesi: Lozanı Delme Girişimi-2: Fener Rum Patrikhanesi’nin AB Destekli Ekümeniklik İddiaları**.

YILDIRIM, Münir:
2005 **Yunanistan ve Ortodoks Kilisesi**, Ankara.
2006 “Dünden Bugüne Heybeliada Ruhban Okulu Sorunu ve Etrafındaki tartışmalar”, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, XV, II: 383-400.

YILDIRIM, Uğur:
2004 **Dünden Bugüne Patrikhane**, İstanbul.

WEAGLE, Arthur:
2002 Hıristiyanlığımızdaki Putperestlik, (Çev.: Ozan Yayıncılık), İstanbul.

İNTERNET KAYNAKLARI

AFYONCU, Erhan:

(20.07.2007) www.bugun.com.tr/?yid=154&pid=23546 - 68k –

AKTAR, Cengiz:

(20.09.2007) www.bianet.org/2003/11/07/25868.htm - 13k -

ALTINDAL, Aytunç:

(14.04.2006) www.ilkadimdergisi.com/181/kapak-roportaş.htm,

(05.09.2007) www.diyalogmasali.com/modules.php?name=Sections&op=printpage&artid=57 - 8k

BAŞYURT, Erhan:

(05.09.2007) www.aksiyon.com.tr/yazdir.php?id=20652 - 20k –

BERKTAY, Deniz:

(20.09.2007) www.turksam.org/tr/yazilar.asp?yazi=848&kat=2 - 50k –

ERENEROL, Sevgi:

(07.09.2007) www.turksolu.org/37/erenol37.htm - 28k -

(07.09.2007) www.tumgazeteler.com/?a=177825 - 5k –

GEDİKLİ, Yusuf:

(07.09.2007) www.ufukotesi.com/yazigoster.asp?yazi_no=20020723 - 49k –

GÖKÇEN, Salim:

(02.09.2007) www.hyp.org.tr/haber.asp?kid=55&pg=8 - 77k –

(03.09.2007) www.diyalogmasali.com/modules.php?name=Content - 28k,

İLHAN, Suat:

(20.07.2007) www.osmanli.org.tr/makaleler.php?bolum=4&id=296 - 49k –

KESGİN, Gökçen:

(20.09.2007) www.hristiyanhaber.com/news.php?readmore=145 - 45k –

KOCA, Aybike:

(20.09.2007) www.tusam.net/makaleler.asp?id=130&sayfa=42 - 26k –

KUMKALE, Tamer:

(08.09.2007) www.oncevatan.com.tr/ADetay.asp?Yazar=5&yz=6396&sayfa=15 - 65k

KURU, Serdar:

(02.09.2007) www.doguturkistan.net/modules.php?name=News&file=print&sid=1694 - 13k

MÜTERCİMLER, Erol:

(08.09.2007) www.habervatan.com/detay.asp?hid=4739 – 76k –

ÖZCAN, Mehmet:

(20.09.2007) www.usakgundem.com/yazarlar.php?id=503&type=2 - 73k –

ÖZÇAMLI, Mirat:

(07.09.2007) www.benimblog.com/ORKUN/114214/31.Say%FD+Fener+Patri%F0ine+Dur+Denmeli.html - 17k –

ÖZDAĞ, Ümit:

(20.09.2007) www.turkcelil.com/modules/news/article.php?storyid=5213-57k-

ÖZFATURA, M. Necati:

(02.09.2007) www.zafersen.com/ - 2k

ÖZŞAHİN, Lütfü:

(03.09.2007) www.saadetfatih.org/detail.asp?categoryId=1&contentId=1166555114124 - 39k –

SANDIKLI, A.-GÖRAL, E.:

(14.04.2006) www.tasam.org/modules.php?name=Nevs

SEZGİN, Ferruh:

(20.09.2007) www.doguturkistan.net/modules.php?name=News&file=article&sid=2181 - 43k –

SÖYLEMEZ, Haşim:

(07.09.2007) www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=12297 - 49k –

TAŞ, Aydın:

(08.09.2007) www.siyasetname.com/index3.asp?yid=1&yzt=Ayдын
Taş&mklid=1,

TUNÇ, Orhan:

(02.09.2007) www.doguturkistan.net/modules.php?name=News&file=print&sid=1694 - 13k

UŞŞAK, Cemal:

(20.09.2007) www.gyv.org.tr/bpi.asp?caid=111&cid=845 - 49k –

YAŞIN, K. Gözde:

(08.09.2007) www.tusam.net/makaleler.asp?id=130&sayfa=42 - 26k –

YILDIRIMKAYA, Erkan:

(20.09.2007) www.gazetevince.net/news/140.html - 33k

(31.03.2007) www.tr.wikipedia.org/wiki/H%C4%B1ristiyanl%C4%B1k

- (11.06.2007) www.tr.wikipedia.org/wiki/Megali_%C4%B0dea
- (03.07.2007) www.bilimselaraştırmavakfi.org/kibris/kibris02.html-107k
- (03.07.2007) www.otomatikportakal.com/baslik/megali+idea.htm
- (03.07.2007) www.zamanesozluk.com/tr/sozluk.asp?x=magali+idea-36k
- (03.07.2007) www.ufukotesi.com/yazigoster.asp?yazi-no200050843-39k
- (02.09.2007) www.hurriyetim.com.tr/haber/o,,sid-1
- (07.09.2007) www.gulum.net/biyografi/bolumler.php?op=goster&id=3216 - 15k –
- (07.09.2007) www.kupas.net
- (07.09.2007) www.kutsalkitaplar.net/.../index.php?option=com_content&task=view&id=1298&Itemid=566 - 56k –
- (07.09.2007) www.sinanoglu.net/modules.php?name=News&file=article&sid=810,
- (07.09.2007) www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2004/06/08/gundem/gundem3.html-39k-
- (08.09.2007) www.serpek.com/?p=200 - 102k –
- (08.09.2007) www.habervatan.com/detay.asp?hid=4739 – 76k –
- (10.10.2007) www.evkd.org/arsiv/MISYONERLIK/PATRƏKHANE.doc

(10.10.2007) www.wowturkey.com/forum/viewtopic.php?p=452317 - 30k –

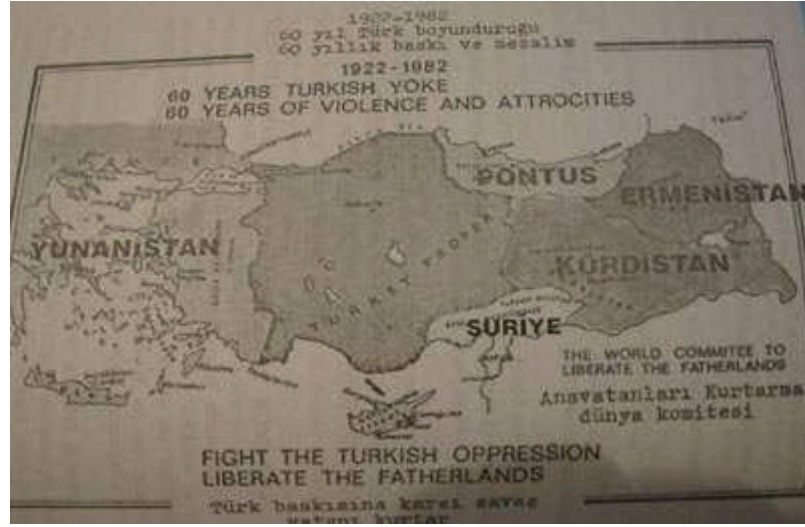
(05.09.2003) Yeni Şafak

(29.04.1996) Türkiye gazetesi

EKLER

EK-1

Büyük Yunanistan hayalinin ifadeleri olan *megalo idea* İstanbul, Kıbrıs ve Ege'yi kapsar.

Yunanistan Kültür Bakanı *Melina Merkürî*'nin 1982 yılında dağıttığı *megalo idea* haritası.⁴⁰⁹

EK-2

⁴⁰⁹ www.evkd.org/arsiv/MISYONERLIK/PATRƏKHANE.doc - (10.10. 2007)

Fener Rum Patrikhanesi'nin bugünkü görünümü.⁴¹⁰

Fener Rum Patriği **Bartholomeos**.⁴¹¹

EK-3

⁴¹⁰ www.wowturkey.com/forum/viewtopic.php?p=452317 - 30k -(10.10.2007)

⁴¹¹ www.wowturkey.com/forum/viewtopic.php?p=452317 - 30k -(10.10.2007)

Osmanlı Dönemi'nde İdam Edilen Fener Patriği **Grigorios**'un Rus Çarı I. Aleksandr'a yazdığı tavsiyeleri;

Türkler şunlardır:

“Türkleri maddeten ezmek ve yıkmak gayri mümkündür. Çünkü Türkler başka milletleri gurur ve ifrada sevkedecek zaferler önünde olduğu kadar her türlü ümitleri kaybedecekleri mağlubiyetlere ve felaketlere karşı sakin, sabırlı ve mukavemetli insanlardır. Gayet mağrurdurlar ve izzet-i nefislerine fevkalade düşkünlüdürler. Ferdi iradelerin üstündeki hadisatı değişmez mukadderat sayma inancına sahiptirler. Bu inanışları dinlerine bağlılıklarından, kadere rıza göstermelerinden, ananelerinin kuvvetinden, padişahlarına, kumandanlarına, büyüklerine olan itaat duygularından gelmektedir. Türkler zekidirler ve kendilerini müspet yolda sevkü idare edecek reislere sahip oldukları müddetçe de çalışkandırlar. Gayet kanaatkârdırlar. Onların bütün meziyetleri hatta kahramanlık ve şecaat duyguları da ananelerine olan bağlılıklarından ahlaklarının selabet ve safiyetinden bilhassa dinî ve manevî hayatlarını tanzim ve tedvin eden şahsiyetlere olan bağlılık ve hürmetlerinden gelmektedir. Türkleri evvela bu din ve maneviyat şahsiyetlerinden mahrum bırakmak, buhran anlarında irşad vazifesini îfâ edecek şahsiyet ve mihraklardan nasipsiz kılmak icap eder. Bunun da kestirme yolu dinî ve manevî hayatı temsil eden teşkilat ve şahsiyetleri milletleri üzerinde müessir kudret halinden çıkarmak. Halkı da ananat-ı diniyye ve milliyetlerine intibak etmeyen haricî telkin ve fikirlerle tahrip etmektir. Manevî mihraklardan mahrum oldukları gün Türkleri kendilerinden şeklen çok kudretli, kalabalık ve zahiren hâkim kuvvetler önünde zafere götüren asıl kuvvetleri sarsılacak ve ancak o zaman maddî vesaitin faikiyetine istinat edilerek Türkleri yıkmak mümkün olacaktır.”⁴¹²

EK-4

---

⁴¹²(1)ŞAHİN, M. Süreyya, a.g.e., s.153

Patrik Grigorios'un anısına kapalı tutulan Patrikhane'nin orta kapısı.

Patrikhane duvarındaki çift başlı Bizans Kartalı Arması. Bir pençesinde dünya hükümranlığını temsilen tacı, diğesinde diğere dünyaya hükmettiğini gösteren haç bulunur. Sağa ve sola bakan iki kafa ise doğunun ve batının efendisi anlamına gelmektedir.⁴¹³ (Pontus'un simgesinde tek bir kafa var.)

⁴¹³ www.wowturkey.com/forum/viewtopic.php?p=452317 - 30k -(10.10.2007)

